

CÉS. TONDINI DE QUARENGHI

25
TON

Ο
ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (335)

ΚΑΙ Η

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΑΣΧΑΛΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ε. ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΕΓΑΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΝ

ΣΤΑΥΡΑΚΗΝ ΒΕΗΝ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΝ

ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΝ

«Συμφωνοῦμεν... ἐν τῇ ἐκφράσει πόθων
καὶ εὐχῶν, ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου,
δι' ἅπαντας τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς».
(«Ἐκκλητ. Ἀλήθεια» 24 Νοεμβρ. 1895).

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ ΣΥΡΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. ΦΡΕΡΗ

1903.

CONSTANTINOPLE

LIBRAIRIE S. H. WEISS - E. HEYDRICH SUCCESSEUR

Vis à-vis du Consulat de Russie (Pera).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

CÉS. TONDINI DE QUARENGHI

Ο
ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΘΕΟΦΙΛΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (385)

ΚΑΙ Η

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΑΣΧΑΛΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ε. ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΕΓΑΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΝ

ΣΤΑΥΡΑΚΗΝ ΒΕΗΝ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΝ

ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΝ

«Συμφωνοῦμεν... ἐν τῇ ἐκφράσει πόθων
καὶ εὐχῶν, ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου,
δι' ἅπαντας τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς».
(«Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» 24 Νοεμβρ. 1895).

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ ΣΥΡΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. ΦΡΕΡΗ

1903.

CONSTANTINOPLE

LIBRAIRIE S. H. WEISS - E. HEYDRICH SUCCESSEUR

Vis-à-vis du Consulat de Russie (Pera).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ
ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Α. ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ

UNE TRIPLE DÉCLARATION

Les pages qui suivent n'ont pas été rédigées par l'auteur en grec, mais la traduction grecque, qu'il a diligemment revue, rend fidèlement l'original.

L'auteur exprime la confiance qu'en une question assez brulante, rien ne lui est échappé pouvant blesser les plus délicates susceptibilités nationales ou religieuses. Il apprécie, comme Italien, les premières; et ses sentiments à l'égard de l'Eglise orthodoxe sont les mêmes que ceux de l'illustre et regretté Cardinal Newman, à l'égard de l'Eglise anglicane. Tout en déplorant, comme Catholique, la désunion, il envisage, dans l'Eglise orthodoxe, un autre puissant rempart contre les envahissements de l'incrédulité.

Enfin, puisqu'il aborde une question aussi grave que celle d'une modification des règles pascales traditionnelles, l'auteur tient à garder, tout seul, l'entière responsabilité de ce qu'il avance, et déclare, tout simplement, qu'il n'est, dans cette question, mandataire de qui que ce soit.

ΤΡΙΠΛΗ ΔΗΛΩΣΙΣ

Αἱ ἐπόμεναι σελίδες δὲν ἐγγράφησαν ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιθεωρηθεῖσα, ἀποδίδωσι πιστῶς τὸ πρωτότυπον.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἐν τῷ φλέγοντι ζητήματι τοῦ ἡμερολογίου καὶ τῶν πασχαλίων κανόνων, δὲν ἐξέφυγεν αὐτὸν οὐδὲν τὸ δυνάμενον νὰ θίξῃ τὴν λεπτοτέραν ἐθνικὴν ἢ θρησκευτικὴν εὐαισθησίαν. Ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ, ὡς Ἰταλοῦ, ἐκτιμᾷ τὴν πρώτην: τὰ δὲ αἰσθήματα αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς καὶ πολυκλαύστου Καρδινάλιου Newman ὡς πρὸς τὴν ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν. Καίπερ λυπούμενος, ὡς καθολικός, διὰ τὸν χωρισμὸν, βλέπει ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἄλλο κραταῖον προπύργιον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν προσβολῶν τῆς ἀπιστίας.

Τέλος, προχρηματούμενος ζήτημα τοσοῦτο σπουδαῖον οἷον τυγχάνει ἡ τροποποίησις τῶν πατροπαράδοτων πασχαλίων κανόνων, ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ νὰ ἀνχλάβῃ, μόνος, πλήρη τὴν εὐθύνην τῶν ὅσων προτείνει καὶ δηλοῖ, ἀπλούστατα, ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ οὐδενὸς τυγχάνει ἐντολοδόχος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος πρῶτον.

Α') Ἐπιστολὴ ἀφιερώσεως πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Μέγαν Λογοθέτην	Σελ. ε'.
Β') Mémoire adressé en 1903 au Patriarcat œcuménique de l' Eglise orientale.	» ιβ'.
Γ') Πασχάλιος Πρόλογος Θεοφίλου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, μετὰ σημειώσεων.	» ιγ'.
Δ) Ὡραία σελὶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως . . . Τὸ σχέδιον τοῦ Καθηγητοῦ Κ. Σπαθάρη καὶ ἡ ἐνοποίησης τῶν Χριστιανικῶν ἑορτῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας	» ιη')
Ε'. Συνέντευξις μετὰ τοῦ κ. Αἰγινήτου, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν περὶ τοῦ ἡμερολογίου. . .	» κγ'.

Μέρος δεύτερον.

Ἡ Ῥωδία καὶ ἡ συμφωνία πάσης τῆς Χριστιανωδύνης εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα.

Α') Συμπτώματα προσεχοῦς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. — Ἀνάγκη διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἵνα λάβῃ ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Πάσχα.	Σελ. 1
Β') Σοβαραὶ ἀταξίαι, σχετικῶς πρὸς τὸ πολιτικὸν ἔτος, τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα ἐν ταῖς δύο Ἐκκλησίαις. — Συνέπειαι καὶ πόθος ἵνα εὑρεθῇ μέσον θεραπείας.	» 3
Γ') Στάσις τῶν Κυβερνήσεων. — Ἀπειλὴ ἐκχριστιανισμοῦ τοῦ ἡμερολογίου. — Τί προμηνύεται εἰς Ῥωσσίαν. — Ἡ πιθανὴ στάσις τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου. — Τίνες θὰ ᾤσιν αἱ συνέπειαι τῆς τοιαύτης στάσεως αὐτῶν.	» 5
Δ') Ἡ διττὴ ἀντιλογία τῶν Ὁρθοδόξων, διὰ τὴν ἀπο-	

δ'.

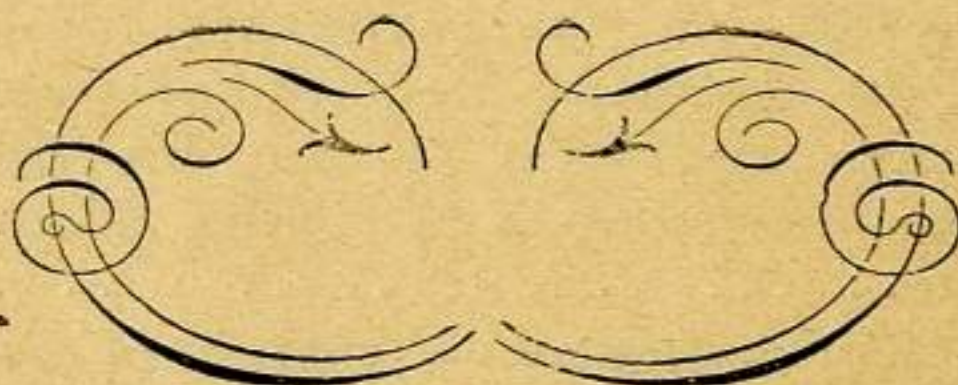
δοχὴν τοῦ πασχαλίου κανόνος τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ. — Α'. Τὸ Πάσχα τελούμενον πρὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἀπάντησις. Β'. Τὸ Πάσχα τελούμενον μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἀπάντησις. — Εὐγενὴς στάσις τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας.	Σελ.	7
Ε') Ἐὰν εἶναι ἀρμόδιον ἵνα γίνεταί λόγος σήμερον περὶ τοῦ περιωρισμοῦ τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα. — Τριπλὴ αὐταπάτη ἥτις δέον νὰ ἐκλείψῃ.	»	10
ς') Δημοσίᾳ ἀνακήρυξις τοῦ καθηγητοῦ Κ. F. Förster τοῦ Βερολίνου, περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ἀγίας Ἐδρας. — Ἐπιστολὴ τῆς Α. Ε. τοῦ Καρδινάλιου Ραμπόλλα.	»	13
Ζ') Τὸ κείμενον τοῦ θεσπίσματος τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἐπὶ τοῦ Πάσχα.	»	16
Η') Ἡ ἀστρονομικὴ καὶ ἡ διὰ τῶν κύκλων καθοριζομένη Πανσέληνος τοῦ Πάσχα.	»	17

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Ἀποδόματα ἐκ τοῦ δυσγράμματος

«Εἰκὼν ἱστορικὴ καὶ θρησκευτικὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν»
ὑπὸ Γαβριὴλ Φ. Προβιλεγγίου, ἱερέως ἐν Σύρῳ.

Α') Τὸ ἀνεξάρτητον τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν τῆς Συναγωγῆς ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ Πάσχα.	Σελ.	19
Β') Ἄν ἀληθεύῃ ὅτι τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ἐορτάζεται ἐνίοτε αὐθιγερον μετὰ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ.	»	21
Γ') Ἐνδιαφέρουσα σημεῖωσις.	»	25
Texte français de la lettre de S. E. le Card. Rampolla au Professeur W. Förster.	»	26

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΕΞΟΧΟΤΗΤΑ ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΕΓΑΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΝ

ΣΤΑΥΡΑΚΗΝ ΒΕΗΝ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΝ

ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΝ

Ἑξοχώτατε !

Διὰ τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἡ Ὑμετέρα Ἑξοχότης κατέχει παρὰ τῷ οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκπροσωπεῖ ταῦτοχρόνως τὴν ὑπεράσπισιν καὶ τὸν συμβιβασμὸν τῶν θρησκευτικῶν συμφερόντων, μετὰ τῶν συμφερόντων τῆς ἐγκοσμίου κοινωνίας. Τοῦτο ἐνεθάρρυνέ με ὅπως ἀφιερῶσω πρὸς τὴν ὑμετέραν Ἑξοχότητα, τὰς ὀλίγας ταύτας σελίδας ἐπὶ ζητήματος ἐν ᾧ τὰ συμφέροντα τοῦ τε θρησκευάματος καὶ τῆς πολιτείας, ἀπὸ τριῶν καὶ ἐπέκεινα αἰώνων, φαίνονται παρουσιάζοντα ἀνταγωνισμόν, οὗτινος αἱ συνέπειαι τυγχάνουσι λίαν δυσάρεστοι. Ἀποτολμῶν νὰ θέσω, οὕτως εἰπεῖν, τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὑψηλῆς Προσωπικότητος τῆς ὑμετέρας Ἑξοχότητος, ἠθέλησα ἵνα κάλλιον καταδείξω τὸν μόνον σκοπὸν ὃν προτίθεμαι, ἦτοι τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ πράξω ἔργον συμφιλιώσεως. Τὸ συμβιβαστικὸν τοῦτο πνεῦμα, ὠδήγησε πάντοτε πᾶσαν πράξιν μου, εἰς τὴν δυσχερῇ ἐντολὴν δι' ἣν μὲ ἐτίμησεν ἡ βασιλικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῆς Βονωνίας. Τούτου ἕνεκα, καίτοι πεπεισμένος περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς τε καὶ κανονικῆς σημασίας τῆς γρηγοριανῆς μεταρρύθμισεως, ἀπέσχον πάντοτε τοῦ νὰ ζητήσω τὴν ἀπλὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐν λόγῳ μεταρρύθμισεως. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1893, ἀπετόλμησα ἵνα ἀπευθύνω πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ Ὑπόμνημα ὅπερ ἐπισυνάπτω ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ μου.

Ἡ ὑμετέρα Ἑξοχότης, δύναται νὰ παρατηρήσῃ ἐν αὐτῷ ὅτι, ἀφοῦ ἐξέφρασα βαθυτεβάστως τὸν πόθον ὅπως μία ἀνακήρυξις τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, βεβαιώσῃ τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς ὅτι τὸ νὰ διορθωθῇ τὸ ἡμερολόγιον, δὲν σημαίνει ὅτι θίγεται ποσῶς τὸ θρήσκευμα, ὑπεδείκνυον ἐγὼ αὐτὸς μίαν ἀναθεώρησιν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων, τῶν κανόνων τῆς γρηγοριανῆς παρεμβολῆς, ἐπιπροσθέτων ὅτι ὁ καθορισμὸς τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, ὡς καὶ ὅλων τῶν ἐορτῶν τοῦ ἔτους, κινητῶν καὶ μὴ, θὰ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, αἰέποτε πιστῶς ἠκολούθησα ἕκτοτε. Διὰ τοῦτο καίπερ γινώσκων ὅτι ἕξοχοι σοφοί, οἷος ὁ καθηγητῆς κ. Förster διευθυντῆς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου, καὶ

ς'.

ὁ καθηγητὴς Backlund, διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Poulkova, ἀποτρέπουσι λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ πάσης τροποποιήσεως τὸν κανόνα τῆς γρηγοριανῆς παρεμβολῆς, ἀνηνέχθην πάντοτε, ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης. Συνάμα ὡς πρὸς τ' ἀφορῶντα τοὺς πασχαλίους κανόνας, ἂν καὶ ἐθεώρησα πρέπον νὰ ὑπερασπίσω κατ' ἀνοιχείων μομφῶν τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν, —διότι, ὑπερασπίζων αὐτὸν, ὑπερήσπιζον ταῦτο χρόνως σύμπαντα τὸν Δυτικὸν Χριστιανισμόν, ὅστις ἀποδεχόμενος τὸν ἐν λόγῳ ὑπολογισμόν δὲν ἤννοει νὰ παραβῇ ποσῶς τὰς κανονικὰς διατάξεις, —ὅμως οὐδέποτε διετύπωσα τὸν πόθον τοῦ νὰ γίνῃ ἐνέργειά τις, ὅπως ὁ γρηγοριανὸς ὑπολογισμὸς ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους λαούς. "Απαγε! Καὶ ὄντως ἐν τῷ «Moniteur oriental» τῆς 22 Ἰουλίου 1902, ἀνεκήρυξα τὰ ἑξῆς: «Ὑπερήσπισα, λέγω, τὸν γρηγοριανὸν ὑπολογισμόν, πολὺ ὅμως ἀπέχω τοῦ ν' ἀπαιτήσω τὴν ἀποδοχὴν του, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ εἰρημένου ὑπολογισμοῦ, καθ' οὗ διεμαρτυρήθησαν ὑπὲρ τοὺς τρεῖς ὅλους αἰῶνας, ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, θὰ συνεπήγετο ταπείνωσιν ἄνευ λόγου, ἐνῶ τὸ Θεῖον ἡμῶν Ὑπόδειγμα οὐδένα ἐταπείνωσεν.» (1) Ὀλίγον βραδύτερον, ἐξέφρασα καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν ιδέαν, εἰς δημοσίευμα προωρισμενον διὰ τοὺς Καθολικούς. Ἀφοῦ ὑπέδειξα ἐν τῷ Almanach des familles catholiques de Constantinople pour 1903, τὰ ἄρθρα ἅτινα ἐδημοσίευσεν τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς σερβικῆς Ἐκκλησίας «Glasnik pravoslavne Tsrkve ou Kraljevini Srbiji», ἐν οἷς ὁ καθηγητὴς κ. Trpkovitch τοῦ Βελιγραδίου, δεικνύει ἡμῖν σύμπαντα τὸν Χριστιανισμόν, ὡς μὴ φρονοῦντα ὅτι παραβαίνει τοὺς κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου τελῶν, πρὸ τοῦ Φωτίου, πλέον ἢ εἰκοσάκις, τὸ Πάσχα ἐν Κυριακαῖς αἵτινες συνέπιπτον μετὰ τῆς 15ης τοῦ Νισσὰν τοῦ ἡμερολογίου τῶν Ἰουδαίων, μολοντοῦτο, ἐπέφερα τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἀπέχω τοῦ ν' ἀποφανθῶ, ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ γρηγοριανοῦ πασχαλίου ὑπολογισμοῦ, διότι, κατ' ἐμέ, δυνατόν νὰ γίνῃ κατὰ καλλίτερον διὰ τῆς συμφωνίας τῆς ὅλης Χριστιανοσύνης». (2)

(1) «J' ai défendu le comput grégorien, mais je suis à mille lieux d'en réclamer l' adoption, pour l' excellente raison que l' adoption de ce comput, contre lequel on a protesté pendant plus de trois siècles, impliquerait, bon gré mal gré et sans nul besoin, une humiliation; or notre divin Modèle n' a humilié personne. (Mon. or. 9/22 juillet 1902). Ἰδε σελίδ. 17.

(2) «Qu' on adopte, ou non, le compt pascal grégorien, (ce sur quoi je m' abstiens de me prononcer, car il y aurait, à mon avis, quelque chose de mieux à faire, moyennant l' accord de toute la Chrétienté), ce comput est humiliation; maintenant, jugé avec plus de sérénité». Almanach des familles etc. p. 99. Constantinople, Zellich 1903.

Τούτου ἔνεκα, καίτοι ἀπευθυνόμενος πρὸς Καθολικούς, δὲν ἐδί-
στασα ἵνα ὑποδείξω ἐγὼ αὐτὸς, συνεννόησιν τῆς ὅλης Χριστιανο-
σύνης, ἥτις θὰ τροποποιούσα, ἂν τοῦτο ἐθεωρεῖτο καλὸν, τοὺς
πασχαλίους κανόνας, θὰ ἀπήλλαττε τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς, ἔστω
καὶ ἀπὸ φαινομενικῆς μόνον ταπεινώσεως. Ἡδυνάμην ἄρά γε νὰ
φρανῶ πλέον συμβιβαστικός; Λαμβάνω τὸ θάρρος, Ἐξοχώτατε, νὰ
ὑπενθυμίσω ἐνταῦθα, τὰ ἐν λόγῳ προηγούμενα, διότι γινώσκω ὅτι
ἀποτελοῦσι τίτλους ἐπὶ τῆς εὐμενείας καὶ, περιστάσεως τυχούσης,
ἐπὶ τῆς ἀποτελεσματικῆς ὑποστηρίξεως τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότη-
τος, διὰ τὸν σκοπὸν ὃν ἐπιδιώκω, ἦτοι τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ
ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου. Ἰδοὺ νῦν πῶς ἡ μικρὰ αὕτη συγγραφή
δύναται, κατ' ἐμέ, νὰ συντελέσῃ πρὸς τοῦτο. — Ὅπόταν ἐν ἔτει 1893
ἐξέφραζον τὸν πόθον ἵνα μία λέξις τῆς ὑπερτάτης ἐν τῇ Ἀνατο-
λικῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀρχῆς, καθησυχάσῃ τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς,
ἀπαλλάσσουσα αὐτοὺς τοῦ φόβου τοῦ ὅτι ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμερο-
λογίου θὰ θίξῃ τὸ θρήσκευμα, τότε πολὺ ὀλίγον προσεδόκων ὅτι
ἡ ταπεινὴ εὐχή μου θὰ ἐπραγματοποιεῖτο τοσοῦτον πανδήμως,
καὶ κατὰ τρόπον ὑπερακοντίζοντα πάσας τὰς ἐλπίδας μου.

Ἄς μοὶ ἐπιτρέψῃ ἡ ὑμετέρα Ἐξοχότης ἵνα ἐρανισθῶ ἀπὸ τῆς
πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τῆς 12ης Ἰουνίου 1902
(π. ἡμ.) τῆς ἀπευθυνομένης πρὸς τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ὀρθο-
δόξους Ἐκκλησίας, τὴν περικοπὴν δι' ἧς ἡ προσοχὴ τῶν εἰρη-
μένων Ἐκκλησιῶν ἐφιστάτο ἐπὶ τοῦ γεγονότος: ὅτι καὶ παρὰ
τοῖς Ὀρθοδόξοις αἱ γνώμαι διχάζονται ἐπὶ τῆς προτιμήσεως ἥτις
δέον νὰ δοθῇ εἰς τὸ ἐν ἢ τὸ ἕτερον τῶν δύο ἡμερολογίων, καὶ
ἐν ἧς προσκαλοῦνται ἵνα ζητήσωσιν αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, πῶς
δύνανται κάλλιον νὰ συμβιβάσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν διόρθωσιν
τοῦ ἡμερολογίου, μετὰ τῶν κανονικῶν διατάξεων.

»Οὐχ ἥττονος προσοχῆς ἀξία λογιζόμεθα, καὶ τὰ περὶ κοινοῦ
»ἡμερολογίου ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη χρόνου λεγόμενά τε καὶ γραφόμενα,
»ἐν οἷς ἰδίᾳ τὰ προτεινόμενα συστήματα μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀπ'
»αἰώνων κρατοῦντος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ Ἰουλιανοῦ ἡμε-
»ρολογίου, ἢ ἀποδοχῆς τοῦ Γρηγοριανοῦ, ἐκείνου μὲν ὡς ἐλλι-
»πεστέρου ἐπιστημονικῶς, τούτου δ' ὡς ἀκριβεστέρου νομιζομένων,
»καὶ περὶ τῆς κατ' ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν μεταστάσεως τοῦ καθ'
»ἡμᾶς ἐκκλησιαστικοῦ πασχαλίου. Καὶ ἐν ταῖς τοῦ θέματος τού-
»του μελέταις διχάζομένας βλέπομεν τὰς παρὰ τοῖς εἰδικῶς ἐγ-
»κύψασιν ἡμετέροις ὀρθοδόξοις κρατούσας γνώμας. Τινὲς μὲν γὰρ
»τούτων τὸ ἐν ἡμῖν ἔκπαιλα παραδεδεγμένον ὡς μόνον ἀρμόζον τῇ
»Ἐκκλησίᾳ κρίνουσι διὰ τὸ εἶναι πατροπαράδοτον καὶ ἐκκλησια-
»στικῶς ἀνέκαθεν κεκυρωμένον, ἥκιστα δ' ἀναγκαίαν τὴν τούτου

η'.

»μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ καὶ φευκτέαν μᾶλλον θεωροῦσι, διὰ λόγους,
 »οὓς ἀναπτύσσουσιν, ἔνιοι δ' ἀκρίβειαν χρονομετρικὴν ὅσον ἔνεστι
 »πληρεστέραν, ἢ καὶ τὴν τοῦ ὁμοιομόρφου κοινὴν χρησιμότητα
 »προβαλλόμενοι, ὑπέρμαχοι τοῦ τῶν δυτικῶν ἡμερολογίου καὶ τῆς
 »παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς αὐτοῦ ἀποφαίνονται, συνηγορούντων αὐτοῖς,
 »ὡς εἶκος, καὶ τῶν ἐκ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ προσδοκία ἴσως
 »ἐνδεχομένων θρησκευτικῶν κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπόψεις ὠφε-
 »λειῶν. Οὕτω δ' ἐπιτεινομένης ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τῆς συζη-
 »τήσεως, καθ' ἣν ἐκατέρωθεν ἐμμόνως προτάσσονται ποικίλοι καὶ
 »σπουδῆς ἄξιοι ἰσχυρισμοί, πρὸς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν θρη-
 »σκείαν ταῦτοχρόνως ἀναφερόμενοι, ἐν ᾧ συνάμα ἐν τισι τῶν ὀρθο-
 »δόξων χωρῶν ἔφεσις τις ἐκδηλοῦται προσχωρήσεως εἰς τὴν γνώ-
 »μην τῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡμερολογίου μεταλλαγῆς, ἢ τινος αὐτοῦ
 »διαρρυθμίσεως, πρόσφορον ἐπίσης ἡμῖν δοκεῖ, ἅτε δὴ τοῦ ζητή-
 »ματος τούτου, σὺν τῇ ἐπιστημονικῇ μορφῇ, προφανῇ ἔχοντος ση-
 »μασίαν ἐκκλησιαστικὴν, διαμείψασθαι πρὸς ἀλλήλας τὰς ἀγίας
 »ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας σχετικὰς ἀνακοινώσεις, ἵνα καὶ περὶ τούτου
 »διαμορφωθῇ κοινὸν ἐν αὐταῖς φρόνημα, μία δὲ γνώμη καὶ ἀπό-
 »φασις τῆς καθόλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἢ μόνῃ ἀπόκειται ἡ περὶ
 »τούτου κρίσις καὶ ἐξεύρεσις, ἐν ἀνάγκῃ, τρόπου συνδυάζοντος κατὰ
 »τὸ ἐφικτὸν τὴν ἐπιζητούμενην σχετικὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν
 »πρὸς τὴν ποθουμένην τήρησιν καθιερωμένων ἐκκλησιαστικῶν
 »ὁρισμῶν».

Ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ, Ἐξοχώτατε, ἡ διατήρησις τῶν πατρο-
 παραδότων πασχαλίων κανόνων, λέγεται ποθουμένη. Τούτου ἔ-
 νεκα, νομίζω ὅτι πράττω ἔργον εἰρηνοποιήσεως, ἀναδημοσιεύων
 ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος, ἥτις τοσοῦτον τυγ-
 χάνει γνωστὴ, διὰ τὰ κριτικὰ καὶ ἱστορικὰ αὐτῆς συγγράμματα
 περὶ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ἔγγραφον ἥκιστα γνωστὸν, ἢ
 τοῦλάχιστον σπανίως ἀναφερόμενον, καὶ ὅπερ ὅμως εἶνε ἔγγραφον
 κεκτημένον σημασίαν μεγίστην διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἐφ'
 οὗ ἐπεζητήθη ἡ σύντονος μελέτη τῶν αὐτοκεφάλων ὀρθοδόξων
 Ἐκκλησιῶν. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο κειμήλιον, εἶνε ὁ πασχάλιος Πρό-
 λογος Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, τρίτου διαδόχου τοῦ μεγάλου
 Ἀθανασίου. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐτέθη, ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, ἐπὶ κεφα-
 λῆς τοῦ πασχαλίου πίνακος σειρᾶς ἑκατὸν ἐτῶν (Laterculus cen-
 tum annorum), τὸ καὶ σύγγραμμά του, ὁ γράφων ἀφιέρωσεν εἰς τὸν
 Αὐτοκράτορα Θεοδόσιον(1)· οἱ πάντες δὲ ἀποδίδουσιν αὐτῷ τὴν χρο-

(1) «Sumptis sanctis libris et divinæ legis inquisitione, credidi beatissimis temporibus vestris, ex primo consulatu amatoris Dei nominis tui, o beatissime Imperator, usque ad centum annos beatissimæ sanctæ Paschæ compotum enumerando describere. Quapropter

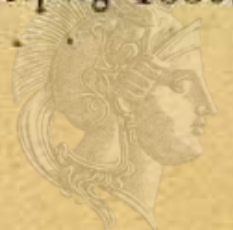
νολογίαν τοῦ ἔτους 385. Τὸ ἔργον λοιπὸν τοῦτο εἶνε κειμήλιον προερχόμενον ἀπὸ ἐνὸς Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀφιερωθὲν εἰς βυζαντινὸν Αὐτοκράτορα καὶ γραφὲν κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα τῆς ἐν Νικαία οἰκουμενικῆς Συνόδου. Τὸ ἔγγραφον λοιπὸν παρουσιάζει τρεῖς περιπτώσεις αἵτινες δίδουσιν εἰς τὸν Πρόλογον τοῦ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας κῦρος ὄντως ἐξαιρετικόν, ὅπως λύσῃ τὰς ἀντιρρήσεις αἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν πασχαλίων κανόνων.

Ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης δὲν ἀγνοεῖ πως ὡς πρὸς τί κακίζουσι τὸν πασχάλιον ὑπολογισμὸν τῆς δυτικῆς Χριστιανωσύνης. Τολμῶ λοιπὸν νὰ προτείνω ὅπως, τιθεμένης κατὰ μέρος πάσης ἀγόνου συζητήσεως, ἐρωτηθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐτὸς ὁ Θεόφιλος· θὰ ἀποταθῶμεν λοιπὸν πρὸς αὐτὸν, ἵνα μάθωμεν ἀκριβῶς τί δέον νὰ ἐννοῶμεν διὰ τῶν λέξεων, Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐὰν δηλαδὴ, διὰ τοῦ ὀνόματος νομικὸν Πάσχα, οὕτινος ἡ σύμπτωσης μετὰ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῶν ἐν ἰσχύϊ κανόνων, ἐννοῆται ἡ 14ῃ ἢ ἡ 15ῃ τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου. Ὁ Θεόφιλος θὰ εἴπῃ ἡμῖν, ἐὰν ἡ ἀστρονομικὴ πανσέληνος, ἢ ἡ πανσέληνος ἥτις ὠρίζετο διὰ τῶν κύκλων, πρέπη νὰ καθορίζη τὴν Κυριακὴν τοῦ ἡμετέρου Πάσχα. Ὁ Θεόφιλος θὰ μᾶς εἴπῃ προσέτι, ἐὰν τυχόν, ἡ περίπτωσις ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἀρχίζουσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν τὴν ἑσπέραν, συνταυτίζῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν 14ην μετὰ τῆς 15ῃς Νισσάν, καὶ ἐὰν πρέπη νὰ θεωρῇται ὡς συμπίπτουσα μετὰ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, μία Κυριακὴ ἥτις συμπίπτει, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἑσπερινοῦ, μετὰ τῆς 15ῃς Νισσάν· τέλος ὁ Θεόφιλος θὰ μᾶς εἴπῃ καὶ ἂν πρέπη νὰ φροντίζωμεν περὶ τῶν ὑπολογισμῶν τῶν Ἰουδαίων, ἔστω καὶ ἂν συμπέσῃ νὰ τελεσθῇ ἡ Κυριακὴ τοῦ ἡμετέρου Πάσχα καὶ πρὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ Pessah.

Μοὶ φαίνεται, Ἐξοχώτατε, ὅτι ἐὰν, ὡς ἐκφράζεται ἡ Α. Θ. Π. ἡ διατήρησις τῶν σήμερον ἐν ἰσχύϊ πασχαλίων κανόνων εἶναι ποθουμένη, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συντελέσῃ τις πλέον τελεσφόρως, ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, εἰμὴ συμβουλευόμενος ἐπὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν σημείων, ἐκεῖνον ὃν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς πατέρα τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πασχαλίου ὑπολογισμοῦ. Ἡ ἔκκλησις δὲ αὕτη εἰς τὸ κῦρος τῶν λόγων τοῦ Θεοφίλου, θὰ μᾶς χορηγήσῃ ἐπίσης τὴν μᾶλλον ἐναργῆ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος

«quasi libamenta quaedam fructuum bonorum Reverenciae tuae mittere dignissimum duxi». Epistola Theophili Episcopi Alexandrini ad Theodosium Augustum.

Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη ἥς δὲν σώζεται τὸ ἑλληνικὸν προτότυπον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Krusch (Bruno): Der 84 jährige Ostercyclus und seine Quellen. Leipzig 1880. Weit, p p. 220—1

δὲν εἶνε σύμπας ἔργον τῆς ἐν Νικαία Συνόδου. Καὶ πράγματι, βλέπομεν τὸν Θεόφιλον συζητοῦντα, κατὰ τὸ ἔτος 385, τὴν ἀναβολὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα εἰς τὴν μεθεπομένην Κυριακὴν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συμπτώσεως μετὰ τῆς 14ης ἡμέρας τῆς σελήνης. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀναβολὴ αὕτη εἶχε θεσπισθῇ ὑπὸ τῆς οἰκουμένης Συνόδου, μόνον ἡ ὑπόμνησις τοῦ θεσπίσματος ἐκείνου, θὰ κατέπαυε πᾶσαν συζήτησιν, καὶ ὁ Θεόφιλος δὲν θὰ παρέλειπε ν' ἀναφέρῃ τὸ τοιοῦτον θέσπισμα. Τοῦναντίον ὁ Θεόφιλος δὲν λέγει οὐδὲ λέξιν περὶ τούτου, καὶ ποιεῖται μακρὰν συζήτησιν περὶ τῶν λόγων οἵτινες καθιστῶσιν ἀναγκαίαν, κατ' αὐτὸν, τὴν ἀναβολὴν ταύτην. Ἀλλὰ δὲν συζητεῖται ὅ,τι ἐγένετο ἅπαξ ἀποδεκτὸν, ὡς κεκτημένον κῦρος νόμου. Ἐτόνισα, Ἐξοχώτατε, τὸ περιστατικὸν τοῦτο, διότι μοὶ φαίνεται ὅτι διευκολύνει τὸ ἔργον τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει ἐνόμιζον ὅτι θὰ κατήντων, εὐχερέστερον, εἰς τὴν ἐνοποίησιν τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν, διὰ τροποποιήσεων τῶν σήμερον ἐν ἰσχύϊ, πασχαλίων κανόνων. Τοῖς πᾶσι δῆλον γίγνεται, πράγματι, ὅτι ἐὰν σύμπασα ἡ Χριστιανοσύνη συνεφώνει ἵνα τροποποιήσῃ αὐτοὺς, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερπηδῇ τότε τὴν μεγαλητέραν δυσχέρειαν, ἥτις μέχρι τοῦδε παρημπόδιζε τὴν ἐνοποίησιν τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν, διότι δὲν θὰ ζητηθῇ τότε, παρὰ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, οὐδεμία ὁμολογία, οὐδεμία θυσία δυναμένη νὰ προσβάλῃ οὐδεμίαν ὀρησκευτικὴν ἢ ἔθνικὴν αὐτῶν φιλοτιμίαν. Σύμπασα ἡ Χριστιανοσύνη θὰ ὑποκύψῃ τότε εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ αἱ ἀντιδράσεις καὶ αἱ φιλονεικίαι τοῦ παρελθόντος, θὰ καθίσταντο κτῆμα χρόνων παρωχημένων. Τὸ ζήτημα ὅμως τοῦτο εἶναι λίαν σοβαρὸν ὥπως ἀποτολμήσω νὰ ἐπηρεάσω τὴν λύσιν του, διότι ἀπαιτεῖ γνῶσιν τῆς διαθέσεως τῶν πνευμάτων τοιαύτην, ἣν μόνον οἱ ἱεραρχικῶς προεξάρχοντες τῶν διαφορῶν Ἐκκλησιῶν δύνανται νὰ κατέχωσι. Εἰς ἐμὲ ἀρκεῖ ὅτι ὑπέδειξα τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἤδη ἰσχύοντες πασχάλιοι κανόνες δὲν εἶνε, ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν, ἔργον τῆς ἐν Νικαία Συνόδου, διότι ἄλλως, ὁ ἅγιος Λέων ὁ Μέγας δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διαμαρτυρηθῇ λέγων ὅτι ὀρίζων τὸ Πάσχα τῇ 24ῃ Ἀπριλίου, διὰ τὸ ἔτος 455, ὁ Θεόφιλος εἰσῆγε νεωτερισμὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. (1)

(1) «Siquidem ab undecimo kalendarum aprilium (22 mart.) usque in undecimum kalendarum Maiarum (21 april.) legitimum spatium sit præfixum, intra quod omnium varietatum necessitas concludatur: ut Pascha dominicum nec prius possimus habere nec tardius». S. Leonis Magni Opera, t. 1, ed. Migne. Patr. lat. t. 53. Epist. CXXI (an. 453). Ad Marcianum Augustum, p. 1036.

«Obsecro clementiam vestram... ut in eum diem generalis observantia dirigatur, qui nec paternarum constitutionum normam relinquat, nec ultra præfixos terminos evagetur». Ib. id. p. 1038.

«Siquidem (Theophilus episc. Alex.) in octavum kalendarum Maiarum (24 apr.) Pascha transtulerit, præfinitos antiquitus limites nimis evidenter excedens. Ib. Ep. CXXII (an. 453). p. 1039.

Ἡ ἀνήκουσά μοι ἐργασία εἶναι εὐτυχῶς μετριωτέρα, καὶ ἀρμο-
δία διὰ τὰς ἐμὰς δυνάμεις, διότι περιορίζεται εἰς τὸ νὰ γνωρίσω
πρὸς τὸν Μέγαν Λογοθέτην τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ
δι' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς Ὑψηλῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ τοῦ κύρους ὅπερ
κέκτηται ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης, νὰ φέρω εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὑψη-
λῶν κύκλων τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅτι ἤδη ἐν Ῥωσσίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ
καὶ ἀλλαχοῦ, ἐγένετο ἤδη λόγος περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μεγά-
λης κινητοποιήσεως τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα—ἔτι ἡ τροποποι-
ησις αὕτη προσκτᾶται ὁσημέραι πλείονας ὁπαδοὺς,—καὶ ἔτι ἡ
Ἀγία Ἐδρα ἐπερωτήθη ἤδη περὶ τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ
ζητήματος τούτου ὑπὸ τῆς Γερμανίας:—τέλος ὅτι μεταξὺ τῶν
ἐγγράφων τοῦ ἐξόχως εἰρηνοποιοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ποντίφηκος
οὗτινος τὸν θάνατον θρηνεῖ σήμερον σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος
εὐρίσκεται ἐν ὅπερ δεικνύει ἡμῖν Λέοντα τὸν ΙΓ'. διατεθειμένον ἵνα
τροποποιήσῃ τοὺς πασχάλιους κανόνας, καθ' ὃν ἀνωτέρω ὑπέδειξα
τρόπον, ὑπὸ τὸν ὅρον μόνον, ὅπως τοιαύτη τροποποίησις ἦνε πο-
θητὴ ὑπὸ πάντων καὶ συντελέσῃ, οὕτω, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς Ἐκ-
κλησιαστικῆς εἰρήνης. Ἀπέχω παντὸς σχολίου.

Πρὸ δέκα ἐτῶν ὅποταν μόλις ἤρχιζον ἐνδιαφερόμενος περὶ τοῦ
ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης μὲ ἐτίμα,
ἀποστέλλουσά μοι, εἰς Παρισίους ἐπιστολὴν ἣτις ὑπεβοήθησε με-
γάλως τὸ θάρρος μου εἰς τὴν δυσχερῆ φροντίδα ἣν ἀνελάμβανον.
Τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ἐχαρακτήριζεν ἡ ἀγάπη τῆς Ὑμετέρας
Ἐξοχότητος πρὸς τε τὸ ὑμέτερον ἔθνος, καὶ τὴν ὑμετέραν Ἐκ-
κλησίαν, σὺν τῷ πόθῳ λύσεως τοῦ ζητήματος, δυναμένης νὰ
ικανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν διεθνῶν
σχέσεων, χωρὶς νὰ προσβάλλῃ, οὐδεμίαν δικαίαν φιλοτιμίαν, θρη-
σκευτικὴν ἢ ἐθνικὴν. Ἄς θεωρήσῃ ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἡ
Ὑμετέρα Ἐξοχότης τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς μὲ ἐτί-
μησε τότε, καὶ ἀπόπειραν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰς εὐγενεῖς
ὑμῶν εὐχάς.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε, Ἐξοχώτατε, μετὰ τῆς ἀφιερώσεως ταύ-
της, τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεως μεθ' ἧς διατελῶ

Ἐν Κωνσταντινουπόλει 26/8 Σεπτεμβρίου 1903.

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος
πρόθυμος

CES. TONDINI DE QUARENGHI

MÉMOIRE ADRESSÉ EN 1903 AU PATRIARCAT ŒCUMÉNIQUE DE L'ÉGLISE ORIENTALE ET MENTIONNÉ DANS LA LETTRE PRÉCÉDENTE

»Le soussigné, encouragé par des conseils fort autorisés et par le souvenir de l'accueil si bienveillant qu'il a trouvé auprès de ce Patriarcat œcuménique de l'Église orientale, se permet de lui soumettre, très respectueusement, un désir qu'on a estimé digne de lui être exprimé.

»Si le soussigné doit en juger par les félicitations et les encouragements qu'il a reçus à la suite de ses deux conférences faites au Syllogue grec, le 7/19 et le 14/26 juin, même de la part des membres fort distingués de la nation grecque, le désir d'en arriver bientôt à l'unification du Calendrier serait assez général. Or le Patriarcat œcuménique de Constantinople pourrait avoir une grande influence dans la réalisation de cette mesure réclamée, à la fois, par la science et par le nombre toujours croissant des relations internationales.

»Chaque fois, en effet, qu'on a songé à la réforme du Calendrier julien, les Gouvernements se sont trouvés arrêtés par la crainte de froisser des susceptibilités religieuses, vu que, par manque d'instruction, plusieurs croient que toucher au Calendrier c'est toucher à la religion elle-même. Ce préjugé est d'autant plus regrettable que les ennemis de la religion s'en prévalent pour rendre cette dernière responsable de la gêne qui résulte, pour la science et pour les relations internationales, de la différence des Calendriers.

»Voilà pourquoi une déclaration de la première autorité de l'Église orientale, portant que rien ne s'oppose, de la part de cette Église, à la correction *astronomique* du Calendrier julien, rassurerait les croyants même les moins instruits, détruirait l'accusation des adversaires de la religion et donnerait aux Gouvernements une liberté d'action qui leur a manqué jusqu'à ce jour.

»Ce sera alors aux Gouvernements d'examiner si l'erreur d'un jour après plus de 3,000 ans, reprochée au Calendrier grégorien—erreur à laquelle on aura aussitôt remédié par l'omission d'un bissextile—peut l'emporter sur les inconvénients qu'aurait, surtout pour la chronologie, la création d'un nouveau calendrier et quelles seraient, en tout cas, les améliorations ou corrections à introduire dans le Calen-

drier grégorien, pour qu'il puisse devenir définitivement universel.

»Aussi les Gouvernements n'auraient à s'occuper que de la correction *astronomique* du Calendrier julien; tout ce qui concerne soit la détermination de la Pâque, soit la distribution de toutes les autres fêtes mobiles et immobiles de l'année, *demeurerait du ressort exclusif de l'Eglise.*

»Le soussigné exprime, en terminant, la conviction que tous les savants et tous les Gouvernements sauront gré à ce Patriarcat oecuménique de l'Eglise orientale, pour la déclaration dont il s'est permis d'exprimer très respectueusement le désir.

CÉS. TONDINI DE QUARENGHI

Représ. de l'Académie des sciences de Bologne.

Constantinople, St—Benoît Galata.

22 Août (3 Septembre) 1893.

(«*Moniteur Oriental*» 3 Avril 1902.)

ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, μετὰ σημειώσεων.

Theophili alexandrini Episcopi ad Theodosium imperatorem Prologus de sancto ac salutari Pascha. (*)

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν θεῖον νόμον γιγνομένου κατ' ἐνιαυτὸν ἁγίου καὶ σωτηριώδους Πάσχα καὶ τῶν τούτου ζητημάτων σύντομος μετὰ ἀποδείξεως ἀπόλυσις.

Τὸ μὲν ἅγιον καὶ μακάριον Πάσχα τοῦ Θεοῦ διαβρήδην ὑπογράφει ὁ νόμος, ὁμοῦ καὶ τὸν μῆνα δηλῶν καθ' ὃν δεῖ τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὴν ἡμέραν κελεύων διατηρεῖσθαι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας. Θεοῦ γάρ ἐστιν ἐν αὐτῷ φωνὴ φερομένη τῷ νόμῳ, «φυλάξαι τὸν

(*) *Chronicon Paschale*. Ed. Dindorf, Bonn 1837 p. 28.—Krusch (Bruno) *Der 84 jährige Ostercyclus und seine Quellen* pp. 221, 226.—*Patrol. græca*, ed. Migne t. XCII pp. 97-98.—Van den Hagen. *Observationes in veterum Patrum et Pontificum Prologos et epistolas paschales* Amsterdam 1734. Prol. Theoph. Alex. Patr. gr. id t. LXV pp. 47-52.

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ σπουδαίου ἐγγράφου ὅπερ οἱ ἀναγνώσται ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν, προκαλεῖ πολλὰς σκέψεις· ἀρκοῦμαι εἰς ἐκείνας αἵτινες ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν εἰδικὸν σκοπὸν τῆς παρούσης πραγματείας.

μῆνα τῶν νέων, καὶ ποιήσεις τὸ Πάσχα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου τῇ τεσσαρισκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ πρώτου μηνός». Μῆνα δὲ νέον λέγει ὃν καὶ πρῶτον καλεῖ ἐν ᾧ τεθηλότες οἱ καρποὶ τὴν γενομένην τῶν παλαιῶν προσημαίνουσι κατάπαυσιν. Ἐν δὲ τῇ τεσσαρισκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός τοῦ πρώτου ἐπιτηρεῖσθαι τὸ Πάσχα συνέταξεν, οὐκ ἄλλου τοῦτο χάριν ἢ ἵνα κατὰ μίμησιν τοῦ τῆς σελήνης φωτὸς πλήρη τὸν ἴδιον κύκλον ἐχούσης, τὸν μὲν τῆς διανοίας φωστῆρα ἡμεῖς τέλειον ἔχοντες ἐν σκότῳ τῆς ἁμαρτίας μὴ διατρίβωμεν, θάλλοντες δὲ πρὸ παντοδαπέσιν ἀρεταῖς καὶ τοῖς τούτων πετάλοις οἷα τερπνὰ φυτὰ σκεπόμενοι ληίων δίκην φαιδροὶ διαμείνωμεν. Τεσσαρισκαιδεκάτην δὲ τοῦ μηνός λέγει οὐ κατὰ τὸν ἡλιακὸν κύκλον ἀλλὰ κατὰ τὴν σελήνην. (**)
Ἑβραίων γὰρ παῖδες οὐκ ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ δρόμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ τῆς σελήνης κύκλου τὸν μῆνα ποιεῖν ἐπαιδεύθησαν, ἐπειδὴ καὶ ὁ μὴν κατὰ τὸ ὄνομα τῆς σελήνης λέγεται· μήνη γὰρ αὕτη ὀνομάζεται ἐλλὰδι τῇ φωνῇ. Αἰγύπτιοι γοῦν πρῶτοι διὰ τὸν τῆς σελήνης δρόμον ἐξώτατον εἶναι, καὶ ἐκ τούτου συμβαίνειν, πλάνην τῶν ἡμερῶν παρά τισι γίνεσθαι, ἐξ ἡλίου τὰς τοῦ μηνός ἡμέρας ἐπενόησαν ψηφίζεσθαι, βραχύτερον τοῦ τῆς σελήνης κατὰ τὸν ἑαυτοῦ δρόμον κινουμένου, ὥς καὶ δυναμένου τούτου ῥᾶον καταλαμβάνεσθαι.

(**) Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ εἰς ἅπαντα τὸν Πρόλογον, εὐρίσκεται ἡ μᾶλλον ἐναργὴς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι διὰ τὴν Ἑκκλησίαν, ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα τῶν ἰουδαίων (νομικὸν φάσκα) εἶνε ἡ 14^η Νισάν καὶ οὐχὶ ἡ 15^η τοῦ Νισάν τοῦ θρησκευτικοῦ ἡμερολογίου τῶν ἰουδαίων. Οὐδέποτε δὲ, ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τῆς Δυτικῆς Χριστιανωσύνης, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς 14^{ης} Νισάν.

Σὺν τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Πρόλογος τοῦ Θεοφίλου, χρησιμεύει ὡς εἰσαγωγὴ εἰς πασχάλειον πῖνακα ὅλης ἐκατονταετηρίδος (*Liber culus centum annorum*, 380—479), ἐνθα ἡ ἡμερομηνία τῆς πανσελήνου τοῦ Πάσχα τυγχάνει ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη, κατὰ τὸν ἀλεξανδρινὸν κύκλον, ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ Ἑκκλησία δὲν δίδει οὐδεμίαν προσοχὴν εἰς τὰς διαφορὰς αἵτινες ἐν οἰωδῇποτε σεληνιακῷ κύκλῳ συμβαίνουσι, κατ' ἀνάγκην, μετὰ τῶν μέσων σεληνιακῶν περιόδων τοῦ κύκλου οὔτινος ἢ διάρκειας εἶναι ἀμετάδλητος, καὶ τῶν ἀστρονομικῶν σεληνιακῶν περιόδων, ὧν ἡ διάρκεια διαφέρει πρὸ πάντων ἀναλόγως τῆς διαφόρου ἀποστάσεως καὶ θέσεως τῆς σελήνης, ἐν σχέσει πρὸς τὴν γῆν καὶ πρὸς τὸν ἥλιον. (Ἰδὲ κατωτέρω σελ. 17. Ἡ ἀστρονομικὴ, καὶ ἡ διὰ τῶν κύκλων καθοριζομένη πανσέληνος τοῦ Πάσχα).—Προσθέτω ἐνταῦθα τὰς ἐπομένας γραμμὰς ἐνὸς νεωτέρου γερμανοῦ κριτικοῦ:

«Ἐπὶ ἀφοῦ τὸ Πάσχα δὲν ὀρίζεται ποτὲ, εἰς τὸν γρηγοριανὸν ὑπολογισμόν, τὴν 14^{ην} τῆς σελήνης, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ ὁπόταν, ἕνεκα τῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἰουδαίων, τὸ ἰουδαϊκὸν Φάσχα ἤθελε συμπέσει τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναστάσεως, τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ οὐδεμίαν ἀναβολὴν τοῦ Χριστιανικοῦ Πάσχα».

«Da indess, durch die gregorianische Berechnung, Ostern niemals dem 14ten Montage zugewiesen wird, so wäre es nöthiger gewesen daran zu erinnern, dass der Passahabend der guten, wenn er auf Grund der jüdischen Berechnung mit dem christlichen Auferstehungstage zusammenfiel, gleichwohl zu einem Verlegung des letzteren keinerlei Anlass bieten könnte. Berfried (Edgar), Die alttestamentlich-jüdische Passah-Berechnung und die 84 jährige Osterperiode, Mittelwalde 1891 pp. 9—10.

Τούτων τοίνυν οὕτως ὄντων, πολλοὶ καὶ τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ, συντέλειαν ὄντα τῆς χειμερινῆς τροπῆς, ὡς πρῶτον διόλου τάττουσι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ἀγνοῦντες ὅτι τῆς ἐαρινῆς τροπῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς πρὸ ιβ' καλανδῶν Ἀπριλίων τυγχάνει, ὃ ἐστὶ Φαμενώθ κ᾽, κατὰ δὲ Σύρους, Ἀντιοχέας καὶ Μακεδόνας Δύστρου μιᾷ καὶ εἰκάδι κατὰ τὸν ἡλιακὸν δρόμον (**), ἣν ἐπιτηρεῖν προσήκει μάλιστα, μή πως ταύτης κατωτέρω πεπλανημένως τις τὴν τεσσαρισκαιδεκαταίαν κατὰ σελήνην τάξας διαμάρτη τοῦ Πάσχα, ὡς τοῦ πρώτου μηνὸς νομίζων εἶναι ταύτην. Οὐ γὰρ ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ χειμερινῆς τροπῆς, ὡς προεῖπον οὔσης, ὁ τῶν νέων τάττεται μῆν, οὐπω τὸν καρπὸν τῶν νέων πεπονημένων οὐδὲ δυναμένου δρεπάνου ἐν ἀμητῷ πέμπεσθαι· τοῦτο γὰρ μάλιστα σημεῖον τοῦ πρώτου μηνὸς ὁ θεῖος ἔταξεν νόμος.

Ἀλλ' ἐπεὶ συμβαίνει προφάσει τῆς τεσσαρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην τοῦ αὐτοῦ πρώτου μηνὸς εἰς πλάνην ἐμπίπτοντάς τινας,

(**) Ὁ Θεόφιλος ἐνταῦθα ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν διάστασιν μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἡμερομηνίας τῆς πρώτης πασχαλίου σελήνης· ἡμερομηνίας ἣτις, διὰ μὲν τοὺς Ῥωμαίους, ἦτο ἡ 18 Μαρτίου διὰ δὲ τοὺς Ἀλεξανδρινούς ἡ 21 Μαρτίου. Θὰ ἀρκεσθῶ ἐνταῦθα εἰς διττὴν παρατήρησιν.

α') Ἐξάγεται πρῶτον ἐναργῶς ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένη Σύνοδος δὲν ἐθέσπισε τίποτε ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἰσημερίας. Ἐὰν δὲ, ὡς γενικῶς πιστεύεται, ἡ ἡμερομηνία τῆς 21ης Μαρτίου, εἶχεν ὀρισθῇ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ὁ Θεόφιλος Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας καὶ διάδοχος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, δὲν θὰ παρέλειπε, βεβαίως, ν' ἀναφέρῃ τὸ θέσπισμα αὐτῆς, ἀντὶ νὰ εἴπῃ ὅτι πολλοὶ ἠγνόουν τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἰσημερίας. Θέσπισμα Συνόδου οἰκουμένης δὲν ἠδύνατο νὰ παραμῆνῃ ἀγνώστον, οὔτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὔτε ἐν Ῥώμῃ.

β') Παρατηρῶ ἐπίσης ὅτι ἐγνώριζον καλῶς ἐν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ ὅλῃ Ἰταλίᾳ ὅτι ἡ ἰσημερία ἐγένετο τῇ 21ῃ Μαρτίου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ *Episcopi per Æmiliam constitutis*, γραφείσῃ ἐν ἔτει 386, ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος λέγει ῥητῶς ὅτι «*primus mensis*» ὁ καθωρισμένος διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Πάσχα «*incipit, secundum consuetudinem peritorum, ab æquinocio, qui dies est XII. Kal. Aprilis* (21 Μαρτ.), *et finitur XI. Kal. Maii* (21 Ἀπρ.) [Patr. lat. ed. Migne, t. XVI, p. 1032]. Ἡ διαφωνία μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι, ὡς ἔειπα, ἦτο ἀδύνατον νὰ συμπεριληφθῶσιν ἐντὸς τῶν ἀρχικῶν ὁρίων τῆς 22ας Μαρτίου καὶ τῆς 21ης Ἀπριλίου εἴτε ἡ 14η σελήνη, ἥτοι ἡ πασχάλιος πανσέληνος, εἴτε ἡ ἐπομένη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα—ὁπότε π. γ. ἡ 14η τῆς σελήνης συνέπιπτε ἡμέρᾳ Τρίτῃ 18 Ἀπριλίου—οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐπρωτίμων νὰ διατηρῶσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, θεωροῦντες ὡς πασχάλιον τὴν προηγούμενην πανσέληνον, ἂν καὶ πρὸ τῆς ἰσημερίας γενομένην, ἐνῶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐπρωτίμων νὰ διατηρῶσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων τὴν 14ην σελήνην, θέτοντες ἐκτὸς αὐτῶν τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα. Ἡ περίπτωσις αὕτη, ἐπαρουσιάσθη ἐν ἔτει 349· αὐτὸς δὲ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐπρωτίμησε τότε νὰ θεωρήσῃ ὡς πασχάλιον τὴν προηγούμενην πανσέληνον ἣτις συνέπιπτε τῇ 19ῃ Μαρτίου, τῇ πρὸ τῆς παραμονῆς τῆς ἰσημερίας, καὶ διέταξε νὰ τελεσθῇ τὸ Πάσχα τῇ 26ῃ Μαρτίου, ἀντὶ νὰ ὑπερβῇ, ὀρίζων τὸ Πάσχα τῇ 23ῃ Ἀπριλίου, τὸ σύνηθες ὄριον τῆς 21ης Ἀπριλίου. (Ἰδε *Opera Sancti Athanasii* t. II. *Epistolæ hortasticæ*. Patrologia græca ed. Migne t. 26, pp. 1351 et seq. καὶ τὴν σημείωσιν ἐν σελ. ι').

«Οἱ Δυτικοί, λέγει ὁ διάσημος Mommsen, ἅπαξ διὰ παντὸς δὲν ἠγνόουν πλέον νὰ παραδεχθῶσιν ἵνα τελεῖται τὸ Πάσχα μετὰ τὴν 21 Ἀπριλίου *Die Occidentalen, die Ostern ein für einmal, nicht nach dem 21 April gefeiert wissen wollten...*» Mommsen (Theod), *Zeitzer Ostertafel vom Jahre 447*. Εἰς τὰς *Abhandlungen der königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin*. 1862, p. 560.

ἀπαντώσης αὐτῆς ἐν Κυριακῇ, [ἡ] (1) ἐν Σαββάτῳ περιλύειν τὰς νηστείας, τρισκαιδεκάτης εὐρισκομένης τότε κατὰ σελήνην, ὡς ξένῳ τοῦ νόμου πράττειν, τοῦτο σκοπεῖν προσήκει, ὅτιπερ εἰ συμβῇ τὴν αὐτὴν τεσσαρισκαιδεκαταίαν τῆς σελήνης ἐν Κυριακῇ εὐρίσκεισθαι, εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδομάδα ἄμεινον ὑπερτίθεσθαι δύο τούτων ἕνεκα· πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ τρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην Σαββάτου τότε εὐρισκομένου περιλύσωμεν τὰς νηστείας· (2) ὅπερ οὐκ ἀκόλουθον, τοῦ νόμου τοῦτο μὴ προστάξαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωστῆρος τῆς σελήνης ἔτιπερ ἀτελοῦς περὶ τὸν κύκλον τὸν ἑαυτοῦ ὄντος· ἔπειτα ἵνα μὴ καὶ Κυριακῆς οὔσης καὶ τεσσαρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην ὑπαρχούσης ἀναγκασθῶμεν νηστεύειν, ἀπρεπὲς πρᾶγμα ποιοῦντες. Μανιχαίων γὰρ ἐστὶν ἴδιον πρᾶγμα τὸ τοιοῦτον. Οὐκοῦν ἐπειδὴ οὔτε τῆς τεσσαρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην ἐν Κυριακῇ εὐρισκομένης νηστεύειν δεῖ οὔτε ἀκόλουθον ἐν Σαββάτῳ τρισκαιδεκάτης ἀπαντώσης περιλύειν τὰς νηστείας, ἀναγκαία ἡ ὑπέρθεσις εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδομάδα, ὡς ὀλίγῳ πρόσθεν εἴρηται, οὐ παραλύσεως γιγνομένης ἐν τῷ Πάσχῳ διὰ τῆς ὑπερθέσεως, ἀλλ' ὥσπερ ὁ δέκατος ἀριθμὸς περιλαμβάνει τὸν ἐννέα, οὕτως ἡ τεσσαρισκαιδεκαταία τῆς σελήνης ἐν Κυριακῇ εὐρισκομένη διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐν ταύτῃ νηστεύειν εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδομάδα ἡ ὑπέρθεσις γίγνοιτο, οὐ τοῦ Πάσχα ἐλάττωσιν ποιοῦσα τῶν ἐξ ἡμερῶν ἡ ὑπέρθεσις περιλαμβανουσῶν καὶ τὰς ἄλλας.

Ἄλλως τε ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τῇ μὲν τρισκαιδεκαταίᾳ παρεδόθη, τουτέστι τῇ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου, τῇ δὲ τεσσαρισκαιδεκαταίᾳ ἐσταυρώθη, ἐν τριημέρῳ ἀναστὰς, τουτέστι τῇ ἐξκαιδε-

(1) Οἱ κριτικοὶ παρατήρησαν ὅτι τὸ ἡ ἐκεῖνο εἶνε ἐσφαλμένη προσθήκη τοῦ ἀντιγράφου, καὶ πρέπει νὰ διαγραφῇ. «*Illud ἡ, quod sensum turbat, delendum esse probe coniecit Hagen, l. c. p. 10. Krusch op. cit. p. 224*». Καὶ πράγματι ὁ Θεόφιλος ὁμιλεῖ ἐνταῦθα περὶ τῆς συνήθειας τοῦ λύειν τὴν νηστείαν τῇ ἑσπέρᾳ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ἐν προκεχωρημένῃ ὥρᾳ τῆς ἑσπέρας. Οὕτω, π. γ., ἀναγινώσκουμεν ἐν τέλει τῆς 11ης πασχαλείου ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (339): «Θὰ λύσωμεν τὴν νηστείαν, κατὰ τὴν ἑσπερινὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ἐν τῷ σκότει τῆς ἑσπέρας (*obscurgo se rotino*), μεθ' ὃ »θ' ἀνατείλῃ δι' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου· ἥτοι θ' ἀναλάμψῃ δι' ἡμᾶς, ἡ ἁγία ἡμέρα »τῆς Κυριακῆς». Νῦν οὐδεὶς ἤκουσε ποτε ὅτι ἡ νηστεία ἠδύνατο νὰ λυθῇ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς μεγάλης Παρασκευῆς. (!!) Ἐξ ἄλλου αὐτὸς ὁ Θεόφιλος περιορίζει ὅλον τὸν συλλογισμόν του εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς 14ης τῆς σελήνης μετὰ τῆς Κυριακῆς.

(2) Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ Θεόφιλος οὐδόλως ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων τοῦ ν' ἀρχίζωσι τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας. Κατὰ τὸν Θεόφιλον, ἀπαντώσης τῆς τεσσαρισκαιδεκαταίας ἐν Κυριακῇ, τὸ Σάββατον, μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ἦτο ἡ 13ῃ Νισάν ἥτοι ἡ 13ῃ ἡμέρα τῆς σελήνης.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ εὕρῃ παρακατιῶν σελ. 19 τὴν ἀπόδειξιν τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Συναγωγῆς. Ἀρκοῦμαι νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κύκλῳ καὶ ἐν τῷ *Laterculus centum annorum* τοῦ Θεοφίλου τὸ Πάσχα τοῦ 475 ἐπιπτε τῇ 6ῃ Ἀπριλίου συμπίπτον, ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ ἡμερολογίῳ, μετὰ τῆς 13ῃς Νισάν. Σύμπτῃ λοιπὸν ἡ Χριστιανωσύνη ἐν ἔτει 475 ἐώρτασε τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων.

κάτῃ κατὰ σελήνην, ἣτις ηὔρεθῃ τότε ἐν Κυριακῇ ὡς καὶ τῶν εὐαγγελίων ἔχει παρατήρησις, ἔχωμεν παραμύθιον τοῦ καλῶς ποιεῖν τὸ Πάσχα, καὶ ὑπέρθεσις γένηται διὰ τὴν καταλαβοῦσαν ἀνάγκην. Ἄν μὲν οὖν ἡ τεσσαρεςκαιδεκάτῃ τοῦ ἁγίου Πάσχα ἔρχηται ἐν Σαββάτῳ ἢ πρὸ τοῦ Σαββάτου, ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς ἐβδομάδος ἡμέραις ἀραρότως τοῦτο ποιεῖν προσήκει. (1) ἐὰν δὲ ἐν κυριακῇ ἀπαντήσῃ ἡ τεσσαρισκαιδεκαταία τῆς σελήνης τοῦ πρώτου μηνός, ὑπερθετέον πάντως εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδόμαδα· ἡ γὰρ κυριακὴ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδόμαδος ἐστίν, ὡς προεῖρηται.

(1) Ἐνταῦθα ὁ Θεόφιλος, οὐ μόνον δὲν ἀπαγορεύει νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα τῇ 15ῃ τῆς σελήνης ἢ τῇ 15ῃ Νισάν, ἀλλὰ διατάσσει ὅτι· ἐὰν ἡ 14ῃ τῆς σελήνης συμπέσῃ Σάββατον, ἢ οἵανδήποτε ἄλλην ἡμέραν τῆς ἐβδόμαδος ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς, τὸ Πάσχα δεῖον νὰ τελεῖται, κατὰ τὸν συνήθη κανόνα [ἀραρότως τοῦτο ποιεῖν προσήκει], ἥτοι οὐχὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐβδόμαδος, καθ' ἣν συμπίπτει ἡ 14ῃ Νισάν, ἀλλὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην Κυριακὴν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ 14ῃ τῆς σελήνης συμπέσῃ Σάββατον, εἶνε προφανές ὅτι τὴν ἐπαύριον Κυριακῇ θὰ ἔχωμεν τὴν 15ῃν τῆς σελήνης, ὑπολογιζομένου ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, ἀπὸ μεσονυχτίου εἰς μεσονύκτιον, δηλαδὴ τὴν 15ῃν Νισάν.— Συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα τῇ 15ῃ νισάν, ὁσάκις ἡ 14ῃ τῆς σελήνης συμπίπτει τὸ Σάββατον, ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τελεῖ τὸ πάσχα πραγματικῶς τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ 76 φορὰς δι' ἕκαστον κύκλον ἐκ 532 ἐτῶν. Ἐν σελίδι 24ῃ θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν πίνακα 76 ἐτῶν καθ' ὃν, συνωδὰ πρὸς τὸ πασχάλιον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς 15ῃς τῆς σελήνης εἰς τὸν μέγαν τρέχοντα κύκλον, ὅστις ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1409 φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1940.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου (325) μέχρι τοῦ 500, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συνέπεσε μετὰ τῆς 15ῃς Νισάν τοῦ ἱσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου τρεῖς καὶ δεκάκις ἥτοι τῷ 367 (1ῃ Ἀπριλίου), τῷ 370 (28ῃ Μαρτίου), τῷ 374ῳ (13ῃ Ἀπριλίου), τῷ 394ῳ (2ῃ Ἀπριλίου), τῷ 401ῳ (14ῃ Ἀπριλίου), τῷ 414ῳ (22ῃ Μαρτίου), τῷ 418ῳ (7ῃ Ἀπριλίου), τῷ 421ῳ (3ῃ Ἀπριλίου), τῷ 441ῳ (23ῃ Μαρτίου), τῷ 445ῳ (8ῃ Ἀπριλίου), τῷ 465ῳ (28ῃ Μαρτίου), τῷ 496ῳ (14ῃ Ἀπριλίου), τῷ 499ῳ (11ῃ Ἀπριλίου).

ΩΡΑΙΑ ΣΕΛΙΣ

ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

**Τὸ σχέδιον τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπαθάρη καὶ ἡ ἐνοποιήσις
τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ΤΥΠΙ-
ΚΟΥ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.**

Λίαν εὐτυχῶς διὰ τὸ γόητρον τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ τέσσαρες τελευταῖοι Πατριάρχαι, οἵτινες ἀνέβησαν τὸν πατριαρχικὸν οἰκου-
μενικὸν θρόνον, κατέδειξαν ὅτι δυνατόν νὰ συνενωθῇ μετὰ τῆς φρο-
νήσεως, τὸ μᾶλλον εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἐνοποιήσιν τοῦ
ἡμερολογίου. Τῇ 7/19 Ἰουνίου 1893 ἡ Α. Π. ὁ Πατριάρχης
Νεόφυτος Η'. εὐηρεστήθη ν' ἀντιπροσωπευθῇ διὰ τοῦ γραμμα-
τέως Αὐτοῦ, κ. Τανταλίδου, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἡμερολογίου γενο-
μένην διάλεξιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1895, ἡ Α. Π. ὁ Πατριάρχης Ἀνθι-
μος Ζ', καίτοι ἀπαγορεύσας ἵνα συζητηθῇ ἐν τῷ Συλλόγῳ τὸ
ζήτημα τῶν πασχαλίων κανόνων, ἠυδόκησεν ἵνα ἐπιτρέψῃ ὅπως
κοινοποιηθῇ διὰ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» τῆς 24 9/βρίου
(σελ. 313) «συμφωνοῦμεν ἐν τῇ ἐκφράσει πόθων καὶ εὐχῶν ὑπὲρ
»τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου, δι' ἅπαντας τοὺς χριστιανικοὺς
»λαοὺς».—Κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1897, ἡ Α. Π. ὁ Πατριάρχης
Κωνσταντῖνος ὁ Ε'. δὲν ἐδίστασε νὰ μοι εἶπῃ, εἰς συνέντευξιν ἧς
μὲ ἠξίωσεν, ὅτι, «πᾶν ὅ,τι ζητεῖ ἡ Ἐκκλησία, εἶνε νὰ μὴ θίξωσι
τὰς ἐορτὰς χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν της», ἣν δήλωσιν εὐχαρί-
στως ἀνεκοίνωσα αὐθωρεὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγα-
ρίας καὶ Ρουμανίας.

Τέλος, ὁ ἐπιφανὴς Ἱεράρχης ὁ κατέχων σήμερον τὸν πατριαρ-
χικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Α. Θ. Π. Ἰωακείμ ὁ Γ'.
ἔλαβεν ὡς πασίγνωστον τὴν μᾶλλον εὐγενῇ καὶ μᾶλλον ἐνερ-
γητικῇ πρωτοβουλίαν, προτείνων, τῇ ἐπαύριον σχεδὸν τῆς
ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, (*) εἰς τὴν
Σύνοδον αὐτοῦ, ἵνα προσκληθῶσι πᾶσαι αἱ αὐτοκέφαλοι ὁρθόδοξοι
Ἐκκλησίαι· ὅπως μελετήσωσι τὸν τρόπον τοῦ συμβιβᾶσαι τὰς
ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων, μὲ τὴν πο-
θουμένην τήρησιν καθιερωμένων ἐκκλησιαστικῶν ὁρισμῶν. Ἡ
πατριαρχικὴ Σύνοδος ἐπεδοκίμασε τὴν ἐν λόγῳ πρότασιν, τοῦτο
δὲ προσεπόρισεν ἡμῖν τὸ βαρυσήμαντον ἔγγραφον οὗτινος ἀνέφερα

(*) «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 11 Ἰανουαρίου 1902.

ἐν σελίδ. ζ'—η' ὅλον τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὸ ἡμερολόγιον. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ πρώτη Αὐθεντία τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ περισσότερον ὅπως ἐπιταχύνῃ τὴν ἐνοποίησιν τοῦ ἡμερολογίου. Λογίζομαι δὲ εὐτυχῆς ἀναφέρων σελίδα ἣν θεωρῶ ἐνδοξον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, φρονῶ ὅτι ἀνταποκρίνομαι εἰς τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλίαν τοῦ Ἰωακείμ Γ'. παρατηρῶν ὅτι ἡ εὐχή ἡ ἐκφρασθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1894 διὰ τοῦ ἐπισήμου πατριαρχικοῦ ὀργάνου· «ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου δι' ἅπαντας τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς», δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἀμέσως ἄνευ ἀνάγκης οὐδεμιᾶς ὅπως ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδεχθῇ τὸν γρηγοριανὸν πασχαλίον ὑπολογισμόν. Καὶ ὧντως, ἀρκεῖ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς πατροπαράδοτους πασχάλιους κανόνες, ὡς οὗτοι τυγχάνουσιν ἀναγεγραμμένοι ἐν τῷ **Τυπικῷ** τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις :

Ἐν ἔτει 1880, ὁ ἀοίδιμος καθηγητῆς κ. Σπαθάρης, ὃν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω προσωπικῶς, ἀφιέρου τῇ Α. Θ. Π. τῷ οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Ἰωακείμ τῷ Γ'. σπουδαίαν πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Μελέτη περὶ τοῦ πασχαλίου,» ἣτις τυγχάνει γεγραμμένη ἐν γλώσσῃ λίαν συμβιβαστικῇ καὶ ἥς ἰδοὺ τὸ συμπέρασμα.

«Αἱ Ἐκκλησίαι δύνανται νὰ συμμορφωθῶσι πληρέστατα καὶ ἀκριδέστατα πρὸς τὰς ἀρχαιωτάτας αὐτῶν παραδόσεις, περὶ »τῆς μηνολογίας τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, αἵτινες ἐπὶ τῆς πρώ- »της οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔλαβον κῦρος νόμου, ἐὰν παραδε- »χόμεναι ὡς ἡμερολόγιον αὐτῶν τὸ Ἰουλιανόν, καταστήσωσι »πάσας τὰς ἐπισήμους αὐτῶν ἐορτάς κινητάς μετὰ τοῦ Πάσχα, »καὶ ἀναθέσωσιν εἰς τὰ ἀστεροσκοπεῖα τὴν σύνταξιν τοῦ ἐτη- »σίου πασχαλίου καὶ ἐορτολογίου». (1)

Ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ ὁ διαπρεπὴς καθηγητῆς ζητεῖ τρία τινά. Πρῶτον, τὴν ἀποδοχὴν ὑπὸ τῆς ὅλης Χριστιανωσύνης τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Δεύτερον, τὴν διατήρησιν τῶν πατροπαράδοτων κανόνων τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, καὶ τρίτον, τὴν συμφωνίαν τῶν κανόνων τούτων πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἀπτρονόμων παρεχόμενα ἡμῖν διδόμενα.

(1) Μελέτη περὶ τοῦ Πασχαλίου, ὑπὸ Α. Σπαθάρη (ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880. Τύποις Βουτυρά καὶ Σας σελ. 119.

κ'.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, παρατηρῶ ὅτι τὸ **χαρακτηρίζον** τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον τυγχάνει ὁ κανὼν τῆς παρεμβολῆς του. Τωόντι :

«Τὰ δίσσεκτα ἔτη, εἰς μὲν τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦμεν ἡμεῖς καὶ οἱ λοιποὶ Ὁρθόδοξοι, ἐπανέρχονται κατὰ τετραετίαν (ἄνευ ἐξαιρέσεως), καὶ εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς διαιρεῖται διὰ τοῦ 4· εἰς δὲ τὸ Γρηγοριανὸν, τὸ ὁποῖον ἀκολουθοῦν οἱ Καθολικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, τὰ αἰώνια ἔτη, —τὰ ἔτη τῶν ἀκεραίων αἰώνων, —δὲν εἶναι δίσσεκτα, ἐκτὸς ἐκεῖνων τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰώνων διαιρεῖται διὰ τοῦ 4. Οὕτω τὰ ἔτη 1600 καὶ 2000 εἶναι δίσσεκτα, τὰ δὲ 1700, 1800 καὶ 1900 δὲν εἶναι τοιαῦτα». (1)

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, τὸ ἔτος 2000 δὲν εἶναι δίσσεκτον, τὸ χαρακτηρίζον τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ἦτοι ὁ κανὼν τῶν δισεκτῶν, ν' ἀκολουθῇται ἐπίσης διὰ περίοδον 196 ἐτῶν (1903—2100) εἰς τὰ δύο ἡμερολόγια, οὕτως ἕως τοῦ ἔτους 2100 δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἡ παραμικρὰ διαφορὰ ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν δύο ἡμερολογίων. Πᾶσα ἡ Χριστιανωσύνη δύναται λοιπὸν νὰ παραδεχθῇ τὴν πρότασιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπαθάρη, τόσον εὐκολώτερον ὅσον, ὡς παρετήρησα ἤδη, οἱ διασημότεροι τῶν ἀστρονόμων συμφωνοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀποτρέπωσιν, ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει τῆς ἐπιστήμης, ποίαν τροποποίησιν τοῦ ἐν ἰσχύει Γρηγοριανοῦ κανόνος. Κατὰ τὸ ἔτος 2100, οἱ **μεταγενέστεροι** θὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. —Μέχρις τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ ἔτους 2100, ποία θὰ ᾔναι ἡ ἡμερομηνία, ἡ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἢ ἡ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ; Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ λυθῇ διὰ τοῦ **Τυπικοῦ** τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

«Τέσσαρά τινα—ἀναγινώσκουμεν ἐν τῷ **Τυπικῷ** — ἀναγκαῖα ἠζητοῦνται διὰ τὸ ἡμέτερον Πάσχα. **Πρῶτον**, τὸ Πάσχα πρέπει νὰ γίνηται πάντοτε μετὰ τὴν ἰσημερίαν τῆς ἀνοίξεως, **τὴν θεωρουμένην κατὰ τὴν 21 Μαρτίου. Δεύτερον**, ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνηται εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τὸ **νομικὸν Φάσκα τῶν Ἰουδαίων. Τρίτον**, δὲν πρέπει νὰ γίνηται ἀπλῶς καὶ ἀορίστως μετὰ τὴν ἰσημερίαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτην πανσέληνον τοῦ Μαρτίου, ἢ ὁποῖα ἤθελε τύχει, ἢ ἐν τῇ ἰσημερίᾳ ἢ μετὰ τὴν ἰσημερίαν. Καὶ **τέταρτον**, πρέπει νὰ γίνηται τὴν πρώτην Κυριακὴν ἣτις ἤθελε τύχει μετὰ τὴν πανσέληνον» (2)

Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν κανόνων τούτων γίνεται λόγος περὶ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, καὶ προστίθεται ἡ φράσις «τὴν θεωρουμένην

(1) Φλαμπαριόνος—Αἰγινίτου. Ὁ οὐρανὸς, (Ἐκδόσις τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων ἀριθ. 1,) ἐν Ἀθήναις 1900 σελ. 34.

(2) **Τυπικὸν** ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τὴν τάξιν τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας κ.τ.λ.... Venezia 1884. Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ἐρευνῆς τοῦ Πασχαλίου σελ. 289—290.

κατὰ τὴν 21ην Μαρτίου». Τοῦτο ἦτο ἀληθὲς κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὁπότε ἔλαβε χώραν ἡ ἐν Νικαία οἰκουμένη Σύνοδος, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀπόδειξις εὔρηται ἐν τῷ Πασχαλίῳ Προλόγῳ τοῦ Θεοφίλου, ἐν ᾧ λέγεται (σελ. ιέ) ὅτι ἡ ἰσημερία συμπίπτει τῇ 21ῃ τοῦ συρομακεδονικοῦ μηνὸς Δύστρου ὅστις, ὡς γνωστὸν, τότε ἀντεστοίχει εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν μῆνα Μάρτιον. (1) Ἐξ αἰτίας ὅμως τῆς ἀνακριθείας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, τὸ τοιοῦτον δὲν εἶνε πλέον ἀληθὲς σήμερον· διὰ τοῦτο καὶ εἰς ὅλα τὰ ἡμερολόγια τῶν Ὀρθόδοξων, ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἡ ἰσημερία συνέπεσεν ἐφέτος 1903 τῇ 8ῃ Μαρτίου, καὶ εἰς ὅλα δὲ τὰ ὀρθόδοξα σχολεῖα διδάσκεται ὅτι ἡ ἰσημερία καθυστερεῖ ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ δέκα τρεῖς ἡμέρας. Ἰνα λοιπὸν συμμορφωθῇ πρὸς τὸν πρῶτον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ**, ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἡμερολόγιον, καθ' ὃ ἡ ἰσημερία νὰ συμπίπτῃ τῇ 21ῃ Μαρτίου.

Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἡμερολόγιον δὲν εἶνε ἄλλο εἰμὴ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Δύσεως, ἐν ᾧ ἡ ἡμερομηνία τῆς ἰσημερίας προηγεῖται ἀκριβῶς ἡμέρας δέκα τρεῖς τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, οὕτως ὥστε ἡ ἰσημερία κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος συνέπεσεν ἀκριβῶς τῇ 21ῃ Μαρτίου. (8/21 Μαρτίου).

Ὡς πρὸς τὸν δεύτερον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ**, οὐδέποτε θὰ γίνῃ παράβασις αὐτοῦ, διότι, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον (σελ. ιδ'.) ἡ ἡμέρα τοῦ **ἰουδαϊκοῦ Πάσχα**, οὔτινος ἡ σύμπτωσης ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν σήμερον ἐν ἰσχύει κανόνων, εἶνε ἡ 14ῃ τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ θρησκευτικοῦ ἡμερολογίου τῶν Ἰουδαίων, δηλαδὴ ἡ 14ῃ Νισάν. Ἀλλ' ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ ἡμερολογίῳ, τῷ ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 360, ἡ 14ῃ Νισάν δὲν συμπίπτει οὔτε δύναται ποτὲ νὰ συμπέσῃ ἡμέραν Κυριακὴν.

Τέλος, ὁ καθηγητὴς κ. Σπαθάρης ζητεῖ ἵνα διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν καθορισμὸν τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, κατὰ τὸν τρίτον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ** ν' ἀνατεθῇ ἡ φροντίς «εἰς τὰ ἀστεροσκοπεῖα». Βεβαίως οἱ διευθύνται τῶν ἀστεροσκοπείων δὲν θὰ εἴπωσιν ποτὲ ὅτι ἡ ἰσημερία συμπίπτει τῇ 21ῃ Μαρτίου κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ἀλλὰ 13 ἡμέρας ἐνωρίτερον· δηλαδὴ τῇ 8/21 Μαρτίου. Ἐπομένως αὐτὸς ὁ καθηγητὴς κ. Σπαθάρης ὑποδεικνύει τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ προτιμεῖν τὰς ἐτνησίας ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, τῆς χρήσεως τῶν κύκλων, εἶνε ζήτημα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λύσῃ ἡ Ἐκκλησία. Ἀρκοῦμαι νὰ παρατηρήσω ὅτι, ἀπὸ τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἡ Ἐκκλησία προὔτιμησεν σταθερῶς τοὺς κύκλους. Εἴτε τοὺς ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμοὺς προτιμᾷ ἡ ὀρθό-

(') Ideler (Ludwig) *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*. Berlin 1825 I. σελ. 429—431.

κβ'.

δοξος Ἐκκλησία, εἴτε τὸν κύκλον, ἐὰν μόνον συμμορφωθῇ πρὸς τὸν πρῶτον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ**, ἡ συμφωνία ἐν ταῖς ἐορταῖς μετὰ τῆς λοιπῆς Χριστιανωσύνης θὰ γίνῃ ἀφ' ἐαυτῆς καὶ φυσικῶς οἱ δὲ ὀρθόδοξοι λαοὶ δὲν θὰ ὑποκύψωσιν εἰμὴ εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν **Τυπικὸν** καὶ εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος.—Ἐὰν παρουσιασθῇ περίπτωσις τις διαφωνίας, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Χριστιανωσύνης θὰ λάβωσι τὰ ἀρμόδια μέτρα.

Πρὶν ἢ περάνῃ τὸ μέρος τοῦτο τῆς πραγματείας μου, παρατηρῶ ὅτι θὰ ἡδύνατό τις νὰ δικαιολογήσῃ ἐν μέρει τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐὰν ἐπὶ πλέον τῶν τριῶν αἰώνων συνέχεε πάντοτε τὸ νομικὸν φάσκα τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῆς 15ης Νισάν. Τρία τινὰ συνετέλεσαν πρὸς τοῦτο.

1ον Τὸ γεγονὸς ὅτι, τοῦλάχιστον πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι ἀρχίζουν τὴν ἡμέραν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας, ἐνῶ ἡμεῖς ἀρχίζομεν αὐτὴν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι, τὸ μεσονύκτιον· ἐπομένως ἐκάστη ἰουδαϊκὴ ἡμέρα ἀντιστοιχεῖ εἰς δύο χριστιανικὰς ἡμερομηνίας καὶ τἀνάπαλιν. Τούτου ἕνεκα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ, ἡ ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων, φαίνεται συνταυτιζομένη μὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, ὡς π. χ. ἐν τῷ χωρίῳ ἐνθα ὁ ἅγιος Λουκᾶς, ὁμιλῶν κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἔθος, λέγει: «Ἡγγίξε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἡ λεγομένη Πάσχα,... ἡ δὲ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα», (XXII, 1), τοῦθ' ὅπερ φαίνεται ἀντιφάσκον πρὸς ὅ,τι ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ Λευϊτικόν, ἐνθα ἡ 14η ἡμέρα τοῦ πρώτου μηνὸς ἀποκαλεῖται «ἐορτὴ τοῦ Πάσχα», καὶ ἡ 15η «ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων», (XXIII, 4—6).

2ον Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λέξις Πεσὰχ ἢ Πασσὰχ ἀπώλεσε, παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἣν ἔχει ἐν τῷ Πεντατεύχῳ τοῦ Μωϋσέως σημασίαν. Ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ Μωϋσέως ἡ λέξις Πεσὰχ ἐσήμαινε τὴν θυσίαν τοῦ πασχαλινοῦ ἀμνοῦ καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν αὕτη ἐτελεῖτο (Λευϊτικόν XXIII, 4—6). Βραδύτερον ἡ αὕτη λέξις ἤρχισε νὰ χρησιμεύῃ πρὸς ἐνδειξιν ὅλης τῆς ἐβδομάδος τῶν Ἀζύμων. (*) Ἐν τισι σημερινοῖς ἰουδαϊκοῖς ἡμερολογίοις, ἡ λέξις Pessah δηλοῖ ὅλον τὸ ἀπὸ τῆς 15ης μέχρι 22 διαστήμα. Καὶ ὅμως ἡ 14η Νισάν, ἣτις ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Μωϋσέως ἦτο τὸ ἀληθινὸν Πάσχα, ἀπώλεσε σήμερον καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά της, καὶ ἐν τοῖς σημερινοῖς ἡμερολογίοις τῶν Ἰουδαίων σημειοῦται ὡς παραμονὴ τοῦ (veille) Πάσχα. (Annuaire des Archives israelites etc).

(*) «Zu Moses' Zeit wurde bloss der Anfang des ganzen dem Andenken des Auszuges gewidmeten Festes P e s a c h oder P a s s a h, und das übrige, vom fünfzehnten M o r g e n s an, C h a g h a m a z o t h, das Fest der ungesäuerten Brote genannt, weil von «b e e n «h a a r b a a h i m» am 14ten bis zum 21sten einschliesslich, kein gesäuertes Brot gegessen werden durfte. Späterhin findet man wol zuweilen den Namen P a s s a h dem ganzen siebentägigen Feste beigelegt». Ideler, op. cit. I, pp. 496—7, καὶ pp. 515.

Βον Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ οἱ καθολικοὶ συγγραφεῖς, συμμορφούμενοι πρὸς τὴν σημερινὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων, ἀπεκάλεσαν Ἰουδαϊκὸν Πάσχα τὴν 15ην Νισάν.

Ἴδου πῶς ἐξηγεῖται ἡ παρανόησις ἡ διαρκουσα ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας, καὶ τὸ ἀνάθεμα ὅπερ, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον (341) κατὰ τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν, ἐφηρμόσθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου τοῦ 1593 εἰς τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἐν ᾧ ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα δὲν συμπίπτει, οὐδὲ δύναται νὰ συμπίσῃ ποτὲ, μετὰ τῆς 14ης Νισάν, ἥτοι μετὰ τῆς ἡμέρας ἐν ἣ κατὰ τὴν Γραφὴν, (Λευϊτ. 23, 4), κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον, καὶ κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας συμπίπτει τὸ νομικὸν Φάσκα τῶν Ἰουδαίων. (*)

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἀφορῶσι τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἡννόη νὰ διατηρήσῃ τοὺς πατροπαράδοτους κανόνας. Ὡς πρὸς τὴν περίπτωσιν τροποποιήσεως, θὰ πραγματευθῶ ἐν τῷ Βῳ μέρει.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ Κ^{ΟΥ} ΑΙΓΙΝΗΤΟΥ

Διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ καθηγητοῦ
ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

«... Τὸ ζήτημα τοῦτο, ἤρξατο λέγων ὁ διαπρεπὴς μας ἀστρονόμος, δι' ἐμὲ εἶναι λελυμένον. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην οὐδεὶς εἴτε Ἀρχιερεὺς εἴτε πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅστις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου νὰ ἔχῃ ἑτέραν γνώμην. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι μία καὶ ἡ ἐπιστήμη, ὡς τοιαύτη, παραδέχεται τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ὡς τὸ μόνον ὀρθὸν καὶ ἐφαρμόσιμον.

— Ἀλλὰ τινες ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ὅτι καὶ τοῦτο δεῖται μεταρρυθμίσεως, καὶ ὅτι ἐν ἣ ἂν περιπτώσῃ ἤθελεν ἀποφασισθῇ ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ἡμερολογίου οὐχὶ τὸ Γρηγοριανόν, ἀλλ' ἕτερον ἥτοι τρίτον τι ἡμερολόγιον ὧφειλε νὰ ἐγκολπωθῇ ἡ ἀνθρωπότης.

— Νομίζω, ὑπέλαβεν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δὲν ἔχουσι ἐντελῶς δίκαιον. Διότι ναὶ μὲν τὸ Γρηγοριανὸν ἔτος διαφέρει τοῦ τροπικοῦ, ἀλλ' ἡ διαφορὰ εἶναι τόσον μικρὰ ὥστε δὲν καταλογίζεται. Ἴδου περὶ τοῦ προκειμένου τί γράφω ἐν τῷ ἐμῷ συγγράμματι. «Ἡ κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ὑπεροχὴ τοῦ πολιτικοῦ ἔτους

(*) Ἡ 14η Νισάν οὐδέποτε δύναται νὰ συμπίσῃ Κυριακῇ, διότι ἡ πρώτη τοῦ μηνὸς Τισαρχῇ, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ διαίρεσις τῶν ἡμερῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐξ διαφόρων ἐτῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου, (ὧν τρία μὲν εἶνε κοινὰ ἐξ ἡμερῶν 353, 354, 355 καὶ τρία ἐμβολιμαῖα ἐκ 383, 384 καὶ 385 ἡμερῶν) οὐδέποτε δύναται νὰ συμπίσῃ οὔτε ἐν Κυριακῇ, οὔτε ἐν Τετάρτῃ, οὔτε ἐν Παρασκευῇ.—Ideler o p. cit. I pp. 561, 562.

κδ'.

ἀνέρχεται εἰς Θήμ., 1132 ἐντὸς 400 ἐτῶν ἥτοι Θήμ., 000 283 ἐτησίως, ὅθεν τὸ Γρηγοριανὸν ἔτος εἶναι 365 ἡμέραι καὶ 2425 τῆς ἡμέρας ἥτοι ἐλάχιστα διαφέρει τοῦ τροπικοῦ ὅπερ ἰσοῦται 365 ἡμέρας καὶ 242217 τῆς ἡμέρας καὶ πρέπει, κατὰ τὸ Γρηγοριανόν, νὰ παρέλθωσι 3354 ἔτη ἵνα ἡ χρονολογία τοῦ ἑαρινοῦ σημείου προχωρήσῃ κατὰ μίαν ἡμέραν. "Αρα τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον «δέον νὰ θεωρῇται ὡς ἐπαρκὲς διὰ μακρὰν σειρὰν αἰώνων».

Βλέπετε λοιπὸν, φίλε μου, ἐξηκολούθησε λέγων ὅτι οὐχὶ ἐπιστημονικοὶ ἀλλὰ λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ, λόγοι πολιτικοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες κακῇ τύχῃ παρακωλύουσι τὴν ἐνοποίησιν τῶν ἡμερολογίων.

— Ἀλλὰ δὲν νομίζετε ὅτι πρὸ τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ αἰῶνι ἡμῶν πᾶσα ἄλλη αἰτία δέον νὰ ὑποχωρήσῃ ;

— Ναί, οὐδεμία περὶ τούτου ἀντίρρησις, ἀλλὰ δυστυχῶς προβάλλει ἐκάστοτε τὸ ζήτημα μὴ τυχὸν οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ οὗτοι λόγοι ὑποκρύπτουσι συμφέροντα ἔθνικα, μὴ τυχὸν ἀποβλέπουσι τὸν Ἑλληνισμόν ὁλόκληρον, ὅτε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δέον ν' ἀναμείνωμεν ὅπως ἐν καιρῷ ἀπελευθεροῦντες καὶ τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς μας καὶ ἀποκαθιστάμενοι ἐν παντὶ ἀνεξάρτητοι, ἐπιτελέσωμεν καὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο πρὸς τὸν πολιτισμὸν βῆμα. Φρονῶ ὅμως ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει Βουλγαρία καὶ Σερβία ἀποδεχθῶσι τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, δι' ἡμᾶς ἤθελεν εἶσθαι βλάβη ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν ἐμμένοντες ἐν τῷ Ἰουλιανῷ.

Ναὶ τὴν πολιτικὴν πρὸ πάντων, φίλε μου, ζήτησον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ καὶ ἰδίως ἀναζήτησον ταύτην ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐὰν ὅμως δι' ἡμᾶς ἐν Ἑλλάδι τοιοῦτοι τινὲς λόγοι δὲν ὑπάρχωσι, φρονῶ ἀδιστακτῶς ὅτι οὐ μόνον ἡ στιγμή εἶναι κατὰλληλος, ἀλλὰ καὶ ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ ὥριμος ὅπως ἀφόβως δεχθῇ τοιαύτην μεταβολήν. Καλὸν δὲ θὰ ἦτο, ναὶ εὐτύχημα ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν νῦν ἀρχομένου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος πάντες οἱ λαοὶ, ὡς ἔπραξαν οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ τὸ 1752, ἡσπάζοντο τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

Εὐτύχημα δὲ ἐπαναλαμβάνω ἤθελεν εἶσθαι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ παραδοχὴ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου διότι οὕτω θὰ δείξῃ ὅτι μόνη αὕτη ἐν τῇ Βαλκανικῇ προηγεῖται ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ ταῖς ἐπιστήμας.

Δὲν θὰ εἶπω δ' ὑπερβολὴν ἐὰν ὁμολογήσω ὅτι εὐχαρίστως ἤθελον ἀναλάβῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὡς ἔργον, πᾶσαν ἄλλην ἀπασχόλησιν κατὰ μέρος τιθεῖς, ἂν μὴ πάντοτε ὁσάκις σκεφθῶ τὸ ζήτημα ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μου ὅτι τίς οἶδεν ὅποιοι λόγοι ἔθνικοῦ ἴσως συμφέροντος ἀπαιτοῦσι τὴν ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἀκόμῃ ἐγκαρτέρησιν ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολόγιῳ».

Η ΡΩΣΣΙΑ

ΚΑΙ Η

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΣΥΝΗΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ (*)

Α'.

Πολλάκις ἐγένετο λόγος ἐν τῷ τύπῳ, καὶ ἔτι περισσότερον εἰς τοὺς διοικητικοὺς κύκλους τῆς Ῥωσσίας, περὶ τῆς τροποποιήσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Πρὸ δύο ἐτῶν, ἡ «Novoië-Vremia» τῆς 21 Ἰουνίου (4 Ἰουλ. 1901) ἐδημοσίευσεν κατάλογον αὐτοκρατορικῆς ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Ὑψηλότητος τοῦ μεγάλου δούκος Κωνσταντίνου καὶ ἥτις ἐντὸς τοῦ φθινοπώρου ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς : «pro preobrazovanii Ioulianskago Kalendaria», ὁ δὲ κατάλογος οὗτος οἶωνός τυγχάνει ἀγαθοῦ μέλλοντος. Φρόνιμον εἶναι πάντοτε, ὅποταν πρόκηται περὶ Ἀνατολῆς τὸ νὰ μὴ πιστεύῃ τις τὰς πιθανότητας τὰς μᾶλλον παρεχούσας ἐγγύησιν βεβαιότητος, εἰμὴ τὴν ἐπιούσαν τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν· δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ διὰ Σιβηρίας σιδηροδρόμου, καθιστῶσα πλέον ἐπαισθητὰ τὰ ἄτοπα τῆς διαφορᾶς τῶν ἡμερολογίων, δυνατόν ἴσως νὰ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἡμερολογίων ἐν χρόνῳ λίαν προσεχεῖ. Ἡδὴ ἡ «Novoië-Vremia» τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ 1896 λίαν

(*) Δύο μέτρα ὑπάρχουσι πρὸς καθορισμόν τοῦ Πάσχα, ἡ μᾶλλον δύο καθορισμοὶ αὐτοῦ· ὁ μὲν εἰς εἶναι ὁ μέσος ἢ ὁ σχετικὸς, καθορισμὸς τῆς ἐν λόγῳ ἑορτῆς· (ἐκφρασίς ἥτις εὐρίσκεται εἰς ἐν ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς Ἀγίας Ἐδρας.) Ὁ ἕτερος καθορισμὸς εἶναι ὁ ἀπόλυτος καθορισμὸς αὐτοῦ.

Ὁ ἀπόλυτος καθορισμὸς τοῦ Πάσχα συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὑπαγάγωμεν αὐτὸ εἰς οἵανδήποτε μερίδα ὠρισμένου μηνός, ὡς εἰπεῖν τοῦ Μαρτίου ἢ τοῦ Ἀπριλίου. Οἱ πάντες ἐννοοῦσιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ συμβαίνει προκειμένου περὶ τοῦ Πάσχα ὅ,τι συμβαίνει καὶ περὶ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν λοιπῶν ὠρισμένου χρόνου ἑορτῶν, δηλαδὴ τὸ Πάσχα θὰ πίπτῃ ὅτε μὲν εἰς τὴν μίαν, ὅτε δὲ εἰς τὴν ἄλλην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος. Μοι φαίνεται ὅτι τοῦτο θὰ διαρρήξῃ τὴν παλαιὰν χριστιανικὴν παράδοσιν, ἐκτός δὲ σπανίων ἐν Ἀσίᾳ ἐξαιρέσεων, θὰ ἐγένετο ἐναντίον τῆς συνηθείας πάντων τῶν αἰώνων ἡ τελετὴ τοῦ Πάσχα. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῶμεν πράγματι ὅτι ἡ Κυριακὴ (ἡμέρα Κυρίου) ὠνομάσθη καὶ ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τῶν Ἰουδαίων, ἀκριδῶς εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἥτις ἔλαβε χώραν τὴν ἐν

χαριέντως περιέγραφεν ἡμῖν ἀμαξοστοιχίαν ἐπιβατῶν, οἵτινες ἀφοῦ διέτρεξαν κατὰ τὸ αὐτὸ πλάτος χρόνου, πάντα τὸν χῶρον ἀπὸ Παρισίων μέχρι τῶν Ῥωσικῶν συνόρων, θὰ εὕρισκοντο ἀμέσως περιπεσόντες εἰς βάραθρον 12 (σήμερον 13) ὕψους.

Νῦν ἡ ἀστρονομικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου θέτει τὴν Ῥωσσίαν, καὶ μετ' αὐτῆς σύμπαντα τὸν ὀρθόδοξον κόσμον, οὗτινος ἡ Ῥωσσία ἀνεκήρυξεν ἑαυτὴν Ἀντιπρόσωπον καὶ Προστάτιδα, εἰς τὸ ἀναπόφευκτον δίλημμα, ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἔχῃ διὰ τὰς ἐορτὰς τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἢ νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἐορτὰς μετὰ τοῦ νέου ἡμερολογίου τροποποιούσα, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τὰ Πασχάλια, ἅτινα σήμερον εἶναι ἐν ἰσχύϊ. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἢθελεν ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ Ὀρθόδοξοι συμμορφοῦνται, διὰ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον, πρὸς τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον τοῦ κράτους, καίπερ διατηροῦντες διὰ τὰς ἐορτὰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἡμερολόγιον· τὸ αὐτὸ τοῦτο πράττουσι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, εἴτε ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ, ἢ ὅπουδῆποτε ἀλλαχοῦ. Εἶναι ὅμως ἥκιστα πιθανὸν ὅτι ἡ Ῥωσσία θὰ θελήσῃ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς, καὶ διὰ τὰς ὁμοδόξους χώρας ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἣτις παραχωρεῖται εἰς τὴν Συναγωγὴν.

Ἐὰν ὅμως θέσωμεν κατὰ μέρος τὴν πρώτην περίπτωσιν, πῶς ἡ Ῥωσσία θὰ κατορθώσῃ νὰ τροποποιήσῃ τὰ Πασχάλια; Ἐνταῦθα ἡ λατινικὴ ἐμβρίθεια προσέρχεται ἡμῖν ἀρωγὸς μετὰ τοῦ «distingue frequenter (συχνάκις διάκρινε).»

Καὶ πράγματι, τὸ ζήτημα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐτέρου τούτου ζητήματος. «Ἡ Ῥωσσία, ἣν θεωρῶ ἐνταῦθα ὡς ἐκπροσωποῦσαν τὴν ὅλην ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, θὰ ἐξακολουθήσῃ ἄρά γε νὰ συμμορφῶται πρὸς τοὺς πασχαλίους κανόνας τοὺς ἀποδιδόμενους εἰς τὴν

πιούσαν τοῦ Σαββάτου τῶν Ἰουδαίων. Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι τὸ Πάσχα, ἐορτὴ ἣτις εἰδικῶς ὑπενθυμίζει τὴν Ἀνάστασιν, νὰ μὴ πίπτῃ εἰς ἡμέραν Κυριακὴν, θὰ ἦτο ὡς ἂν ἡ ἡμέρα ἣτις ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος δὲν ἦτο πλέον Παρασκευή.

Τὸ χριστιανικὸν αἶσθημα θὰ διεμαρτύρετο, ἐγὼ δὲ πρῶτος θὰ ὑπέγραφον κατὰ τοιοῦτου ἀπολύτου καθορισμοῦ τοῦ Πάσχα.

Ὁ σχετικὸς ἢ μέσος καθορισμὸς τοῦ Πάσχα—ὁ μόνος περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ,—συνίσταται εἰς τὴν προσάρτισιν τοῦ Πάσχα, εἰς μίαν **Κυριακὴν** τοῦ Μαρτίου ἢ τοῦ Ἀπριλίου ἣτις δέον νὰ ὀρίζηται ἀπὸ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἰσημερίαν. Χωρὶς νὰ προεξοφλῶμεν τὴν ἀπόφασιν τῆς χριστιανωσύνης ὑπάρχει, νομίζομεν, τρόπος τοῦ νὰ ὀρισθῇ τοιοῦτοτρόπως τὸ Πάσχα, χωρὶς νὰ θυσιάσωμεν τίποτε ἐξ ὧν ἔχουσι βάσιν **ὀτερεὰν** ἐν τῇ παραδόσει τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν αἰώνων.

Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσωμεν, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ θρησκεία διασύρεται ὡς πρόσκομμα εἰς τὰς νομίμους ἀπαιτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, ὅτι τὸ κοινωνικὸν συμφέρον ὅπερ συνεπάγεται ὁ περιορισμὸς μεγάλῃς μετακινήσεως τοῦ Πάσχα, ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἐπανελημμένως ὑπεδείχθησαν ὑπὸ μελῶν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀρχοῦμαι ἵνα ἀναφέρω τὸ σύγγραμμα τοῦ Mastrofini «Amplissimi frutti da cogliersi ancora dal calendario gregoriano» ἐκδοθὲν ἐν Ῥώμῃ ἐν ἔτει 1834 μετὰ τριῶν **Nihil obstat** καὶ δύο **Imprimatur**,

ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, (1) ἢ θὰ δράξηται τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἀπαλλαγῇ τούτων καὶ τροποποιήσῃ αὐτούς.

Ἔχω πλείστους λόγους ἵνα πιστεύω ὅτι ἡ Ῥωσσία σκέπτεται νὰ τροποποιήσῃ μᾶλλον τοὺς πασχαλίους κανόνες, καὶ ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοῦδε ἡμιεπίσημα περὶ τούτου ἔγγραφα, ἂν καὶ μὴ ὅλως ἐπίσημα, καὶ ἅτινα καθιστῶσι τὴν γνώμην ταύτην σχεδὸν βεβαιότητα. Ὑπάρχει προπάντων τροποποιήσις ἣς ἡ Ῥωσσία φαίνεται ἐπιδιώκουσα ἀπὸ πολλοῦ χρόνου τὴν πραγματοποίησιν, μετὰ τσαύτης ἐπιμονῆς : εἶναι δὲ αὕτη ὁ περιορισμὸς τῆς μεγάλης μετακινήσεως τοῦ Πάσχα, ἣτις ὑπάρχει σήμερον. Ἀμφιβάλλω πολὺ ἂν ἡ Ῥωσσία θὰ κατορθώσῃ εὐκόλως τὸ τοιοῦτον, τὰ πάντα ὅμως πιθανὰ καὶ συμφέρεи πάντοτε νὰ ἀντιμετωπίζωμεν ἀπὸ τῆς σήμερον τοιαύτην πιθανότητα.

Διὰ τοὺς Καθολικοὺς ιδίως, τὸ ζήτημα εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, ὅσῳ ἡ Ῥωσσία ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελε μᾶλλον οἰκειοποιηθῇ πρότασιν καθολικῆς προελεύσεως, πρότασιν ἣτις ἐσυζητήθη ἐπὶ τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἣτις τότε ἐτέθη κατὰ μέρος, προπάντων, ἔνεκα τῆς ἐμμονῆς τῆς τότε ἀνατολικῆς Χριστιανωσύνης, εἰς τοὺς πασχαλίους κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένης Συνόδου. Ἰδωμεν πρὸ πάντων περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται.

Β'.

Γινώσκουσι πάντες ὅτι τὸ χριστιανικὸν Πάσχα κυμαίνεται μετὰ τῆς 22ας Μαρτίου καὶ τῆς 25ης Ἀπριλίου. Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἐποχὴ τοῦ Πάσχα ὀριζομένη ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἣτις συμπίπτει μετὰ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, ἢ ἀκολουθεῖ αὐτὴν, παρουσιάζει ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον πολλὴν ἀστάθειαν. Οὕτω π. χ. τὸ ἔτος 1901 τὸ ἡμέτερον Πάσχα συνέπεσε τῇ 7ῃ Ἀπριλίου· τῷ 1902 συνέπεσε τῇ 30ῃ Μαρτίου καὶ τῷ 1905 θὰ συμπέσῃ τῇ 23ῃ Ἀπριλίου ν. ἡμ. Ἀρκοῦσι τὰ παραδείγματα ταῦτα, μόλις δὲ ἔχω ἀνάγκην νὰ προσθέσω ὅτι, ἡ ἔκφρασις τοῦ ἀτάκτου τῆς ἡμερομηνίας, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον πολιτικὸν ἔτος, διότι οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἄτακτον ὡς πρὸς τὴν κίνησιν τῶν ἀστρῶν, καὶ ἐὰν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἰδία τάξις ὁποία ἐπικρατεῖ ἐν τῷ στερεώματι, ἡ γῆ θὰ ἦτο πραγματικὸς ἀντιθάλαμος τοῦ παραδείσου. (2)

(1) Ὡς πρὸς τοὺς λόγους δι' οὓς οἱ κανόνες οὗτοι ἀποκαλοῦνται κοινῶς κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, καίτοι ἡ Σύνοδος αὕτη οὐδὲν ἄλλο ὥρισεν ἐν σχέσει πρὸς τὴν τέλει τοῦ Πάσχα, εἰμὴ ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη δεόν νὰ τελεῖται τὴν Κυριακὴν, βλέπε «Εἰκὼν ἱστορικὴ καὶ θρησκευτικὴ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν, ὑπὸ Γαβριὴλ Φ. Προδελεγγίου, ἱερέως, ἐν Σύρῳ 1902, σελ. 271—273.)

(2) Αἱ κινήσεις τῶν ἀστρῶν, δύνανται νὰ παρουσιάζωσι φαινομενικὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες ὀφείλονται εἰς αἰτίας αἵτινες εἰσέτι δὲν ἐμελετήθησαν δεόντως, ὡς ὑπάρχουσι παραδείγματα ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν. Οὐδὲν ὅμως ὑπάρχει ἀνώμαλον ὑπὸ τὴν σημασίαν ἣτις συνήθως ἀποδίδεται εἰς τὴν λέξιν ταύτην.

Αἱ ἡμερομηνίαι τὰς ὁποίας ἀνέφερον εἶναι αἱ ἡμερομηνίαι τοῦ Πάσχα τοῦ Καθολικισμοῦ, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἀταξία, ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν ἔτος, παρουσιάζεται ἐπίσης ὅσον ἀφορᾷ τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων, πλέον ὅτι σπανίως συμπίπτει μετὰ τοῦ Πάσχα τῶν Καθολικῶν, καὶ ὅτι χάρις τῇ διαφορᾷ τῶν ἡμερολογίων, τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων ἀναβάλλεται ἐνίοτε μέχρι τῆς πρώτης ἐβδομάδος τοῦ Μαΐου τοῦ δυτικοῦ ἡμερολογίου.

Ὁ ἐπόμενος συγκριτικὸς πίναξ τοῦ καθολικοῦ μετὰ τοῦ ὀρθόδοξου Πάσχα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1902 μέχρι τοῦ ἔτους 1910, θὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ἀρκεῖ δὲ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ παρόντος ἔργου. Θὰ συνοδεύσω δὲ τὸν πίνακα τοῦτον ὑπὸ τινων παρατηρήσεων.

Πάσχα Καθολικὸν

1901	25 Μαρτ. (7 Ἀπριλίου)
1902	17/30 Μαρτίου
1903	30 Μαρτ. (12 Ἀπριλίου)
1904	21 Μαρτ. (3 Ἀπριλίου)
1905	10/23 Ἀπριλίου
1906	2/15 Ἀπριλίου
1907	18/31 Μαρτίου
1908	6/19 Ἀπριλίου
1909	29 Μαρτίου (11 Ἀπριλ.)
1910	14/27 Μαρτίου

Πάσχα Ὁρθόδοξον

1 Ἀπριλ. (14 Ἀπριλ.)
14/27 Ἀπριλίου
6/19 Ἀπριλίου
28 Μαρτ. (10 Ἀπριλ.)
17/30 Ἀπριλίου
2/15 Ἀπριλίου
22 Ἀπριλ. (5 Μαΐου)
13/26 Ἀπριλίου
29 Μαρτ. (11 Ἀπριλ.)
18 Ἀπριλ. (1 Μαΐου)

Τὰ ἔτη 1902, 1905, 1907, 1908, 1910, εἶνε εἰς ὅσα πίπτει τὸ ὀρθόδοξον Πάσχα μετὰ τὴν 25ην Ἀπριλίου τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει πεντάκις ἐντὸς δέκα ἐτῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην σύμπτωσιν· ἐνταῦθα θὰ παρατηρήσω ἐν παρόδῳ ὅτι τὸ 1907 καὶ τὸ 1910, τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων πίπτει κατὰ Μαΐον τοῦ δυτικοῦ ἡμερολογίου.

Τὰ ἔτη 1906 καὶ 1909 τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων συμπίπτει μετὰ τὸ Πάσχα τῶν Καθολικῶν.

Τὸ τοιοῦτον δὲν συμβαίνει μέχρι τοῦ 1910 παρὰ δύο μόνον φορές.

Καὶ ὅμως τόσον τὸ καθολικὸν ὅσον τὸ ὀρθόδοξον Πάσχα παρουσιάζουσιν, ἢ μερικῶς ἐξεταζόμενα ἢ παραβαλλόμενα τὸ ἐν πρὸς τὸ ἕτερον, μεγάλας διαφορὰς ἐν τῇ τελέσει αὐτῶν· τοῦθ' ὅπερ ὑπὸ πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν ἐποψίν ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς

συνθήκας καὶ διεθνεῖς σχέσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ παρουσιάζη ἄτοπὰ τινα, ἅτινα ὑπερβολικῶς μὲν κᾶπως παρουσιάζονται, ἀλλὰ δι' ἃ δὲν παύουσι πολλαχόθεν παραπονούμενοι. Δι' αὐτὸ τοῦτο καθυποβάλλεται συνεχῶς ἡ εὐχὴ ἵνα αἱ ἀρμόδιοι ἀρχαὶ λάβωσιν ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὴν ἐξεύρεσιν μέσου οὐχὶ αἴρουσαι ἀλλὰ περιορίζουσαι τὴν μεγάλην κινητοποίησιν τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένων ἐορτῶν. (*) Καὶ πάλιν εὐτυχῶς, ἀποτείνονται εἰς τὰς ἀρμοδίους ἀρχάς, διότι εἰς τινὰς κύκλους ἐννοοῦσι νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν οὐδεμίαν Ἐκκλησίαν.

Γ'.

Πολλοὶ ἀναγνῶσται θὰ μ' ἐρωτήσωσι· τίνι τρόπῳ δύναται νὰ λυθῇ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα ἀνεξαρτήτως πάσης Ἐκκλησίας;

Ὁ τρόπος εἶναι λίαν εὐκόλος, ἀρκεῖ νὰ ἀγνοῶσιν αἱ Κυβερνήσεις τὴν Ἐκκλησίαν. Ἴδου πῶς. Εἰς ὅλα τὰ κράτη, αἱ κυβερνήσεις, εἰς οἵασδήποτε καὶ ἂν διατελῶσι σχέσεις μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν τὸ Πάσχα ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν ἡμερολογίῳ.

Ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, Γαλλίας, Βελγίου, Ἰσπανίας καὶ Αὐστροουγγαρίας, ἡ Ἀγγλία καὶ τὰ διαμαρτυρόμενα κράτη θέτουσι τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν, καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένας, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναγνωριζομένων ἐορτῶν. Ἀλλὰ τὸ μεταβλητὸν τοῦ Πάσχα, ἐνέπνευσε τὴν ιδέαν τοῦ νὰ μὴ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ ἐορτὴ αὕτη εἰς τοὺς διαφόρους διοικητικοὺς κλάδους τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέφερον τὴν Γαλλίαν, τὸ ἐν λόγῳ κράτος δύναται ἴσως νὰ προσπαθήσῃ ὅπως μὴ ὑφίσταται πλέον εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν αὐτῆς ἡμερολόγιον οὐδὲν ἴχνος Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ἐπάνοδος ἀπὸ τοῦ 1876 καὶ 1877 ἐν τῷ *Annuaire du Bureau des Longitudes* καὶ ἐν τῇ *Connaissance des Temps* τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμερολογίου «*Calendrier républicain*» ἐν τῇ «*Concordance des Calendriers*» δὲν μοι φαίνεται ὡς ἀσκόπως γενομένη. Ἀξιοπερίεργον δὲ εἶναι ὅτι εἰς τῶν μᾶλλον ἐνθέρμων ὑποστηρικτῶν καὶ θιασωτῶν τῆς διαδόσεως τῆς ιδέας τοῦ περιορισμοῦ τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προλάβῃ τὸν ἀπεκχριστιανισμὸν, (ἐπιτραπήτω μοι ἡ λέξις) τοῦ ἡμερολογίου τοῦ κράτους, ἦτο ὁ πολύκλαυστος ἱερεὺς Crozes ἐφημέριος τῆς Roquette, τῆς ἐν Παρισίοις φυλακῆς τῶν καταδικασμένων εἰς θά-

(*) Βλέπε τὴν ἐν τῇ 5ῃ σελίδι ἐνδιαφέρουσαν σημείωσιν.

νατον. Δέν λέγω δὲ τίποτε ἀπίστευτον, ἐκφράζων τὴν γνώμην ὅτι ὁ διηνεκὴς συγχρωτισμὸς μετὰ προσώπων ἅτινα ἐλάτρευον τὴν ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ βεβαιότης τοῦ ὅτι ἡ λατρεία αὕτη δὲν περιορίζετο εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Roquette, ἦτο λόγος, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ὑπαγορεύσας τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ὁ ἱερεὺς κύριος Crozes ὑπεστήριζε τὴν ιδέαν του, ἣν καὶ ἤθελε νὰ μοὶ ἀναθέσῃ δι' εἰδους διαθήκης. Πράγματι, ὀλίγον καιρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐζήτησε νὰ μὲ ἰδῇ εἰς τὸ θεραπευτήριον τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἵνα μοὶ ἐγχειρίσῃ πολυγραφημένον χειρόγραφον, ἐνῶ εἶχε συλλέξει τοὺς κυριωτέρους λόγους οἵτινες ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν παρεκίνουν αὐτὸν ἵνα ζητήσῃ ὅπως ἡ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα καθορισθῇ εἰς ὠρισμένην τινὰ Κυριακὴν.

Ἡ πιθανότης ὅμως τοῦ ὅτι ἔνια τῶν κρατῶν, θὰ προφασισθῶσι τὸ μεταβλητὸν τοῦ Πάσχα, ἵνα φανῶσιν ἀγνοοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ διοικητικῷ αὐτῶν ἡμερολογίῳ (1), δὲν εἶναι ἡ μόνη, ἣν δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν· καὶ ἀπὸ τοῦδε τὸ ζήτημα τοῦτο, ὡς εἶπον ἄνωτέρω, ἀπασχολεῖ τὰ ὀρθόδοξα κράτη. Ἀπὸ τοῦ 1864, ἐδημοσιεύθη εἰς ρωσικὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἐν Πετροπόλει ἐφημερίδα τοῦ Ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ διάλεξις, ἣν ἐποιήσατο γερμανιστὴ εἰς Hanovre ὁ διάσημος Maedler, καθηγητῆς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Dorpat (σήμερον Yourieff). Παρέβαλον τὸ γερμανικὸν πρωτότυπον πρὸς τὴν ῥωσικὴν μετάφρασιν, καὶ εἶδον ὅτι ἡ λογοκρισία περιέκοψε μερικὰ τεμάχια, ἀλλὰ τὸ μέρος ἐνθα ἐκφράζεται ἡ εὐχὴ τοῦ νὰ ὀρίσῃσι τὸ Πάσχα εἰς ὠρισμένην τινὰ Κυριακὴν εὐρίσκεται ὁλόκληρον. Δέν εἶναι μόνον τοῦτο.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1894, ἤμην εἰς Πετρούπολιν, καὶ ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ἄνωτέρω ιδέα ἦτο πόθος διακατὴς τῶν ὑψηλοτέρων κύκλων, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐπίστευον ὅτι θὰ εὔρω εἰς τοὺς κύκλους ἐκείνους. Φρονῶ ἐπίσης ὅτι καὶ ἄλλαι ὀρθόδοξοι κυβερνήσεις, ἥδη ἐπελήφθησαν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἔλαβον περὶ τῆς λύσεως αὐτοῦ ἐνδιαφέρον, διότι αὕτη ἐν ἣ εὐρίσκονται ἀμηχανία, χορηγεῖ αὐτοῖς τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μετορρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου των, χωρὶς νὰ φανῶσιν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ των, ὅτι προδίδουσι, διὰ παραχωρήσεως ἀποδιδόμενης πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν, τὴν Ἐθνικὴν αὐτῶν ιδέαν, ἣτις οὕτως ἢ ἄλλως συνεδέθη μετὰ τῶν Πασχαλίων αὐτῶν. Ἰνα ἐννοηθῇ καλῶς, τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει ἀνάγκην μακρᾶς ἀναπτύξεως· ἀλλ'

(1) Ἦκουσα παρὰ διπλωμάτου τὰ ἐξῆς: «Ὁ μόνος τρόπος τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου, εἶναι νὰ συνεννοηθῶσιν αἱ κυβερνήσεις περὶ τῆς παραδοχῆς του εἰς ὅ,τι τὰς ἐνδιαφέρει δι' ἡμερολόγιον μόνον πολιτικὸν ἀφήνουςαι τὰς Ἐκκλησίας νὰ συζητῶσι μετὰ τῶν διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐορτῶν».

γνωρίζοντες τὸν ὀρθόδοξον κόσμον οὐδόλως ἔχουσιν ἀνάγκην τοι-
 ῦτης καὶ φρονοῦσιν, ἀναμφιβόλως, ὅτι αἱ πληροφορίες μου εἶνε ἀ-
 ριβεῖς· ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς, παρακαλῶ αὐτοὺς ἵνα πιστεύωσι τὴν
 ἀλήθειαν τῶν λόγων μου, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιθυμῶσι νὰ ἐπιχειρήσωσι
 ἀξείδιον εἰς χώραν ὀρθόδοξον, καὶ πεισθῶσιν ἐπίσης προσωπικῶς.
 Μεταξὺ δὲ τῶν πιθανότητων, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ὑποθέσω-
 μεν, ὑπάρχει καὶ ἡ πιθανότης τοῦ ὅτι ἡ Ῥωσσία, θεωροῦσα τὰς
 ἀνάγκας τῆς προόδου καὶ τὰς διεθνεῖς σχέσεις, θ' ἀναλάβῃ τὴν λύ-
 σιν τοῦ ζητήματος, ὑφ' ὃν ὑπέδειξα τρόπον, ἐπαυξάνουσα τὸ γόη-
 τρὸν της· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι, ἐὰν τὸ θελήσῃ, τοῦλάχιστον
 αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀρχαὶ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων κρατῶν,
 θὰ ἐπικροτήσωσι τὸν νεωτερισμὸν, καὶ θὰ σπεύσωσιν ἵνα παρέξω-
 σιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν τὴν ὑποστήριξίν των.

Ἐὰν ὅμως τοῦτο συμβῇ, ὅπερ δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον, οἱ Δια-
 μαρτυρόμενοι θὰ βραδύνωσι τόσον ὀλιγώτερον ν' ἀκολουθήσωσι
 τὸ παράδειγμά της ὅσον θὰ εὕρωσιν ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ κόσμῳ τὴν
 πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν πραγματοποιήσιν μέτρου ὑποδεικνυμένου
 ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Römer πρὸς τὸν Leibnitz (1700). (1)

Ὡς ἀπόδειξις δὲ τοῦ ὅτι οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν εἶνε το-
 σοῦτον προσκεκολλημένοι εἰς τὸν κανόνα τοῦ πασχαλίου τῆς
 καθολικῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἀναφέρω τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ παροι-
 κία τῶν εἰς Σόφριαν Διαμαρτυρομένων, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν
 τελεῖ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων· τοῦθ' ὅπερ εἶναι σύμπτωμα
 ἀξιοσημείωτον.

Συνελόντι εἰπεῖν, καλὸν εἶνε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ πιθανότης
 καθ' ἣν, τῶν Διαμαρτυρομένων παραδεχομένων τὴν ἀπόφασιν τῆς
 ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οἱ Καθολικοὶ θὰ εὕρισκοντο μεμονωμένοι ἐν
 τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα, τὸ ὁποῖον μόνον παρὰ τοῖς Καθολικοῖς θὰ
 ἐξηκολούθει τελούμενον εἰς ἐποχὰς ἀτάκτους ἐν σχέσει πρὸς τὸ
 πολιτικὸν ἔτος, τοῦθ' ὅπερ βεβαίως ἥκιστα ἐπιθυμητὸν τυγχάνει.

Δ'.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ κάμω μίαν παρέκβασιν.

Ἐσημείωσα ὡς γεγονὸς μεγάλης σημασίας ὅτι τῷ 1902, 1903,
 1907, 1908 καὶ 1910 τὸ Πάσχα τῶν Ὀρθοδόξων, πίπτει μετὰ
 τὴν 25ην Ἀπριλίου τοῦ Γρηγοριανοῦ Ἡμερολογίου. Διατὶ τὸ
 τοιοῦτον ἔχει σπουδαίαν σημασίαν ; Διότι δεικνύει ὅτι ἡ ὀρθόδο-

(1) Ἔχω ὑπ' ὄψιν χωρίον ἐρανισθὲν ἐκ προστάτου συγγράμματος Geistliche Gedan-
 ken eines Nationalökonomens τῆς Wilhelm Roscher, ὅπερ φαίνεται σοβαρὰ εἰδοποιήσις·
 ἰδοὺ αὕτη : «Ὁ πόθος τοῦ νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα εἰς ὠρισμένην τινὰ Κυριακὴν, εἶναι λίαν
 εὐλογος (ein wohlbegründeter), ἐνῷ τὸ μεταβλητὸν τῆς σήμερον δίδει χώραν εἰς πολ-
 λὰς διαφωνίας καὶ ἐγωῖστικάς ἐρμηνείας, καὶ συνεχῶς δημιουργεῖ σοβαροὺς ἠθικοὺς πειρα-
 σμοὺς, (und oft schwere sittliche Versuchungen darbietet)».

ξος Ἐκκλησία εὐρίσκεται εἰς ἐντελῇ ἀντίφασιν, σχεδὸν ἀνὰ 2 ἢ 3 ἔτη, πρὸς τὰς διατάξεις τῆς ἐν Νικαία Συνόδου, τὰς ὁποίας ἐπικαλοῦνται κατὰ τῶν Καθολικῶν. Καὶ πράγματι πάντες δύνανται νὰ ἀναγνώσωσιν ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἡ Σύνοδος ἐκείνη ἐθέσπισεν ὅτι τὸ Πάσχα δεόν νὰ τελεῖται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἣτις ἀκολουθεῖ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν ἢ συμπίπτει μετ' αὐτῆς. Ἀλλὰ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας λαμβανούσης χώραν τῇ 21ῃ Μαρτίου κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον, ποτὲ ἡ πρώτη Κυριακὴ ἣτις ἀκολουθεῖ τὴν ἐν λόγῳ πανσέληνον, δὲν δύναται ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νὰ πέσῃ βραδύτερον τῆς 25ῆς Ἀπριλίου τοῦ Γρηγοριανοῦ Ἡμερολογίου· ἐνὶ λόγῳ οὐδέποτε τὸ Πάσχα δεόν νὰ τελεῖται πέραν τῆς 35ῆς ἡμέρας μετὰ τὴν ἰσημερίαν.

Οἱ Ὀρθόδοξοι προφασίζονται ἀναφέροντες τὰς διατάξεις πολλῶν συνόδων, καθ' ὅς τὸ χριστιανικὸν Πάσχα πρέπει νὰ τελεῖται πάντοτε μετὰ τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ κακίζουσιν ἐπὶ τούτῳ τοὺς Δυτικοὺς διότι χαριζόμενοι νεωτερισμῷ παρέβησαν τὰς παναρχαίας παραδόσεις τοῦ ὅλου Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δὲ διότι πράγματι, ἡμεῖς οἱ Δυτικοὶ τελοῦμεν τρεῖς φορές καθ' ἕκαστον Ἰσραηλιτικὸν κύκλον 19 ἐτῶν, τὸ Πάσχα πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν σημερινῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἐξ ἄλλου ὅμως, οἱ πάντες δύνανται ν' ἀναγνώσωσιν, εἰς τὰς ὁδηγίας αἵτινες ἀναγράφονται εἰς πᾶν βιβλίον λειτουργίας καὶ ἱερατικῆς ἀκολουθίας τὸ ἐξῆς· «*de anno et ejus partibus*», ὅτι τὸ ἡμέτερον Πάσχα πρέπει νὰ τελεῖται πάντοτε μετὰ τὴν 14ην σελήνης Νισάν, ἡμέραν τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων. (1)

Πῶς λοιπὸν παρὰ τὴν ἐν λόγῳ διάταξιν τὸ ἡμέτερον Πάσχα τελεῖται λίαν συνεχῶς, πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων ;

Ἡ ἐξήγησις εἶναι ἀπλουστάτη. Ἰνα μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν τοῦ διδάκτορος Schwarz εἰς τὸ σύγγραμμά του· *Der jüdische Kalender*, σύγγραμμα βραβευθὲν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας θρησκευτικῆς ἀρχῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν : «*Οὔτε αἱ περίοδοι τῆς σελήνης, οὔτε αἱ ἐποχαί, δὲν συμφωνοῦσι πλέον, εἰς τὸ σημερινὸν Ἰουδαϊκὸν ἡμερολόγιον, μετὰ τοῦ στερεώματος*». (2) Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ

(1) «*Quoniam, ex decreto sacri Concilii Nicæni, Pascha, ex quo reliqua festa mobilia pendent, celebrari debet die dominico qui proxime succedit XIVae lunae primi mensis (is, vero, apud Hebræos vocatur primus mensis cujus XIVa luna vel cadit in diem verni æquinoclii, quod die 21 mensis Martii contingit, vel proprius ipsum sequitur). proximus dies dominicus hunc XIVum diem sequens (ne cum Judæis conveniamus, si forte dies XIVae lunae caderet in diem dominicum) sit dies Paschæ.*» *De anno et ejus partibus. De festis mobilibus.*»

(2) «*Weder die Moledoth noch die Tekuphot mit dem Himmel übereinstimmen.*» Schwarz (Dr Adolph), *Der jüdische Kalender historisch und astronomisch untersucht.*— Eine vom jüdisch theologischen Seminar gekrönte Preisschrift. Breslau. 1872 p. 120.

Εἰς ἕλαστον κύκλον 19 ἐτῶν, τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων τελεῖται σήμερον τρεῖς φορές ἓνα μῆνα βραδύτερον τοῦ δέοντος. Τότε τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα, σύμφωνον πρὸς τὸ στερεῶμα, συμπίπτει κατὰ τὸν προηγούμενον σεληνιακὸν μῆνα, τοῦτο δὲ συμβαίνει κατὰ τὰ

Ἰουδαῖοι δὲν τελοῦσι πλέον τὸ Πάσχα αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἐντέλλεται αὐτοῖς ἡ τέλεσις τῆς ἐν λόγῳ ἐορτῆς.

Οἱ πάντες ἐννοοῦσιν ὅτι οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἔστω καὶ ὑποθετικῶς, ἡ Ἐκκλησία θὰ ὑπεχρεοῦτο νὰ λάβῃ ὡς ἀφετηρίαν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων (1) δὲν θὰ ὑπεχρεοῦτο ὅμως ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὁπόταν ἀκόμη σφάλλωνται ὁδόν· διότι τὸ τοιοῦτον θὰ ἔφερεν ὡς λογικὸν συμπέρασμα τὸ ὅτι ἐὰν ἐφραντάζοντο ποτὲ οἱ Ἰουδαῖοι, νὰ τελέσωσι τὸ Πάσχα αὐτῶν τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ ἡμετέρου Πάσχα, θὰ ὑπεχρεούμεθα τότε ἀκριβῶς διὰ τοῦτον καὶ μόνον τὸν λόγον νὰ μεταβάλλωμεν τὸ ἡμέτερον Πάσχα, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἐσήμαινεν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀρχὴ ἡ ὀρίζουσα τὴν ἐποχὴν τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα θὰ ἦτο ἡ Συναγωγὴ αὐτὴ μετὰ τῶν σφαλμάτων τῆς. Ἴδου διατὶ ὁσάκις οἱ Ἰουδαῖοι τελοῦσι τὸ Πάσχα αὐτῶν, ἓνα μῆνα κατόπιν τῆς ἐποχῆς ἣν ὑπέδειξεν αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς, (2) ὑποθέτομεν ὅτι τελοῦσι τὸ Πάσχα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἣν διατάττουσιν οἱ νόμοι αὐτῶν, δηλαδὴ ἓνα μῆνα ἐνωρίτερον, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀναβάλλομεν ποσῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἡμετέρου Πάσχα διὰ τὸν λόγον τοῦτον. Ἐχομεν ἀδίκον ἢ μᾶλλον δίκαιον οὕτω πράττοντες;

Ἐτέρα σοβαρωτέρα κατὰ τὸ φαινόμενον κατηγορία, ἣν μετὰ τὴν γρηγοριανὴν μεταρρύθμισιν (1582) οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν παύουσι προσάπτοντες, εἰς τὸν χριστιανισμόν τῆς Δύσεως εἶναι ὅτι τελεῖ τὸ Πάσχα ταυτοχρόνως μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅλως ἀντιφατικῶς πρὸς τὸν πρῶτον κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου, ἥτις, ἀναθεματίζει οἰονδήποτε ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ πράξῃ αὐτό. Ἐνταῦθα εὕρισκόμεθα ἐνώπιον ἀντικαταστάσεως (ἀθώας μὲν καὶ ἀκουσίας, ἀπαρατηρήτου ἴσως, ἀλλὰ πάντοτε ἀντικαταστάσεως) τῆς 15ης σελήνης εἰς θέσιν τῆς 14ης σελήνης.

ἔτη 8ον, 11ον καὶ 19ον ἐκάστου Ἰουδαϊκοῦ κύκλου. Τοιοῦτοτρόπως π. χ. ἐν τῷ 298ῳ κύκλῳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου, ἡ σύμπτωση τῶν δύο ἐορτῶν τοῦ Πάσχα κατὰ τὰ ἔτη 8ον (1891), 11ον (1894) καὶ 19ον (1902) τοῦ κύκλου τούτου ἦτο ἡ ἐξῆς. Τὸ 1891, τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ἐτελέσθη τῇ 29ῃ Μαρτίου, τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων συνέπεσε τῇ 22ῃ Ἀπριλίου. Τῷ 1894, τὸ Πάσχα τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ἦτο τῇ 25ῃ Μαρτίου, τὸ δὲ τῶν Ἰουδαίων τῇ 20ῃ Ἀπριλίου. Τὸ ἔτος 1902, τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα συνέπεσε τῇ 30ῃ Μαρτίου, τὸ δὲ Ἰουδαϊκὸν τῇ 21ῃ Ἀπριλίου ν. ἡμ.

(1) *Aequinoctium et lunam decimamquartam, libere et solum propter congruentiam quamdam ac similitudinem cum Pascha Hebraeorum (Ecclesia) in hoc negotio considerat.* Clavius (Chr. S. I.) *Romani Calendaria Gregorio XIII P. M. restituti, explicatio c. V. § 13.*

(2) « Ποιεῖτωσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ Πάσχα καθ' ὥραν αὐτοῦ, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου πρὸς ἑσπέραν, ποιήσεις αὐτὸ κατὰ καιρούς. . . . Ἄνθρωπος, ὅς ἐάν γένηται ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ὁδῷ μακρὰν ὑμῖν, ἢ ἐν ταῖς γενεαῖς ὑμῶν, καὶ ποιῇται τὸ Πάσχα Κυρίῳ ἐν τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ. . . . καὶ ἄνθρωπος ὅς ἐάν γένηται ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ὁδῷ μακρὰν ὑμῖν, ἢ ἐν ταῖς γενεαῖς ὑμῶν, καὶ ποιῇται τὸ Πάσχα Κυρίῳ ἐν τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ. . . . καὶ ἄνθρωπος ὡς ἐάν καθαρὸς ᾖ, καὶ ἐν ὁδῷ μακρὰν οὐκ ἔστι, καὶ ὑστερήσῃ » ποιῇται τὸ Πάσχα, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, ὅτι τὸ δῶρον Κυρίῳ οὐ προσήνεγκε κατὰ τὸν καιρὸν αὐτοῦ». Ἀριθμοί, IX, 2—3, 11—13,

Πράγματι, πᾶσαι αἱ περιπτώσεις τῆς λεγομένης συμπτώσεως τοῦ γρηγοριανοῦ Πάσχα, μετὰ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων αἵτινες ἀναφέρονται ἐναντίον ἡμῶν, δὲν παρουσιάζουσι καὶ δὲν δύνανται πράγματι νὰ παρουσιάσωσιν εἰμὴ σύμπτωσιν τοῦ πρώτου οὐχὶ μετὰ τῆς 14ης ἀλλὰ μετὰ τῆς 15 Νισάν!

Νῦν ἡ 15 Νισάν εἶναι ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, καὶ οὐχὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Pessah ἥτοι τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων. (1) Εὐτυχῶς αὐτὴ ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία, μεθ' εἰλικρινείας ἣν εὐγνωμόνως θ' ἀναφέρῃ ὁ σύμπας χριστιανισμὸς, ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ Ἰανουαρίου 1901 τοῦ ἐπισήμου αὐτῆς δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου (2), σπουδαῖον ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ κ. Trpkovitch τοῦ Βελιγραδίου, ἄρθρον ἐπιγραφόμενον «Ἀπαγορεύεται ἄρά γε τὸ τελεῖν τὸ Πάσχα μετὰ τοῦ Pessah τῶν Ἰουδαίων; Yeli zabranjeno praznovati Ouskrs sa yevreiskom Paskhom» καὶ ἐνθα ὁ σοφὸς Σέρβος ἀνὴρ τὴν ἐν λόγῳ μομφὴν ἀναφέρων αὐτὴν τὴν συνήθειαν πάσης τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος Ἐκκλησίας. Ἐπραγματεύθην περὶ τούτου ἐν ἐκθέσει ἣν ἀνέγνωσα τῇ 21ῃ Ἰουνίου 1901 ἐν τῇ Académie des Inscriptions et belles lettres καὶ ἥτις πραγματεία κατεχωρίσθη ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «La fin d'une contestation pascalle de trois siècles»: παραπέμπω δὲ τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὴν ἐν λόγῳ πραγματείαν.

Ἡ παρέκβασις αὕτη, μοὶ ἐφάνη ἀναγκαία, ἵνα προλάβω πιθανὴν ἐνστάσιν ἐπὶ τούτου· ἐπανέρχομαι ἤδη εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα. «Ὁ περιορισμὸς τῆς μεγάλης κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα».

Ε'.

Εἶπον ὅτι, διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως, ἐσκόπουν ἵνα προλάβω πιθανὴν ἐνστάσιν· ἡ ἐνστάσις αὕτη εἶνε ἡ ἑξῆς·

«Θὰ εἴπωσιν ἴσως ὅτι· ἀφοῦ ὁ πασχάλιος ὑπολογισμὸς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, ὅστις εἶναι ἀπρόσβλητος, ἔτυχε εἰλικρινοῦς δικαιολογίας ἐκ μέρους ἐπισήμου ὀργάνου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, δὲν συνεπάγεται τοῦτο τὴν ἐκ τῶν προτέρων καταδίκην πάσης τροποποιήσεως τῶν πασχαλίων κανόνων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου; Διατὶ λοιπὸν νὰ ὑποκινήσωμεν τὸ ζήτημα

(1) «Αὗται αἱ ἐορταὶ τοῦ Κυρίου κληταὶ ἅγιοι, ἃς καλέσετε αὐτὰς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν, Πάσχα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἐν τῇ πεντεκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τούτου, ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ.» Λεβιτικὸν XXIII 4—6.

(2) «Glasnik pravoslavne Tsrkve ou Kraljevini Srbiji.» (Μηνήτωρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Σερβικῷ βασιλείῳ). Ὅργανον τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου Βελιγραδίου.

(3) Ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀναφέρει πλέον τῶν 20 συμπτώσεων τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα μετὰ τῆς 15ης Νισάν. Ἄλλως τε, τῆς 14ης Νισάν οὐδέποτε συμπίπτουσης Κυριακῇ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα δὲν δύναται νὰ συμπέσῃ μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ.

τοῦτο ; διατὶ νὰ μὴ χαίρωμεν μᾶλλον, θεωροῦντες τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν οὕσαν συνεπῆ πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀποδεχομένην σήμερον τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν ; Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀδίκον ἀντίδρασιν τριῶν αἰώνων.

Ὁ συλλογισμὸς οὗτος, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται δεινὸς καὶ λογικὸς «*laborat triplici falso supposito*», εἰδέεται, δηλονότι ἐπὶ τριῶν ψευδῶν ὑποθέσεων, ἢ μᾶλλον ἐπὶ τριῶν ἰνδαλμάτων φαντασίας, ἅτινα πρέπει νὰ διασκεδασθῶσιν.

Ἐν πρώτοις ὁ ἐν λόγῳ συλλογισμὸς ὑποθέτει ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τυγχάνει διατεθειμένη σήμερον ἵν' ἀποδεχθῇ τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν. Ἀλλ' ἰδοὺ τὶ ἀναγινώσκουμεν εἰς τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς σερβικῆς Ἐκκλησίας, ἐνθα ἐδημοσιεύθη ἡ δικαιολογία τοῦ γρηγοριανοῦ ὑπολογισμοῦ, διὰ τοῦ καλάμου τοῦ καθηγητοῦ κ. Trpkovitch, ἥτοι αὐτοῦ τούτου τοῦ γράψαντος τὴν ἐν λόγῳ δικαιολογίαν.

«Πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι, λέγει, ὅσοι ἐμελέτησαν ἐμβριθῶς τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα, ὀφείλουσιν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι τὸ μεγαλείτερον ἐμπόδιον πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῆς (πασχάλιου) γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως, συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τοῦτο πράττουσα θὰ ὑπεχώρει πρὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (*da bi se tim tchinom istotchna Tsrkva poklonila pred zapadnom*). Τὸ ἐμπόδιον τοῦτο, τὸ μεγαλείτερον πάντων, τοσοῦτον διερεθίζει, ὥστε δέον ἐν τῷ μέλλοντι νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν πρὸ παντὸς ἄλλου, διότι θίγει τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, καὶ ἰδίως τοῦ κλήρου αὐτῶν. Δέον ν' ἀνομολογήσωμεν ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον συμβιβαστικοὶ ἐξ αὐτῶν, δυσκόλως θ' ἀπορρασίωσι τοιοῦτον διάβημα, πρὸ πάντων ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία θὰ φανῇ ἀσυνεπὴς (*nedosledna*) πρὸς ἑαυτήν. Πράγματι, ἐπὶ τριακόσια ἔτη, ἀντέστη εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξ ἄλλου ἀπεφάνθη ἡ μεγάλη ὀρθόδοξος Σύνοδος ἡ γενομένη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 1593. Πρέπει, ὡς πρὸς τοῦτο νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ σεβώμεθα τὰς βλέψεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Δι' αὐτὸ πρέπει ἅπαξ διὰ παντὸς ν' ἀποφεύγωμεν τοιαύτας ἀποπείρας. (*S toga sa pokuchaïma takve vrste treba, jednom za svagda, prestatì (1)*)»

Εἶναι, νομίζομεν ἀρκούντως καθαρὸν . . . ὅς ἐξακολουθήσωμεν.

Ἡ δευτέρα ἀπατηλὴ ἐλπίς, ἣν ἐγκλείει ὁ ἀνωτέρω συλλογι-

(1) Glasnik pravoslavne Tsrkve on Kralievini Srbiji, ὄργανον τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου τοῦ Βελιγραδίου, Δεκεμβρίου 1907. Ἄρθρον *Projetak za reformu ioulianskago Kalendara* τοῦ καθηγητοῦ Μαξίμου Trpkovitch, σελὶς 47.

σμός, καὶ ἥτις πρέπει νὰ διασκεδασθῇ, εἶναι τὸ νὰ θεωρῶμεν τὴν στάσιν οἵασδήποτε αὐτοκεφάλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς στάσιν ὁλοκλήρου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ τὴν πρωτοβουλίαν οἵουδήποτε ὀρθοδόξου κράτους ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου, ὡς ὀφείλουσαν νὰ συνεπιφέρῃ καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς Ῥωσσίας. Γεγονότα λίαν πρόσφατα ἀποδεικνύουσι τοῦναντίον (1). Χωρὶς νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων κρατῶν καὶ ἵνα περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν Σερβίαν, σχέδιον μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου, προταθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Trpkovitch καὶ δημοσιευθὲν ἐν τῷ «Glasnik» τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ σερβικοῦ βασιλείου.—σχέδιον διὰ τοῦ ὁποίου, χωρὶς νὰ ᾔνε δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ ὀρθόδοξος κόσμος παρέλαβεν ὅ,τι δῆποτε παρὰ τῆς Δύσεως, κάμνει νὰ συμπίπτωσιν αἱ ἡμερομηνίαι καὶ αἱ ἐορταὶ τῶν δύο ἡμερολογίων—δὲν ἠδυνήθη νὰ δημοσιευθῇ (2), ἐν τέλει, εἰς σπουδαῖον Ῥωστικὸν περιοδικόν, ὅπερ, ὡς λέγουσιν, ὑπεσχέθη νὰ τὸ δημοσιεύῃ. Ὅθεν ὅσον ἐπιθυμητὴ καὶ ἂν ᾔνε ἡ ἀποδοχὴ τοῦ σχεδίου τούτου ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπάρχουσι πολλοὶ λόγοι κωλύοντες νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἰσχυρὰ καὶ κολοσσιαία Ῥωσικὴ Αὐτοκρατορία θὰ παραδεχθῇ οὕτως εἰπεῖν, νὰ διδαχθῇ ὑπὸ τῆς σμικροτάτης Σερβίας.

Ἡ τρίτη ὑπόθεσις ἢ αὐταπάτη ἦν συνεπάγεται ὁ συλλογισμὸς οὗτος, καὶ ὅς ἀνάγκη νὰ διασκεδασθῇ εἶναι ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς μεγάλης μετακινήσεως τοῦ Πάσχα, εἶναι ζήτημα ὅπερ οὐδεὶς λαμβάνει ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν· ζήτημα νέον καὶ ὅπερ συμφέρει κάλλιον ν' ἀφεθῇ κατὰ μέρος. Ἐὰν ὅμως αἱ πληροφορίες μου εἴνε ἀκριβεῖς, καὶ εἶναι πράγματι ἀκριβεῖς, ἐν μέσῳ δυσμενῶν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ κύκλων, θὰ ἐλογίζετο μεγάλη εὐτυχία, ἐὰν ἡ εἰσαγωγὴ νεωτερισμοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται ἀναμφισβήτητα πλεονεκτήματα κοινωνικά, προήρχετο ἐκ τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς. Ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξ ἄλλου, εἶναι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐπὶ τοῦ τάπητος, οὐ μόνον ἐν Ῥωσίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου, οὐδεὶς ἀγνοεῖ ἐν Γερμανίᾳ. (3) Θὰ προσθέσω μόνον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ θέματος τούτου ὅτι· ἐν ἔτει

(1) Ἰδὲ ἐν τῇ «Quinzaine» τῶν Παρισίων τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1901, τὸ ἄρθρον· «L'attitude de la Russie dans la question du Calendrier.»

(2) Ἰδὲ ἔλθεσιν τοῦ σχεδίου τούτου εἰς τὴν «Revue générale des sciences» τῆς 28 Φεβρουαρίου 1901, ὑπὸ τὸν τίτλον· «La réforme des calendriers grégorien et julien.» Ἰδὲ περὶ τούτου «Ἡ Σερβία καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου», ἄρθρον δημοσιευθὲν σερβιστὶ εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν· Zvezda (ὁ ἀστὴρ) τοῦ Βελιγραδίου Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου 1901.

(3) Θὰ ἀρκεθῶ ἵνα ἀναφέρω τοὺς Bode, Ideler, Alt, Röscher, Förster κλπ. εἰς οὓς θὰ προσθέσω τὴν Katholische Kirchenzeitung τοῦ Salzbourg, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς 7 Ἀπριλίου 1899. Ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ Κου Jäger,

1897 ὁ καθηγητὴς Wilhelm Förster διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκο-
πείου τοῦ Βερολίνου, καὶ πρόεδρος τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς τῶν
μέτρων καὶ σταθμῶν ἐκοινοποίησεν εἰς τὸν καρδινάλιον Ῥαμ-
πόλλαν, τὴν ἔκφρασιν τοῦ πόθου ὑψηλῶν προσώπων τῆς διαμαρ-
τυρομένης γερμανικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἡ Ἀγία Ἐδρα, λάβῃ
αὐτοπροσώπως τὴν πρωτοβουλίαν τοιοῦτου τινὸς μέτρου, ὃ δὲ ἐλ-
λόγιμος καθηγητὴς ἔλαβεν ἐπὶ τούτῳ ἀπάντησιν. Ὅταν τὰ πράγ-
ματα φθάσωσιν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ
ζήτημα δὲν εἶνε δυνατόν πλέον νὰ παραγκωνισθῇ. Λαμβανομένου
δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ρωσσία ἔκρινεν ὅτι δύναται ἤδη ν' ἀνακηρύξῃ
ὅτι δὲν θεωρεῖ ἑαυτὴν δεσμευομένην πλέον ὑπὸ τῶν πασχαλίων
κανόνων τῆς ἐν Νικαία Οἰκουμενικῆς Συνόδου, (1) θὰ μοὶ ἐπι-
τραπῇ νὰ παραδεχθῶ ὅτι τὸ ζήτημα λαμβάνει μεγίστην σπου-
δαιότητα διὰ τὸν σύμπαντα Χριστιανισμόν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, θεωρῶ καθήκον διὰ πάντα χριστιανόν,
δυνάμενον νὰ συντελέσῃ πρὸς τοῦτο, ἵνα ἐργάζεται οὐχὶ ἵνα προ-
λάβῃ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν
ἄλλην ἔποψιν, διότι ὁ χριστιανικὸς κόσμος θὰ ἴδῃ τί ὀφείλει
νὰ πράξῃ, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται εἰς τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἀντὶ νὰ
γίνῃ πρόξενος νέων διενέξεων, ἢ μεταρρύθμισις τοῦ Ἰου-
λιανοῦ ἡμερολογίου νὰ καταστῇ τὸ ὑναντίον ὄργανον εἰρηνοποιή-
σεως, παράγουσα τὴν συνεννόησιν συμπάσης τῆς Χριστιανωσύ-
νης ἐν τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα.

Τοιοιτοτρόπως τοῦ ζητήματος ἀπαλλαγέντος ἀντιλογίας ἥτις
δυσχεραίνει λίαν τὴν ὑπόθεσιν, προβαίνω ὡς ἑξῆς·

ΣΙ'.

Ὑπὸ τὸν ἑξῆς τίτλον «*Das neue Jahrhundert und die
Unifikation des Kalenders*» ὁ καθηγητὴς Κορ Förster ἐδη-
μοσίευσεν εἰς τὸ «*Lotse*» τοῦ Ἀμβούργου τῆς 9ης Μαρτίου
1901, σπουδαῖον ἄρθρον, ὅπερ ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐθεντικότητος
τοῦ γράφοντος, καὶ ἔνεκα τοῦ τρόπου μεθ' οὗ τὸ ζήτημα ἐπρα-
γματεύετο, παρήγαγεν εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους κύκλους τῆς Γερμα-
νίας καὶ τῆς Ρωσσίας μεγάλην ἐντύπωσιν. (2)

(1) Ἰδὲ «*Quinzaine*» ἄρθρον ἀναφερόμενον, ἰδὲ καὶ «*Bessarione*» ῥωμαϊκὸν περιοδι-
κὸν δι' ἀνατολικά ζητήματα, ἀριθ. 47 καὶ 48, Μαΐου καὶ Ἰουνίου 1900. «*La cristianiz-
zazione del Calendario e la riforma pasquale in Russia.*»

(2) Τὸ ἐν λόγῳ σύγγραμμα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τελευταία λέξις τῆς ἐπιστήμης,
ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐπιστημονικῆς σημασίας, τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Μόνον ἐν
τέλει, γίνεται λόγος περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα, χωρὶς νὰ πα-
ρασιωπήσῃ ὅτι (ὅπερ καὶ ἀκριβῶς ἀληθές) τὸ ζήτημα ἐσυζητήθη παρὰ τῇ καθολικῇ Ἐκ-
κλησίᾳ ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Λέοντος Ι'. (1513—1531). Ὡς λοιπὸν ἕκαστος δύνα-
ται νὰ ἴδῃ δὲν φθάνομεν λίαν βραδέως.

Πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ ὁ διαπρεπὴς ἐπιστήμων, ὑπενθυμίζει τὴν ἀνταπόκρισιν ἣτις ἀντηλλάγη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς σελήνης, μετὰ τοῦ ἀστρονόμου Römer, καὶ τοῦ Leibnitz, κατόπιν ἀφοῦ ἀπέδειξε τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ τὸ ζήτημα ἐκτίσαστο ἐν μέσῳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὁ συγγραφεὺς δὲν διστάζει ἵνα ἐπιπροσθέσῃ τὰ ἐξῆς· «Εἶμαι εἰς θέσιν σήμερον νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ ὅτι ἡ Ἀγία Ἐδρα αὐτὴ κατανοεῖ πληρέστερα, τὸ εὐκαιρον τοιοῦτου τινὸς μέτρου, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ τοιοῦτον, ἤθελε γίνῃ ἀποδεκτὸν ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὡς ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τῶν Διαμαρτυρομένων». (1)

Ὁ λόγος δι' ὃν ὁ καθηγητὴς κ. Förster ἀπεφάσισε, βεβαίως, νὰ ἐκφρασθῇ μετὰ τοσοῦτον μεγάλης βεβαιότητος περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ἀγίας Ἐδρας, ἦτο ἡ ἀπάντησις ἣν ἔλαβεν ἐπὶ τούτῳ συνεπείᾳ τοῦ προαναφερομένου διαβήματος, παρὰ τοῦ καρδινάλιου Ῥαμπόλλα. Ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν ἐγράφη ἵνα παραμείνῃ ἄγνωστος ἀλλ' ἐκοινοποιήθη εἰς τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐπροξένησεν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς κύκλους τῆς αὐτοκρατορίας τοσαύτην εὐαρέσκειαν, ὥστε ἔγινε λόγος ὅτι ἡ εὐαρέσκεια αὕτη νὰ ἐκφρασθῇ πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν, διὰ μέσου διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως παρὰ τῇ Ῥωσσίᾳ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπισπευθῇ ἡ ἐνοποίησις τοῦ ἡμερολογίου.

Οἱ ἀναγνώσται θὰ κακίσωσι, βεβαίως, τὸν γράφοντα, ἐὰν κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, δὲν γνωρίσω αὐτοῖς τοσοῦτον βαρυσήμαντον ἔγγραφον. Καὶ ὄντως, τὸ ἔγγραφον τοῦτο, διαγράφον τὸ τί δέον γενέσθαι ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, μοι φαίνεται προωρισμένον θάπτον ἢ βράδιον νὰ προκαλέσῃ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἐδάφους συνδιάσκεψιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, γονιμωτέραν εἰς ἀποτελέσματα παρ' ὅτι ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους, ἡ συνδιάσκεψις τῆς Χάγης.

Ὅπως δὴποτε ἰδοὺ τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ καρδινάλιου Ῥαμπόλλα, πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου. (2)

(1) «Ich bin sogar in der Lage jetzt öffentlich mittheilen zu dürfen, dass auch bei der römischen Kurie eine volle Würdigung der Zweckmässigkeit einer solchen Reform, falls ihr von der ganzen Kulturwelt einmütig zugestimmt werde, vorhanden ist, ebenso wie dieses in der protestantischen Welt, durch zweifellos autorisierte Ausserungen erwiesen ist.»

(2) Αἱ ὑποσημειούμεναι ἐκφράσεις μοι ἀνήκουσι.

Ῥώμη 6η Μαΐου 1897.

Κύριε Διευθυντά,

Ἐλαβον μετὰ πραγματικῆς εὐχαριστήσεως. καὶ ἀνέγνων μετὰ ζῶηροῦ ἐνδιαφέροντος τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν τῆς 18ης παρελθόντος Ἀπριλίου, καὶ ἀφορῶσαν τὸν μέσον ὅρον τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα,

Ὁ ζῆλος ὑμῶν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, καὶ ἡ πεποίθησις μεθ' ἧς ἀπευθύνεσθε πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν ἵνα ἐκθέσητε τὰς ὑμετέρας σκέψεις ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, μοι εὐηρέστησαν μεγάλως, σὰς διαβιβάζω δὲ τὰς εἰλικρινεῖς μου εὐχαριστίας.

Ἐὰν θεωρήσωμεν τὴν προτεινομένην μεταρρύθμισιν ὑπὸ μόνην τὴν ἔποψιν **τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς ὑπὸ κοινω- νικῆν ἔποψιν**, τὸ σχέδιον, βεβαίως, εἶνε ἄξιον εὐμενοῦς ἀποδοχῆς. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως πρέπει **ἐπίσης**, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὡς πρὸς τὸ ἀφορῶν τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, τὸν συνταυτισμὸν τῆς τελετῆς τοῦ Πάσχα μετὰ τῶν μυστηρίων τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου.

Σὺν τούτοις ἡ Ἀγία Ἐδρα, ὀφείλει νὰ ἀποφύγῃ πάντα κίνδυνον τοῦ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Χριστιανωσύνην, διαιρέσεις μεγαλειτέρας ἔνεκα τῆς νέας ταύτης μεταλλαγῆς.

Μολοντοῦτο ἔὰν κατορθοῦτο ἵνα ἀποσοβῇ ὁ κίνδυνος οὗτος, καὶ νὰ ζητηθῇ παρὰ πάντων ἡ **ὀχρετικὴ** σταθερότης τοῦ χρόνου τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, **χάρις εἰς τὴν ἐκφάνσιν τῆς κοινῆς γνώμης, κάλλιον διαφωτιζομένης ὑπὸ τοῦ κόσμου τῶν σοφῶν**, ἡ πρωτοβουλία τοιαύτης μεταρρυθμίσεως, θὰ ἡδύνατο τότε νὰ ληθῇ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἐδρας, πρὸ πάντων ἐν Οἰκουμένικῇ Συνόδῳ.

Συγχαίρων ὑμᾶς διότι χρησιμοποιεῖτε τὴν ὑμετέραν ἰκανότητα πρὸς ἐξυπηρετήσιν τοῦ χριστιανικοῦ συνάμα καὶ ἐπιστημονικοῦ ζητήματος, τῆς ἀποδοχῆς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, διαδιδάξω ὑμῖν, κύριε καθηγητά, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

M. ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ ΡΑΜΠΟΛΛΑΣ

Πρὸς τὸν Καθηγητὴν

Κύριον **FÖRSTER**

Ὁ ἀναγνώστη θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν εὐρύτητά τῶν ἰδεῶν, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν περισκέψιν τῆς ἀπαντήσεως ταύτης. Ἐκεράζουσα τὸν φόβον μὴ ὁ νεωτερισμὸς οὗτος αὐξήσῃ τὰς διαιρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ Ἀγία Ἐδρα ποιεῖται ἐκκλησίαν εἰς τὴν συμφωνίαν συμπάσης τῆς Χριστιανωσύνης πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος ἐν τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα καὶ λοιπῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΤΟΥ ΘΕΣΠΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ, ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Συνεχῶς γίνεται λόγος παρὰ τοῖς Ὁρθοδόξοις, περὶ τῶν πασχαλίων κανόνων τῆς ἐν Νικαία Συνόδου. Ἡ Σύνοδος ὁμῶς αὕτη ἓνα μόνον ἐξέδωκε κανόνα, δηλαδή τὸ νὰ τελεῖται πάντοτε τὸ Πάσχα ἡμέρα Κυριακῇ ἀντὶ νὰ τελεῖται ὡς ἔπραττον οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὸ ἑαυτῶν Πεςὰχ τῇ 14ῃ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ μηνὸς Νισὰν, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ποία ἡ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος. Ὅσοι τῶν χριστιανῶν ἠκολούθουν τὴν τελευταίαν ταύτην συνήθειαν, ἐκλήθησαν τεσσαρεσκαίδεκατῖται. Ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ Πάσχα ἐτελεῖτο πάντοτε τῇ ἐπιούσῃ Κυριακῇ τῆς 14ῆς τῆς σελήνης, ἢ τῇ αὐτῇ 14ῃ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης, ὅσάκις συνέπιπτε αὕτη νὰ ᾔνε Κυριακῇ. Τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν *Laterculi* ἢτοι πινάκων τοῦ πασχαλίου οἵτινες ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν ἐν οἷς μετὰ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα, ἀναγράφεται ἡ 14ῃ τῆς σελήνης ἐν ἔτει 226, 229, 253, 256, 259, 263, 280, 286, 290, 310, 316, 320. (1) Διὸ καὶ ἡ ἐν Νικαία Σύνοδος ἠρέκεσθη ἵνα ἐπικυρώσῃ καὶ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν συνήθειαν τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀποφανθῇ ἐπὶ ἄλλων ζητημάτων, τοῦθ' ὅπερ δυστυχῶς ἔδωκε χώραν εἰς σοβαρὰς συζητήσεις. Δι' αὐτὸ τοῦτο τυγχάνει λίαν ἐνδιαφέρον τὸ νὰ γείνη γνωστὸν, ὑπὸ ποίους ὅρους ἡ ἐν Νικαία Σύνοδος ἐξέδωκε τὸ περὶ τοῦ Πάσχα θέσπισμα αὐτῆς.

Τὸ κείμενον τοῦ ἐν λόγῳ θεσπίσματος, περιεσώθη ἡμῖν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀποθανόντος τῷ 575· ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ σοφοῦ *Assemani* καὶ ἐλησμονήθη, κατόπιν ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου καρδινάλιου Πίτρα, ἐπιτίμου μέλους τοῦ ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου, σοφοῦ φιλέλληρος Βενεδικτίνου, εἰς ἐλληνικὸ-χειρόγραφον τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, προερχόμενον ἀπὸ τοῦ ὅρους Ἀθω. Ἰδοὺ τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον ὅπως εὐρίσκεται εἰς τὸ *Specilegium solesmense* τόμῳ 4ῳ σελίδ. 545, καὶ εἰς τὸ σύγγραμμα *Juris ecclesiastici Græcorum historia et monumenta*, τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τόμῳ 1ῳ σελίδ. 463.

(1) Ἴδε, *Krusch*, *Der 84 jährige Ostercyclus und seine Quellen* Leipzig 1800 p. p. 62—67.

Τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα.

«Πέπρακται δὲ οὕτως τὰ δόξαντα πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ
 »συνελθοῦσιν, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Θεοσεβοῦς καὶ μεγάλου
 »Κωνσταντίνου, ὅς οὐ μόνον συνήγαγε τοὺς προγεγραμμένους
 »ἐπισκόπους εἰς ταῦτό, εἰρήνην ποιούμενος τῷ ἔθνει ἡμῶν,
 »ἀλλὰ γὰρ καὶ συμπαρὼν τῇ τούτων ὁμηγύρει συνέταξε τὰ
 »συμφέροντα τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ τοίνυν, ἐξεταζο-
 »μένου τοῦ πράγματος **περὶ τοῦ δεῖν συμφώνως ἄγειν τὸ**
»Πάσχα ἅπασαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, νύρεθῃ τὰ τρία μέρη τῆς
 »οἰκουμένης συμφώνως ποιοῦντα Ρωμαίοις καὶ Ἀλεξανδροεῦσιν,
 »ἐν δὲ καὶ μόνον κλίμα τῆς Ἀνατολῆς ἀμφισβητοῦν· ἔδοξε, **πά-**
»σῃς ζητήσεως περιαιρεθείσης καὶ ἀντιλογίας, οὕτως
 »ἄγειν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄγουσιν Ῥω-
 »μαῖοι καὶ Ἀλεξανδρεῖς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, **πρὸς τὸ πάντας**
»ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ὁμοφώνως ἀναπέμπειν τὰς εὐχὰς τῇ ἁγίᾳ
»ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα. — Καὶ ὑπέγραψαν οἱ τῆς Ἀνατολῆς ὡς
 »διαφωνοῦντες πρὸς τοὺς ἄλλους».

Ἀρκούμεθα ἵνα παρατηρήσωμεν δύο τινά :

1ον) Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν συνήθειαν τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι ἦτο ἡ συνήθεια τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας.

2ον) Ὅτι ἡ Σύνοδος ἀφοῦ παρετήρησε τὸ σχεδὸν παγκόσμιον τῆς συνηθείας τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, διατάσσει τῇ μειονοψηφίᾳ ἵνα ἀκολουθήσῃ τὴν συνήθειαν τῆς πλειονοψηφίας «πάσης ζητήσεως περιαιρεθείσης καὶ ἀντιλογίας, πρὸς τὸ πάντας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ συμφώνως ἀναπέμπειν τὰς εὐχὰς τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα». Ἴδου τί ἠθέλησεν ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, ἴδου τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

Η'.

Η ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΩΝ ΚΑΘΟΡΙΖΟΜΕΝΗ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπύψεως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1903) τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου μετὰ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα τῶν Δυτικῶν, ἐλέχθη ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησίᾳ ἐτέλεσε τὸ Πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐν χντίον τῶν διατάξεων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ἡ τοιαύτη σύμπτωσις συνέβη πολλάκις, χωρὶς τὸ τοιοῦτο νὰ θεωρηθῇ πηρόχθσις τῶν διατάξεων τούτων. Ἴδου ὁ λόγος.

Ὅμιλῶν τις περὶ τῶν πασχάλιων κανόνων εἴτε τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε

τῆς Συναγωγῆς, ὁφείλει νὰ μεταχειρίζηται τὰς λέξεις ὡς ἦν ἔννοιαν ἡ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ Συναγωγὴ μεταχειρίζοντι αὐτάς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδέποτε οὔτε ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος, οὔτε ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος, οὔτε ὁ ἅγιος Κύριλλος, οὔτε Διονύσιος ὁ Μικρὸς, οὔτε ὁ Βέδας, οὔτε ἄλλος τις συγγραφεὺς, λόγον ποιούμενος περὶ τῶν πασχαλίων κανόνων, ἐννοεῖ, λόγων πανσέληνον τοῦ Πάσχα, ἀστρονομικὴν πανσέληνον, ἀλλὰ πανσέληνον καθοριζομένην διὰ τῶν ἐν χρήσει κύκλων. Εἶνε δὲ πασίγνωστον ὅτι ἡ τῶν κύκλων πανσέληνος δυνατὸν νὰ διαφέρει τῆς ἀστρονομικῆς πλεῖον τῶν δύο ἡμερῶν. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ταυτίζεται ἡ 14 Νισσὰν μετὰ τῆς πανσελήνου, οὐχὶ τῆς ἀστρονομικῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν κύκλων, λίαν διχόρου ἐκείνης.

Ὡς πρὸς τὴν Συναγωγὴν, πάντες γινώσκουσιν ὅτι αὕτη πρὸ τῆς κατάρτισεως τοῦ ἡδὴ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις ἡμερολογίου, γενομένης κατὰ τὸ 360ον μετὰ Χριστὸν, καθόριζε τὴν πρώτην καὶ ἐπομένως τὴν 14ην Νισσὰν διὰ τῆς ἀμέσου παρκατηρήσεως τῆς Σελήνης, ὡς εἴθισται ἔτι νῦν παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς διὰ τὸ Ραμζζάνιον, δι' ὃ καὶ ἡ 14η Νισσὰν συνέπιπτεν ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 360 ἡ Συναγωγὴ ἐπαύσατο καθορίζουσα τὴν 14ην Νισσὰν διὰ τῆς ἀμέσου παρκατηρήσεως, καθορίζει δ' αὐτὴν δι' ὑπολογισμῶν στηριζομένων ἐπὶ ἰδιαιτέρου κύκλου δεκαεννέα ἔτων, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ἡ 14 Νισσὰν δὲν συμπίπτει πάντοτε ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου.

Ἡ Συναγωγὴ, ἀδικροῦσα περὶ τῆς διχροῦς ταύτης, τελεῖ ἔκτοτε τὴν θυσίαν τοῦ πασχαλίου ἁγνοῦ τὴν ἐσπέραν τῆς 14 Νισσὰν καθοριζομένης οὐχὶ πλέον ἐκ τῆς παρκατηρήσεως τῆς σελήνης, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου κύκλου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν Γραφὴν (Λευϊτικόν, 23, 4—5) νομικὸν Φάσχα (Pessah) εἶναι ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν ἐσπέραν τῆς ὁποίας θύεται ὁ πασχαλίου ἁγνός, ἔπεται ὅτι 14 Νισσὰν ἦτοι νομικὸν Φάσχα, δὲν εἶναι πλέον διὰ τὴν Συναγωγὴν ἡ ἀστρονομικὴ πανσέληνος, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ ἡμερολογίῳ σημειουμένη. Ἐφέτος (1903) ἡ θυσία τοῦ πασχαλίου ἁγνοῦ ἐτελέσθη τῇ ἐσπέρᾳ τοῦ Σαββάτου Ἀπριλίου 11, καὶ οὐχὶ τῇ τῆς Κυριακῆς Ἀπριλίου 12. (ν. ἡμ.)

Τὸ δικτείνεσθαι κατόπιν τούτου, ὅτι ἡ 14 Νισσὰν συνέπεσεν ἐφέτος, συνεπεία τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου, μετὰ τῆς Κυριακῆς, εἶναι τοσούτω παρὰδοξότερον, ὅσω κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ἐν χρήσει Ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου ἡ 14 Νισσὰν οὐδέποτε συμπίπτει Κυριακῇ.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις φρονῶ ὅτι πᾶσα συζήτησις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποβίνει περιττὴ, δι' ὃ καὶ καταπαύω τὸν λόγον εὐχόμενος ὅπως πάντες οἱ δυνάμενοι συνενώσωσι, μετ' ἀγαθῆς προαιρέσεως, τὰς ἑαυτῶν προσπάθειάς πρὸς τὴν κρείσσονα καὶ τελειωτέραν τοῦ ζητήματος λύσιν, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν κοινῆς πάντων συμφωνίας ἐν τῇ τελέσει τῆς μεγίστης τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν, ἐπ' ἀγαθῷ σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ πρὸς δόξαν τοῦ θείου τῆς θρησκείας ἡμῶν Ἰδρυτοῦ.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

**Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ συγγράμματος «ΕΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ»
ὑπὸ Γαβριὴλ Φ. Προβιλεγγίου ἱερέως ἐν Σύρῳ
1903. Τύποις P. Προίντεζν. Constantinople,
Weiss, vis à vis du Consulat de Rus-
sie.**

Τὸ πόνημα τοῦτο, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἔγνω νὰ πορισθῇ ὡς
φελείας ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς, τῶν ἐπὶ
τοῦ θέματος τῶν περὶ τοῦ πασχαλίου συζητήσεων καὶ ὑπ' αὐτῶν
ἔτι τῶν Διαμαρτυρομένων δημοσιευθέντων, οὐ μόνον «**ψυχωθε-
λές καὶ διδακτικόν**» εἶναι, ὡς ἀπεκάλεσεν αὐτὸ ὁ Σεβ. Ἐπί-
σκοπος Σύρου, ἀλλὰ καὶ ἐκπεπονημένον, ὡς ὑμῖν δοκεῖ, μετὰ
τοσαύτης δυνάμεως ἐπιχειρημάτων, ὥστε νὰ δύνηται νὰ κατα-
παύσῃ τὴν ὀλεθρίαν διαφωνίαν ἐπὶ τῆς ἐορτάσεως τοῦ Πάσχα.
Περιορίζομεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δικαιοῦνται πλήρως,
καθ' ἡμετέραν κρίσιν, νὰ ὑπερηφανεύωνται ἐπὶ τῇ, διὰ τοῦ ἐν
λόγῳ συγγράμματος τοῦ ὁμοεθνοῦς αὐτῶν, περιποιουμένη τιμῇ
εἰς τὴν Πατρίδα αὐτῶν. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ κρίνῃ περὶ
τούτου ἐκ τῶν ἀκολουθῶν περικοπῶν.

Α'.

**Τὸ ἀνεξάρτητον τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ἐκκλησίας
ἀπὸ τῶν τῆς Συναγωγῆς ἐν τῷ καθορισμῷ
τοῦ Πάσχα. (Σελ. 298—300)**

«Ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας εἶναι ὅτι ἢ τε ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ
»Ἐκκλησία οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδον εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν Ἰσρα-
»ηλιτῶν ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ αὐτῶν ἡμερολόγιον, οὐ-
»τινος ἢ ἀρχὴ ἀνέρχεται εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα (345—360),
»ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ κύκλου ὑποδεικνυομέ-
»νην 14 σελήνην (14 Νισάν), ἣν ἐθεώρει ὡς τὴν νομικὴν κατὰ τὰς
»Γραφὰς ἡμέραν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ Πάσχα. Ἀπόδειξις τῶν λεγο-
»μένων ἔστω ἡ διαφορὰ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πασχαλίου κύκλου,
»ἔργου χριστιανῶν ἀστρονόμων, ἀπὸ τοῦ πασχαλίου Κύκλου τοῦ
»ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου.

»Ἴδου κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τῶν συμπτώσεων τῆς
»14ης σελήνης κατὰ τε τὸν ἀλεξανδρινὸν καὶ ἰσραηλιτικὸν πασχα-
»λιον Κύκλον. Λαμβάνομεν δὲ τὸν 217ον ἰσραηλιτικὸν Κύκλον ὁ-
»λαδὴ ἀπὸ τοῦ 345ου μέχρι τοῦ 363ου ἔτους, τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν

» ἐδημιουργήθη τὸ μέχρι σήμερον ἐν χρήσει ἰσραηλιτικὸν ἡμερολό-
» γιον, περίπου δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πασχα-
» λίου Κύκλου, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐν Νικαία Σύνοδον.

» Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου σαφῶς ἐξάγεται τὸ ἀνεξάρτητον τῶν
» δύο πασχαλίων κύκλων ἰσραηλιτικοῦ καὶ ἀλεξανδρινοῦ, ὃν ἀκο-
» λουθεῖ μέχρι σήμερον ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ
» Πάσχα. Παρατηροῦμεν ἐν αὐτῷ ὅτι ἡ 14ῃ Νισὰν ἐξάκις μόνον
» καθ' ὅλην τὴν δεκαευνεατηρίδα εὔρηται συμπίπτουσα μετὰ τῆς
» αὐτῆς ἡμερομηνίας ἐν τε τῷ ἰσραηλιτικῷ καὶ ἀλεξανδρινῷ Κύ-
» κλῳ, ἥτοι κατὰ τὰ ἔτη 348, 352, 355, 356, 357, 359. Δις
» ἀπαντὰ μετὰ διαφορᾶς ὁλοκλήρου σεληνιακοῦ μηνός, ἥτοι κατὰ
» τὰ ἔτη 349, 360, καὶ ἅπαξ (350) ἡ χριστιανικὴ πανσέληνος (7
» Ἀπριλίου) προηγεῖται τῆς ἰσραηλιτικῆς (9 Ἀπριλίου). Φρονοῦμεν
» ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ὧδε τρανώτερον ἐπιχείρημα τῆς
» ἀνεξαρτησίας τῶν δύο κύκλων, κατὰ συνέπειαν καὶ τῆς τελέσεως
» τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ νέον τότε ἰσραηλιτι-
» κὸν ἡμερολόγιον κανονιζομένου ἰουδαϊκοῦ Πεσάχ.

» Ἐν ἰδιαιτέρα στήλῃ ἐθεωρήσαμεν ὠφέλιμον νὰ προσθέσωμεν
» τὸν νῦν ἀρχόμενον 299 ἰσραηλιτικὸν κύκλον (1903—1921) καὶ
» τὰς ἡμερομηνίας μεθ' ὧν καθ' ἕκαστον ἔτος τοῦ αὐτοῦ Κύκλου
» συμπίπτει ἡ 14ῃ Νισὰν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου.

Δεκαευνεατηρίς	Χριστιανικά ἔτη	Ἰσραηλιτικά ἔτη Κύκλος 217ος	14 Σελήνης ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ Κύκλῳ		14 Σελήνης ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ Κύκλῳ 217ῳ	14 Σελήνης ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ Κύκλῳ τῷ νῦν ἀρχαίᾳ 299ῳ (1903-1921).
			14 Σελήνης	Κυριακὴ τοῦ Πάσχχ		
1	345	4105	2 Ἀπριλίου	7 Ἀπριλίου	3 Ἀπριλίου	παλ. ἡμερ. 29 Μαρ. 1902
2	346	4106	22 Μαρτίου	30 Μαρτίου	24 Μαρτίου	17 Μαρτίου
3	347	4107	10 Ἀπριλίου	12 Ἀπριλίου	11 Ἀπριλίου	6 Ἀπριλίου
4	348	4108	30 Μαρτίου	3 Ἀπριλίου	31 Μαρτίου	27 Μαρτίου
5	349	4109	18 Ἀπριλίου	23 Ἀπριλίου	20 Μαρτίου	16 Μαρτίου
6	350	4110	7 Ἀπριλίου	8 Ἀπριλίου	9 Ἀπριλίου	2 Ἀπριλίου
7	351	4111	27 Μαρτίου	31 Μαρτίου	29 Μαρτίου	23 Μαρτίου
8	352	4112	15 Ἀπριλίου	19 Ἀπριλίου	15 Ἀπριλίου	10 Ἀπριλίου
9	353	4113	4 Ἀπριλίου	11 Ἀπριλίου	5 Ἀπριλίου	30 Μαρτίου
10	354	4114	24 Μαρτίου	27 Μαρτίου	25 Μαρτίου	19 Μαρτίου
11	355	4115	12 Ἀπριλίου	16 Ἀπριλίου	12 Ἀπριλίου	8 Ἀπριλίου
12	356	4116	1 Ἀπριλίου	7 Ἀπριλίου	1 Ἀπριλίου	28 Μαρτίου
13	357	4117	21 Μαρτίου	23 Μαρτίου	21 Μαρτίου	16 Μαρτίου
14	358	4118	9 Ἀπριλίου	12 Ἀπριλίου	10 Ἀπριλίου	4 Ἀπριλίου
15	359	4119	29 Μαρτίου	4 Ἀπριλίου	29 Μαρτίου	24 Μαρτίου
16	360	4120	17 Ἀπριλίου	23 Ἀπριλίου	17 Μαρτίου	14 Μαρτίου
17	361	4121	5 Ἀπριλίου	8 Ἀπριλίου	6 Ἀπριλίου	1 Ἀπριλίου
18	362	4122	25 Μαρτίου	31 Μαρτίου	27 Μαρτίου	20 Μαρτίου
19	363	4123	13 Ἀπριλίου	20 Ἀπριλίου	14 Ἀπριλίου	9 Ἀπριλίου

«**Αν ἀληθεύῃ ὅτι τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ἐορτάζεται ἐνίοτε αὐθιμερὸν μετὰ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ.** (Σελ. 300—306)

»Καίτοι ὁ κανὼν «μετὰ τὸ Νομικὸν Φάσκα» ἐννοεῖ, ὡς εἵπομεν, »τὸ νόμιμον μωσαϊκὸν Πάσχα ἦτοι τὴν 14τὴν τῆς σελήνης ἀπὸ τῆς »ἰσημερίας, (μεθ' οὗ οὐδέποτε ἐορτάζεται τὸ χριστιανικὸν Πάσχα »ἀλλὰ ἀναβάλλεται, ἐὰν συμπέσῃ, εἰς τὴν μεθεπομένην Κυριακὴν), »οὐχ ἦττον καὶ τὸ Πάσχα τοῦ τρέχοντος ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολο- »λογίου ἂν ἐννόει ὁ ἐν λόγῳ κανὼν, πάλιν διαρρήδην ἀρνούμεθα »ὅτι τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα συμπίπτει μετὰ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ.

»Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου (1582) »ἤρξαντο ἐπεκτείνοντες οἱ ἀποκρουστικὸν τοῦ γρηγοριανοῦ Πάσχα »τὴν ἐννοιαν τοῦ ὅρου ἐκείνου μετὰ τὸ ἰουδαϊκὸν καὶ ἐπὶ τῆς 15ης »Νισάν, διατεινόμενοι ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ἡμέρα τοῦ ἰουδαϊκοῦ Πάσχα.

»Πλὴν ὅτι ὁῦποτε καὶ νὰ φρονῶσιν οἱ Ἰσραηλῖται περὶ τῆς ἡμέ- »ρας τοῦ Πάσχα αὐτῶν, ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσῃ τις τὸ δωδέκατον κε- »φάλαιον τῆς Ἑξόδου καθὼς καὶ τὸ εἰκοστὸν τρίτον τοῦ Λευϊτικοῦ »ἵνα μάθῃ ὅτι ἡ κυρίως ἡμέρα τοῦ Πάσχα ἦτο ἐκείνη ἐν ᾗ ἔσφατ- »τον καὶ ἔσθιον τὸν πασχάλιον ἀμνόν. «Καὶ ἔσται ἡμῖν διατερι- »μένον (πρόβατον) ἐπὶ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου »(πρώτου μηνὸς) καὶ σφάξουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγω- »γῆς υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν.» Καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ «Ἐν τῷ »πρώτῳ μηνὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, ἀνάμε- »σον τῶν ἑσπερινῶν, Πάσχα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ »ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τούτου ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ· ἐπτά »ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε».

»Τόσον δὲ βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ δεκάτη τετάρτη ἡμέρα ἐθεωρεῖτο »ἡ κυρίως ἡμέρα τοῦ Πάσχα ὥστε οἱ Ἀσιανοὶ ἐν αὐτῇ, καίτοι μὴ »συμπιπτούσῃ μετὰ Κυριακῆς, ἐπέμενον νὰ ἐορτάζωσι τὸ χριστι- »ανικὸν Πάσχα (ἐφ' ᾧ καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατηταὶ ἐπωνομάσθησαν) »τελοῦντες εὐωχίαν περὶ ὥραν τρίτην μετὰ μεσημβρίαν ἐν ᾗ ἐθυ- »σιάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ ἀληθὴς Ἀμνός, καὶ τὴν ὁποίαν πράξιν, »ὡς ἐπιλύουσάν τὴν νηστείαν πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀναστάσεως »τοῦ Λυτρωτοῦ κατεδίκασεν ὡς γνωστὸν ἡ ἐν Καισαρείᾳ καὶ Νι- »καίᾳ Σύνοδος. (1)

(1) »Ἐντυπωθήτω ἅπασι διὰ παντός ἐν τῷ νῶ πάντων ὅτι λόγῳ τῆς ἐπιλύσεως τῆς νη- »στείας καὶ ἐγκρατείας, καὶ οὐχὶ διὰ τὸ μὴ σ' νεορτάζειν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς οἱ πλείστοι »φραντάζονται, κατεδίκασαν αἱ ἐν λόγῳ σύνοδοι τὴν πράξιν ταύτην τῶν Τεσσαρεσκαιδε- »κατητῶν. Μάρτυς ὁ Εὐσέβιος «Σύνοδοι δὲ καὶ συγκροτήσεις Ἐπισκόπων ἐπὶ ταύτῃ »ἐγένοντο, πάντες τε μιᾷ γνώμῃ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς πανταγῶσε διετυποῦντο, ὡς »ἂν μὴδ' ἐν ἄλλῃ ποτε τῆς Κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖτο τοῦ »Κυρίου μυστήριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ Πάσχα νηστειῶν φυλαττοίμεθα »πρὸς ἐπιλύσεις τῶν νηστειῶν». Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ἐτελέσθη τὸ

» Τῆς δεκάτης πέμπτης λοιπὸν, πρώτης ἡμέρας τῶν Ἀζύμων,
 » μὴ οὔσης τῆς κυρίως ἡμέρας τοῦ ἰσραηλιτικοῦ Πάσχα, ἔπεται
 » ὅτι τὸ γρηγοριανὸν συμπύπτον ἐνίσταται μετ' αὐτῆς οὐδόλως προσκρούει
 » τῇ κατ' αὐτοῦ προβαλλομένῃ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει. Σημειωτέον
 » δ' ὅτι αἱ περιπτώσεις αἱ ὅποιαι προβάλλονται, ὡς συμπύπτοντος τοῦ
 » γρηγοριανοῦ μετὰ τοῦ τρέχοντος ἰσραηλιτικοῦ Πεςάχ, εἰσὶ περι-
 » πτώσεις καθ' ἃς τὸ γρηγοριανὸν συμπύπτει οὐχὶ μετὰ τῆς 14ης
 » ἀλλὰ μετὰ τῆς 15ης Νισάν. (1) Ἀλλ' ὅτι δύναται νὰ ἐορτασθῇ
 » Πάσχα τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐκ τῆς
 » πράξεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ
 » μεγάλου Διονυσιακοῦ Κύκλου ὑπὸ τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον
 » ρυθμίζεται τὸ ἀνατολικὸν Πάσχα.

» Ἐν πρώτοις ἡ Ἐκκλησία, μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικὴν
 » Σύνοδον, πολλάκις ἐώρτασε Πάσχα ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἀριδὴ-
 » λων μαρτυροῦσι τοῦτο αἱ ἐορταστικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Ἀθα-
 » νασίου ἐν αἷς εὐρίσκειται ὠρισμένη ἡ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα δι' ἕκαστον
 » ἔτος τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ (328—373). (2) Ἐάν ἐν ταῖς ἐν
 » λόγῳ ἐπιστολαῖς παραβάλλωμεν τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν
 » τοῦ Πάσχα, μετ' ἐκείνης τοῦ ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου ἐξάγω-
 » μεν ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 347, 367, 370, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα
 » συνέπιπτε ἀκριβῶς τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν. (3)

» χριστιανικὸν Πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων ὅταν δηλαδὴ ἡ πινσέληνος συνέπιπτε μετὰ Κυ-
 » ριακῆς. Ἡ μέχρι τοιοῦτου σημείου ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε ν' ἀναβάλληται
 » τὸ Πάσχα τῇ μεθεπομένῃ Κυριακῇ, ὡς αὕτη συμπύπτει μετὰ τῆς πανσελήνου, ἀνε-
 » πτύχθη παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ ἐπεκράτησε βασιμῆδόν καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὡς ἄλλοι
 » εἴπομεν.

(1) » Οὕτω λ. γ. κατὰ τὰ ἔτη 1602, 1609, 1825, 1903, 1923, 1927, ἐν οἷς τὸ γρη-
 » γοριανὸν Πάσχα, ὡς λέγει ὁ καθηγητὴς τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας κ.
 » Δημήτριος Golubinski, συμπύπτει μετὰ τοῦ ἰουδαϊκοῦ Πεςάχ, εἰσὶ περιπτώσεις καθ' ἃς
 » τοῦτο συμπύπτει μετὰ τῆς 15ης Νισάν πρώτης τῶν Ἀζύμων. Ἀλλ' οὐδὲ δυνατόν εἶνε τὸ
 » χριστιανικὸν Πάσχα νὰ συμπέσῃ ποτὲ μετὰ τῆς 14ης Νισάν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου.
 » Διότι κατὰ τοῦτο οὐδέποτε ἡ 14 Νισάν δύναται νὰ συμπέσῃ μετὰ Κυριακῆς, ἐν ᾗ ἐορτά-
 » ζεται πάντοτε τὸ χριστιανικὸν Πάσχα, καίτοι δύναται νὰ συμπέσῃ μετὰ Κυριακῆς κατὰ
 » τὸν ἀλεξανδρινὸν καὶ τὸν γρηγοριανὸν κύκλον, εἰς τὴν ὁποίαν περὶπτωσιν, κατὰ τὸν
 » ἰσχύοντα σήμερον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τὸ χριστιανικὸν Πάσχα, ἀναβάλλεται τῇ μεθε-
 » πομένῃ Κυριακῇ. Ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος ἐν ἔτει 1593 ἡ
 » ἀναθεματίσασα τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ὡς συμπύπτον μετὰ τοῦ τρέχοντος ἰουδαϊκοῦ,
 » ἀναθεμάτισεν ἀδύνατον καὶ φαντασιώδη περίπτωσιν!

(2) » Αἱ ἐορταστικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀπεκαλίσθησαν πρὸ τινων ἐτῶν
 » εἰς συριακὸν χειρόγραφον καὶ ἐδημοσιεύθησαν Λατινιστὶ ἐν τῇ Νῆα βιβλιοθήκῃ τῶν
 » Πατέρων Nova Bibliotheca Patrum tom. VI ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Καρδινάλιου Ἀγγέλου Mai
 » βιβλιοθηκαρίου τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης ἀποδιώσαντος ἐν ἔτει 1854. Ἀκολούθως ἀνε-
 » δημοσιεύθησαν ἐν τῷ 26ῳ τόμῳ τῆς ἐλληνικῆς Πατρολογίας Migne τόμῳ δευτέρῳ τῶν
 » ἔργων τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἐδημοσιεύθησαν ὡσαύτως ὑπὸ W. Cureton ἐν Λονδίνῳ
 » 1848, καὶ γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Larsow ἐν Leipzig 1853. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιστολαὶ ἐ-
 » πέσυραν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σύμπαντος τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ ἀρχαιολογι-
 » κοῦ κόσμου, καὶ ἐπέχυσαν ἄπλετον φῶς ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ τούτου ζητήματος περὶ τῆς ἐ-
 » ποχῆς τοῦ Πάσχα.

(3) » Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἀρχαῖον κειμήλιον τῶν ἐορταστ. ἐπιστολῶν ὕπερ μόνον ἐπαρ-

» Ἰδού.

Χριστιανικὸν ἡμερολόγιον.

» Ἔτος 347 (63ον χρονολ. Διοκλητ.)
» Πάσχα τῇ 17ῃ Φαρμού, ἥτοι 12 Ἀ-
» πριλίου.

» Ἔτος 367 (83 χρονολ. Διοκλητιανοῦ)
» Πάσχα 6ῃ Φαρμού, ἥτοι 1ῃ Ἀπριλίου.

» Ἔτος 370 (86η χρονολογία Διοκλητ.)
» Πάσχα 2 Φαρμού, ἥτοι 28 Μαρτίου.

Ἰουδαϊκὸν ἡμερολόγιον

» Ἔτος 4107 (3ον τοῦ 217ου κύκλου)
15ῃ Νισάν ἐπιούση τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πε-
» σάχ. Ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων.

» Ἔτος 4127 (4ον τοῦ 218ου κύκλου)
15ῃ Νισάν. Ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων.

» Ἔτος 4130 (7ον τοῦ 218ου κύκλου)
15 Νισάν. Ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων.

» Ἀλλ' οὔτε δυνατόν ποτε ἦτο ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ
» νὰ μὴ ἐορτάζῃ Πάσχα τῇ 15ῃ Νισάν ἐνῶ ὁ μέγας διονυσιακὸς
» Κύκλος, τὸ αἰώνιον Πασχάλιον συμφώνως τῷ ὁποίῳ κανονίζεται
» μέχρι σήμερον τὸ ἰουλιανὸν Πάσχα, δεικνύει ἐβδομηκονταεξάκις
» καθ' ἕκαστον Κύκλον (532 ἐτῶν) περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ Κυριακὴ
» τοῦ ἰουλιανοῦ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τοιαύτης ἡμέρας. (1) Εἰς
» ἀπόδειξιν τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης παραθέτομεν ἐνταῦθα ἀκριβῆ
» πίνακα τῶν ἐβδομήκοντα καὶ ἑξ ἐτῶν κατὰ τὰ ὅποια ἐν τῷ νῦν
» τρέχοντι μεγάλῳ διονυσιακῷ Κύκλῳ, ὅστις θεωρεῖται δέκατος τέ-
» τартος (2) (ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ 1408 μέχρι 1940) τὸ χριστιανι-
» κὸν Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς 15ῃς Νισάν.

» καὶ ὅπως καταδείξῃ ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν «μετὰ τὸ ἰουδαϊκὸν Πάσχα» δὲν
» ἀποκλείει τὴν 15ην Νισάν πεῖθει ἔτι ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀναγνώσεως ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κανὼν εἶνε
» μεταγενέστερος τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

(1) Τὸ τοιοῦτο ὁμολογεῖ εἰλικρινῶς καὶ αὐτὸς ὁ σέρβος καθηγητὴς κ. Μάξιμος Τηρκο-
vitch ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ διατριβῇ αὐτοῦ, διαβεβαιῶν ὅτι μόνον μέχρι τοῦ 800
ἔτους, ἥτοι πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συνέπετε καὶ ἐορτάσθη μετὰ τῆς
15ῃς Νισάν πλέον ἢ εἰκοσάκις.

(2) » Ἡ τρέχουσα περίοδος τοῦ μεγάλου διονυσιακοῦ Κύκλου θεωρεῖται οὕτα ἡ δεκάτη
» τετάρτη διότι οὗτος ὑποτίθεται ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ἣν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκ-
» κλησία ὑπολογίζει 5508 Π. Χ. ($13 \times 532 = 6916 - 5508 = 1408 + 532 = 1940$.) Ἄλλοι θε-
» ωροῦσιν αὐτὴν ὡς τετάρτην περίοδον, λογίζοντες τὸν πρῶτον κύκλον ἀπὸ τῆς χριστιανι-
» κῆς χρονολογίας. Καὶ ἐπομένως ἤρξατο αὕτη τὸ 1596 καὶ θέλει λήξει τὸ 2128 (3×532
» $= 1596, 1596 - 532 = 2128$).

Ἔτη κύκλου Σελήνης	Συμπτώσεις τῆς 14ης τῆς Σελήνης καθ' ἑκάστον ἔτος τοῦ Κύκλου	Κατὰ τὰ ἀκόλουθα 76 ἔτη τοῦ τρέχοντος Διονυσιακοῦ Κύκλου				Συμπτώσεις τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μετὰ τῆς 15 Νισάν.
						Παλ. ἡμερ.
1	2 Ἀπριλίου	1485	1580	1827	1922	3 Ἀπριλίου
2	22 Μαρτίου	1410	1505	1600	1847	23 Μαρτίου
3	10 Ἀπριλίου	1563	1658	1753	1848	11 Ἀπριλίου
4	30 Μαρτίου	1583	1678	1773	1868	31 Μαρτίου
5	18 Ἀπριλίου	1489	1584	1831	1926	19 Ἀπριλίου
6	7 Ἀπριλίου	1414	1509	1604	1851	8 Ἀπριλίου
7	27 Μαρτίου	1434	1529	1624	1871	28 Μαρτίου
8	15 Ἀπριλίου	1587	1682	1777	1872	16 Ἀπριλίου
9	4 Ἀπριλίου	1607	1702	1797	1892	5 Ἀπριλίου
10	24 Μαρτίου	1627	1722	1817	1912	25 Μαρτίου
11	12 Ἀπριλίου	1438	1533	1628	1875	13 Ἀπριλίου
12	1 Ἀπριλίου	1458	1553	1648	1895	2 Ἀπριλίου
13	21 Μαρτίου	1478	1573	1668	1915	22 Μαρτίου
14	9 Ἀπριλίου	1631	1726	1821	1916	10 Ἀπριλίου
15	29 Μαρτίου	1651	1746	1841	1936	30 Μαρτίου
16	17 Ἀπριλίου	1462	1557	1652	1899	18 Ἀπριλίου
17	5 Ἀπριλίου	1539	1634	1729	1824	6 Ἀπριλίου
18	25 Μαρτίου	1559	1554	1749	1844	26 Μαρτίου
19	13 Ἀπριλίου	1465	1560	1807	1902	14 Ἀπριλίου

» Ἑρμηνεία. Αἱ ἐν τῷ πίνακι τούτῳ 76 περιπτώσεις τῆς μετὰ τῆς
 » 15ης Νισάν συμπτώσεως τοῦ ἰουλιανοῦ Πάσχα, εὑρίνται διατεθειμέναι
 » χρονολογικῶς μὲν ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἑκάστον ἔτος συμπί-
 » πτει σχετικῶς πρὸς τὸν αὐξαντῶ ἀριθμὸν τοῦ ἐννεαδεκαετοῦς κύκλου
 » τῆς σελήνης (χρυσοῦν ἀριθμὸν καλούμενον) ὅστις εὑρίνται σημειωμένος
 » ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ εὑρίνται ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς
 » ἑκάστον χρυσοῦν ἀριθμὸν ἡμερομηνία, μεθ' ἧς κατὰ τοὺς Ἀλεξάνδρι-
 » νουὺς ὑπολογισμοὺς (ἰσχυμένους σήμερον) καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ βῆσει τούτου
 » καλόντας τοῦ Διονυσίου, συμπίπτει ἡ δεκάτη τετάρτη τῆς Σελήνης.
 » Ἐν ταῖς τέσσαρσι μέσαις στήλαις σημειοῦνται τὰ ἔτη τῶν περιπτώσεων
 » καθ' ἃς τὸ ἰουλιανὸν Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς δεκάτης πέμπτης
 » Νισάν, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ στήλῃ ἡ ἡμερομηνία μεθ' ἧς συμπίπτει,
 » κατὰ τὰς σημειωμένας περιπτώσεις, αὕτη ἡ δεκάτη πέμπτη Νισάν.

» Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ἐξάγεται, ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο
 » 1902 ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ βάσει καὶ τῇ ἀρχῇ αὐτῆς
 » ἐώρτασε Πάσχα τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν. Λέγομεν ἐν τῇ βάσει
 » καὶ τῇ ἀρχῇ αὐτῆς (in principio), διότι συμφώνως τῷ ὑπὸ τοῦ
 » διονυσιακοῦ Κύκλου δεικνυμένῳ σελήνης κύκλῳ καὶ τῇ πρὸς ἑ-
 » κάστον τοιοῦτον κύκλον δεικνυμένη ἡμερομηνία μεθ' ἧς συμ-
 » πίπτει κατ' ἔτος ἡ δεκάτη τετάρτη Νισάν (1), εὐρίσκει ἡ Ἀνατο-

(1) Ἀδιάφορον, εἴαν ἡ ὑποδεικνυμένη ἡμερομηνία, μεθ' ἧς ὑπολογίζεται ὑπὸ τοῦ Διο-
 νυσίου ὡς συμπίπτουσα ἡ 14η τῆς σελήνης, εὑρίνται σήμερον σύμφωνοι ἢ οὐ πρὸς τοὺς νό-
 μους τοῦ στερεώματος.

»λική Ἐκκλησία τὴν νόμιμον Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (ἦτοι τὴν 1ην
 »Κυριακὴν μετὰ τὴν 14ην τῆς σελήνης.) Ἐώρτασε λέγομεν, τῇ
 »δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν διότι πάντα τὰ ἀνατολικά Πασχάλια καὶ
 »ἡμερολόγια συμφώνως πρὸς τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἀναγράφουσι Σε-
 »λήνης Κύκλοι 10'. Νομικὸν Φάσκα Ἀπριλίου 1γ. Τὸ Ἅγιον Πάσχα
 »Ἀπριλίου 1δ'. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Διονυσιακὸν Κύκλον Νομικὸν Φά-
 »σκα δηλοῖ τὴν πανσέληνον. Διότι σκοπὸς τοῦ Διονυσίου ἐν τῇ κα-
 »ταρτίσει τοῦ ἐν λόγῳ Κύκλου, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, ἦτο ὅπως
 »καθαρίσῃ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς ὑπολογισμοὺς τὴν ἡμερομηνίαν
 »μεθ' ἧς ἐμελλε νὰ συμπίπτῃ κατ' ἔτος ἡ πανσέληνος. Αὕτη δὲ
 »παρὰ Ἰουδαίοις ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἡ δεκάτῃ τετάρτῃ ἡμέρᾳ αὐτῆς,
 »δι' οὓς λόγους ἐν τινι ἀνωτέρῳ σημειώσῃ ἀπεδείξαμεν. Ἐὰν λοι-
 »πὸν τὸ Νομικὸν Φάσκα 14ῃ Νισάν, συνέπεσεν ἐν 1902 κατὰ τοὺς
 »Ἀλεξανδρινοὺς ὑπολογισμοὺς μετὰ τῆς 13 Ἀπριλίου ἡμέρᾳ
 »Σαββάτῳ, ὡς ἀναγράφουσι αὐτὰ τὰ ἀνατολικά Πασχάλια καὶ ἡ-
 »μερολόγια, ἡ ἐπιούσα 14 Ἀπριλίου, ἐν ᾗ ἐωρτάσθη τὸ Ἅγιον
 »Πάσχα, συνέπιπτε ὁμολογουμένως μετὰ τῆς δεκάτης πέμπτης
 »Νισάν, 1ῆς τῶν Ἀζύμων.

Γ'.

Ἐνδιαφέρουσα σημειώσεις * (Σελ. 311—312).

»Ἐὰν αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς συνήρουν ὅπως ἐπὶ τῇ βίσει νέων
 »θρησμῶν προσδιορισθῇ περιοριστικώτερον ἢ ἐποχὴ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα,
 »λόγου χάριν τῇ τρίτῃ Κυριακῇ μετὰ τὴν πραγματικὴν ἰσημερίαν
 »8/21 Μαρτίου ἀσχετῶς πρὸς τὴν σελήνην, θὰ ἠδύνατο καλλίστα νὰ ἐορ-
 »τασθῇ αὕτη αὐθημερὸν κατ' ἀμφοτέρω τὰ ἡμερολόγια, διότι ἕως τότε θὰ
 »εἶχεν ἤδη παρέλθῃ καὶ αὐτὴ ἡ 21ῃ Μαρτίου Ἰουλιανοῦ ἀπὸ τῆς ὁποίας
 »κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἄρχεται ὁ πασχάλιος
 »μήν. Οὕτω κατὰρξομένης μόνον τῆς περὶ σελήνης σχετικῆς διατάξεως
 »διὰ γενικῆς τινος καὶ κοινῆς ἀποφάσεως, ἡ παραδοχὴ τοῦ γρηγοριανοῦ
 »ἡμερολογίου ἠθέλε καταντήσῃ ἀπλοῦν κοινωνικὸν ζήτημα, οὐδόπως πλέον
 »θίγον τὴν φιλοτιμίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὡς μὴ ὑφισταμένων
 »πλέον ἐν τῇ προτέρᾳ ἰσχύει τῶν διατάξεων ἐκείνων χάριν τῶν ὁποίων εἰ-
 »χεν ἀποκηρύξει τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

»Ὅθεν εὐχῆς ἔργον ἠθέλεν εἶσθαι ἐὰν ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἡ το-
 »ούτῳ βεβέως φέρουσα τὴν παραδοχὴν τοῦ γρηγοριανοῦ Πάσχα, καὶ ἔ-
 »νεκα τοῦ ὁποίου ἀποκρούει καὶ αὐτὸ τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον παρὰ
 »πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ὀρθότητα, εὐχῆς ἔργον, λέγομεν, ἠθε-
 »λεν εἶσθαι, ἂν αὕτη διευκόλυνεν ἐκντὴ τὴν πρὸς τὴν ἐνοποίησιν τοῦ ἡ-
 »μερολογίου ἄγουσαν ἀποδεχομένη (ὡς αὐτὴ ἡ ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία χάριν
 »αὐτῆς) ποιάς τινος τροποποίησιν τῶν πασχαλίων διατάξεων, αἵτινες ἐπὶ
 »τέλους οὔτε δογματικὰ θεσπίσμεντα εἰσιν οὔτε ψηφίσματα, ὡς ἀπεδείξα-
 »μεν, αὐτῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Διὰ τοιαύτης συμμορ-

* Βλέπε ἐπιστολὴν Καρδ. Ραμπόλλα, σελ. 15.

»ρώσεως πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως εἰς νέον
»καθορισμὸν τοῦ Πάσχα θεωροῦμεν μόνον ἐπιτελῆ τὴν ἐνοποίησην τοῦ ἡ-
»μερολογίου.»

TEXTE FRANÇAIS

DE LA LETTRE DE S. E. LE CARDINAL RAMPOLLA

SECRETAIRE D'ÉTAT DE S. S. LÉON XIII

AU PROF. WILHELM FÖRSTER

DIRECTEUR DE L' OBSERVATOIRE DE BERLIN

ET PRÉSIDENT DU COMITÉ INTERNATIONAL DES POIDS ET MESURES (*)

(*) Ἰδε Σελ. 15.)

«Rome, 6 Mai 1897.

Monsieur le Directeur,

«J' ai reçu avec un vrai plaisir, et lu avec un vif intérêt, votre honorée lettre du 18 avril dernier, concernant la question de la fixation *moyenne* (**) de la fête de Pâques.

»Votre zèle pour l' adoption du calendrier grégorien, et la confiance avec laquelle vous vous adressez au St-Siège pour exposer vos vues à ce sujet, m' ont été très agréables et je vous offre tous mes remerciements.

»Si l' on devait considérer la réforme proposée sous le seul rapport *des Avantages d' ordre social* le projet mériterait, sans doute, un accueil favorable. Mais l' Église doit aussi avoir égard au point de vue traditionnel, à la connexion de la solennité de Pâques avec les mystères de la mort et de la résurrection du Seigneur.

»En outre, le Saint-Siège doit éviter tout danger d' introduire, dans la Chrétienté, des divisions plus grandes, par suite du nouveau changement.

»Toutefois, si on arrivait à écarter ce danger et à faire demander universellement la stabilité relative de la fête de Pâques, grâce à un mouvement de l' opinion publique mieux éclairée par le monde savant, l' initiative d' une pareille réforme pourrait, alors, être prise en considération par le Saint-Siège, surtout dans un Concile général.

»En vous félicitant de mettre vos talents au service de la cause chrétienne et scientifique de l' adoption du calendrier grégorien, je vous offre, Monsieur le professeur, les assurances de ma parfaite estime et de ma considération.

»M. CARD. RAMPOLLA».

M. LE PROF. W. FÖRSTER.

(*) Stamboul, 6 Janv. 1902. Encore la question des deux Calendriers *Moniteur Oriental*, 6 Août 1903. Léon XIII et l' unification du Calendrier.

(**) Ἰδε σημείωσιν ἐν ταῖς σελ. 1—2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000024011

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ—DU MÊME AUTEUR

The Pope of Rome and the Popes of the Oriental Orthodox Church. London, Longmans, 1871. *En français* (Paris, Plon 1875); *en allemand* (Mainz, Kirchheim, 1877); *en russe* (Freiburg in Brisgau, Herder, 1899).

Le Règlement ecclésiastique de Pierre leGrand, (redigé par Théophane Prokopovitch) traduit en français sur le russe avec Introduction et notes. Édition accompagnée de la traduction latine publiée à Saint-Petersbourg en 1795, par les soins du prince Potemkin, et de l'Instruction du Procureur Suprême du Synode). Paris, librairie de la Société bibliographique, 1874.

Anglicanism, Old catholicism and the Union of the Christian Episcopal Churches. London, Pickering, 1875.

En allemand (Mainz, Kirchheim, 1875).

A Russian social panslavist programm drawn up in London. *Contemporary Review*, August 1881.

Exposé des raisons appuyant la transaction proposée par l'Académie des sciences de Bologne au sujet du méridien initial et de l'heure universelle. Rome, 1890 (*Mémoire envoyé aux Puissances par l'Italie*).

Le *statu quo* dans la marine, l'astronomie et la topographie, et le méridien de Jérusalem-Nyanza pour fixer l'heure universelle. *Congrès géographique international de Berne*, 1891. Annexe XI.

Deux appareils indiquant automatiquement l'heure et la date de tous les points du globe. (*Journal télégraphique de Berne*, 25 mars, 1892).

Examen critique des deux principales objections alléguées contre le Calendrier occidental ou grégorien. *Analele Institutului Meteorologie al Romaniei*, Bucarest. T. XIII, 1897 (En français et en roumain).

La question du Calendrier à la fin du XIX siècle, Bucarest, Socecu, 1898.

La question du Calendrier au point de vue social. *Comptes rendus de l'Académie des sciences morales et politiques*. 30 mars 1901. Paris.

La Serbie et la fin d'une contestation pascalle de trois siècles. *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et belles lettres*, 21 juin 1901. Paris.

La cristianizzazione del Calendario e la riforma pasquale in Russia. *Bessarione* 1900 N° 47—48.

Il gran ciclo pasquale di 532 anni detto ciclo dionisiano. *Bessarione* 1900 N° 49—50.